

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINLARI : 738

MÜFTÜOĞLU AHMED HİKMET

ÇAĞLAYANLAR

Hazırlayan
Dr. Fethi TEVETOĞLU

1000 TEMEL ESER DİZİSİ : 63

Kapak Düzeni : Saim ONAN

**Onay : 3.3.1987 tarih ve 928.1-763 sayı.
İkinci baskı, Mayıs 1987
Baskı sayısı : 5.000
Sevinç Matbaası - ANKARA**

ÇAĞLAYANLAR

İ Ç İ N D E K İ L E R

Müftüoğlu Ahmed Hikmet ve Çağlayanlar	VII-XV
Türkeli Zeybeklerine	1
Alparslan Masalı	5
Yarayı Kanatan	23
Pâdişâhım Alınız Menekşelerimi, Veriniz Gülüm	41
Altın Ordu	52
Üzümcü	60
Sümbül Kokusu	66
Turhan Nasıl Çıldırđı	72
Ayşe Kızla Vato	98
Yatağan	105
Rahat Döşegi	120
Mâviş	124
Bahar	128
Bayram	132

Gözyaşı Çeşmesi	136
Mâtemin Kuvveti	140
İnci	145
Yakarış	148
Müftüoğlu Ahmed Hikmet'in Kitaplarında Bulun- mayan Hikâyeleri	151
Âdem Bey'le Havvâ Hanım	153
Bekir İle Tekir	159
Dalâlet	167
Nûr-u Siyah	174
Asil Ecnebi	182
Cesaret Et, Oğlum Tayyareci ol!... ..	190
Sözlük	201

Müftüoğlu Ahmed Hikmet
(3 Haziran 1870 - 19 Mayıs 1927)

ve
Çağlayanlar

3 Haziran 1870 Cuma günü akşamı saat onbiri iki dakika geçe, şâir Yahyâ Sezâî Efendi'nin Süleymâniye'de, Dökmeciler'deki evinde dünyaya gelmiş olan Ahmed Hikmet, hem anne ve hem baba tarafından şâir ve müftüler yetiştirmiş bir âlim, fâzıl ve san'atkârlar âilesinin evlâdı idi. Yaradılıştan san'atkâr, doğuştan şâir vasıflı olan Ahmed Hikmet, dünyaya geldiği gece babası Cenâb-ı Hak'tan oğlunu "udebâ-yı makbûlinden" yapmasın niyâz etmişti. Allah'ın bahsettiği fırsatlar, Ahmed Hikmet'in gördüğü terbiye ve tahsil, şâir Yahyâ Sezâî Efendi'nin duâsını yerine getirmiş ve oğlu genç yaşta sevilen, meşhur ve makbul bir Türk edibi, büyük bir Türkçü olmuştur.

Uzun süre Mora'da müftülüklerde bulunmuş olan Müftüoğlu âilesinin oradaki son mensublarından Ahmed Hikmet'in dedesi Abdülhalim Efendi isyancı Rumlar tarafından sakalına ve üzerine gazyâğı ve reçine döküle-

rek ve sürülerek vahşice yakılmış; Ahmed Hikmet'in ninesinin ve halasının da Barbar Rumlar tarafından birer gözleri oyulmuştur.

Subhî Paşa'nın babası Sâmî Paşa'nın himayesinde İstanbul'a göç eden dul ninenin kucağındaki Sezâî Efendi büyüyünce birçok vilâyetlerin Kapı - Kethüddâlıklarında bulunmuş; Halvetî Şeyhi Ahmed Bedreddin'in torunu ile evlenmiştir. Ahmed Hikmet henüz yedi yaşında iken babası vefât etmiş ve onun tahsilini ağabeyisi Ahmed Refik Bey üzerine almıştır. Refik Bey, hâriciye mesleğine heves eden kardeşi Ahmed Hikmet'i, kendi kayınbiraderi Tevfik Fikret'le birlikte Galatasaray'da okutmuştur. Hâriciye Nezâreti'ne me'mur olarak devlet hizmetine başlayan Ahmed Hikmet, yurd dışında çeşitli ülkelerdeki konsolosluklarımızda çalışmıştır. Kafkasya ve Kırım'da vazife görmesi, Müftüoğlu'nun ilk milli duygularının gelişmesinde ve Türkçülük mefkûresinin doğuşunda te'sir yaratan başlıca sebep ve kaynaklardan olmuştur. Merkeze döndüğü 1908 - 1912 yıllarında hem Hâriciye ve Ticâret nezâretlerinde; hem de İstanbul Üniversitesi Fransız ve Alman edebiyâtı profesörlüğünde vazife görmüş ve ders okutmuştur. 1912'de Budapeşte Başkonsolosluğu'na tâyin edilen Ahmed Hikmet, 1918'de yurda dönmüş; iki yıl Almanya, Avusturya ve Macaristan'da vazifelendirilmiş; 1924'de son Halife Abdülmeccid'in Başmâbeyinciliği'ne; ;1926'da Hâriciye Vekâleti Umûr-ı Şehbenderiyye ve Ticâriyye Umum Müdürlüğü'

ne, aynı yıl Hâriciye Müsteşarlığı'na tâyin edilmiş ve 19 Mayıs 1927 Perşembe günü gecesi saat 24'e üç dakika kala, Osmanbey Âfitab sokağındaki evinde, karaciğer kanserinden vefât ederek Maçka'daki mezarlığa, birinci eşi Suad Hanım'ın yanına gömülmüştür.

Halk hikâyelerimiz, Dîvan Edebiyatımızdaki hikâye ve mesnevîler bir yana bırakılarak; Avrupaî hikâye tarzının Türk edebiyâtındaki gelişmesi incelenirse, bunun ilk örneklerine Tanzimat Edebiyatı çağından itibaren Ahmed Midhat, Sâmipaşazâde Sezâî ve Nâbîzâde Nâzım'da rastlanır. Bu edebî nev'i, Türk Edebiyatı'na Batı'dan örneklerin en çok alındığı Servet-i Fünûn çağında birdenbire gelişmiştir. Hâlid Ziyâ Uşaklıgil başta olmak üzere Hüseyin Câhid Yalçın, Ahmed Râsim, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Mehmed Rauf v.b. gibi ünlü yazarların arasında, güzel ve orijinal üslûbu ile Müftüoğlu Ahmed Hikmet'in mümtaz bir yeri vardır.

Ahmed Hikmet, aruz ve hece ile yazılmış şiirleri, mensur şiir, hikâye, monoloğ, ilmî ve fikrî makale ve araştırmaları, tebliğ ve konferansları ve nihâyet Gönül Hanım adlı romanı ile edebî san'atların hemen bütün çeşitlerinde üstün başarılı eserler vermiş bir Türk san'at-kâridir. Fakat hiç şüphe yok ki, Müftüoğlu Ahmed Hikmet'e Türk edebiyâtı târihindeki seçkin yerini kazandıran bir - iki basit tercümesi, birkaç şiiri, bâzı araştırma, makale, musahabe ve monologları değildir. Ahmed Hik-

met'in edebiyâtımızdaki ünü, gerek mevzu', gerek dil bakımından şahsına has bulunan içtimâî ve vatanî küçük hikâyeleri sâyesinde olmuştur ki, bunu bilhassa Çağlayanlar sağlamıştır.

Kendisine haklı olarak Millî Şâir ünvanı verilen Mehmed Emin Yurdakul'un Türk Sazı ve Ey Türk Uyan! ile Türk şiirinde açtığı millî çığır, küçük hikâye alanında Çağlayanlar ile, Müftüoğlu Ahmed Hikmet tarafından meydana getirilmiştir.*

Leylâ - yâhud - Bir Mecnun'un İntikamı gibi ilk hikâyelerinde (1888) Anadolu'nun mahallî hayâtını; köylülerin giyiniş, yaşayış, gelenek ve göreneklerini başarı ile canlandıran; Servet-i Fünûn'da yayınlanıp Hârîstan ve Gülîstan'da toplanan (1901) hikâyelerinde ise aşk ve âile hayâtı konularını işleyen Ahmed Hikmet'in 1908'den sonra yazdığı parçaları hep Türklük, Türkçülük yolundadır ve vatanîdir. 1920'de yazılmış Gönül Hanım da, büyük hikâyeye denilebilecek, bir millî mefkûre romanıdır; 1922'

---

* Bu konuda Ahmed Hikmet'den Mehmed Emin Yurdakul'a yazılmış ve ilk def'a tarafımızdan yayınlanmış târihî mektup için bakınız: Kopuz dergimizin Samsun'da yayımlanan ikinci serisi, Temmuz 1943 (sayı 3) ve Şubat 1944 (sayı 10); Büyük Türkçü Müftüoğlu Ahmed Hikmet kitabımız (ss. 38-40) ve 1000 Temel Eser arasında ilk olarak kitap hâlinde çıkan Gönül Hanım romanına yazılmış Önsöz.

den sonra yayımlanmış ve Çağlayanlar'ın dışında kalmış son hikâyeleri de** hep millî ve vatanidirler.

Yurd içinde bulunduğu zaman da, yurd dışında diplomat olarak vazife görürken de, Türk Derneği, Türk ocağı, Türk Yurdu gibi Türkçülük faaliyetlerine yakından katılan Müftüoğlu Ahmed Hikmet, Millî Edebiyât'ın kuruluşu ve Türk dilinin sâdeleşmesinde büyük hizmetleri geçmiş öncülerdendir.

Ahmed Hikmet, çoğu Tasvîr-i Efkâr'da çıktıktan sonra Çağlayanlar'da toplanmış parçalarında Türk destanlarından, Türk târîhinden faydalanmış; içinde bulunduğu ve şahid olduğu Trablus, Balkan, I. Dünyâ ve İstiklâl harblerinin acı hâtıra ve husûsiyetlerini hikâyelerinde canlandırmıştır. İlk olarak 1922 yılında Sûdî Kütüphânesi tarafından basılan ve 175 sahife tutan 18 parçadan ibâret bulunan Çağlayanlar, Müftüoğlu Ahmed Hikmet'in Millî Türk edebiyâtındaki ölmez eseridir. Çağlayanlar, o gün çağıladığı gibi, bugün de çağlıyor; yarın da çağlayacaktır.

** Müftüoğlu Ahmed Hikmet'in kitaplarında bulunmayan bu son hikâyelerinden altı tânesi: Âdem Beyle Havvâ Hanım (1924); Bekir ile Tekir (1924); Dalâlet (1924); Nûr-u Siyah (1924); Asil Ecnebi (1924); Cesaret et, oğlum tayyareci ol! (27 Ağustos 1926) tarafımızdan bulunup istinsah edilerek, yazar hakkında yayımlanmış biyografi kitabımızın sonuna eklenmiştir. (Bk. Dr. Fethî Tevetoğlu: Büyük Türkçü Müftüoğlu Ahmed Hikmet, Millî Eğitim Bakanlığı yayını, Ankara 1951, ss. 215—247.)

Çağlayanlar, 1922'deki eski Türkçe birinci baskısından sonra, 1940'da yine İstanbul'da (Kitab Sevenler Kurumu) tarafından Arkadaş Basımevi'nde ikinci def'a çıkarılmıştır ki, bu Lâtin harfleriyle yapılmış ilk baskısıdır. 1965'de (Millî Kültür Serisi)'nde üçüncü; 1968'de (Ötügen Yayınları) arasında dördüncü baskısı yapılan Çağlayanlar'ın bu eski Türkçeden yeni Türkçeye aktarılışlarında bâzı atlamalar ve yanlış okumalar tekrarlanarak eserin aslında değişiklik ve tahrif yapılmıştır.

1971'de (1000 Temel Eser) arasında sunulan Çağlayanlar'ın 5. baskısında ve bugünkü (1987) 6. baskısında, yazarın bizzat tashih ve kontrolünden geçmiş birinci baskısı ile; kitabdaki parçaların daha önce yayınlandığı gazete ve dergilerdeki ilk orijinalleri esas ve kaynak alınmıştır.

Tâ altmışbeş yıl önce bolşevizmin kötülüklerini sert bir üslûbla yazan ve Türk milletinin ruh ve karakterine uyacak tek devlet sistemi ve rejimin demokrasi olduğunu açıkça, adı ve sanı ile savunan büyük fikir adamı ve Türk milliyetçisi İkdamcı Ahmed Cevdet, gazetesine Viyana'dan gönderdiği iki başyazıda Çağlayanlar'ın değerini belirtiyor ve eser üzerindeki görüşlerini şöyle açıklıyordu:***

*** İkdam, 18 Temmuz 1922 ve 31 Temmuz 1922 (Nu. 9101 ve 9114).

"... Bence bu eser, kendi nev'i içinde hemen birincidir. Türkçeye lâıyk olduğu kadar ehemmiyet verilmiş; arabîden, farisîden ancak lüzumlu kelimeler alınmıştır. Hele sonda duâ, yakarış büsbütün Türkçedir. Müellif, dilimizdeki sözleri, yerli yerinde muvaffakiyetle kullanmış ve o Türk sözlerine pek ince duyguları söyletmiştir. 175 sahifelik güzel bir doğru çizgiler gösteriyor ki, sırf Türkçe ile hissî ve ruhî dediğimiz yolda pek parlak ve derin mânâlar söylenebilir. Dilimizin gücü buna yeter.

Müellifin bu eserdeki hizmeti birkaç türliüdür : Birincisi, Türkçe sözlerin edebî bir kitabda baştan aşağı kullanılması; ikincisi, bu sözlerin duyguyu ifâdeye tamâmen ekverişli olduğunun isbâtı; üçüncüsü, Türk esâtirî târihini bildirmesi; dördüncüsü, yurd ve millet duygusunun yükseltilmesidir."

"Ben isterim ki bu eseri analar, babalar evlâdlarına; muallimler şâkirdlerine; zâbitler neferlerine okuyup şerhetsinler ve müellifin nağmeleriyle şakısınlar."

"Bu kitap yalnız bugün için değil, gelecek için de lâzımdır. Bunu yalnız yaşlılar değil, belki en ziyâde gençler ve büyük çocuklar hâtıralarında saklasınlar. Bu bir tılıstır, bir bazubenddir. Gençler ve küçükler, hazırlıkları için bu kitabda coşkun ümidler bulacaklardır. Onlar daha şimdiden nasıl ve ne kadar duymak, nasıl yetişmek lâzımgeldiğini Çağlayanlar'ın iniltilerinden öğ-

reneceklerdir. Müellif bâzı noktaları açık söylememiş, onları okuyanların kalbine söyletmek istemiştir."

"... Vatan sevgisinin en ince damarlarını Çağlayanlar bize gösteriyor. Bunda açılmağa muhtaç bir nokta kalmamıştır. Bu sevginin târifleri nüktelidir, rumuzludur. Müellif onu vatanın kalblerinde, çiçeklerinde, aşkında, kederinde, sularında, yerinde, göğünde arıyor, buluyor ve okuyanları derin derin düşünmeğe dâvet ediyor. Bu sevgiyi hiçbir eserde bu kadar mis kokulu duymadık. Bu satırlar okundukça müteessir, mütehassis olmamak kabil değil. Eser âdetâ mensur güzide bir şiiirdir. Muhterem müellifi tâ can evimizden gelen bir takdirle tebrik ederiz. Diğer edibleri de yazışın bu tarzını genişletmeğe dâvet ederiz. Anadolu'da çıkan kitabların, gazetelerin müellif ve muharrirlerine bu kitabın dilce nümûne olmasını da Tanrıdan dileriz."

"... Her sahifesini, cümlesini ihtiyarlarımızın, gençlerimizin, çocuklarımızın ezberlemekle millî terbiye sahasında muvaffakiyet kazanacakları Çağlayanlar, bir kere değil, her gün, her gece bir âile muhitinde okunmağa lâyık olan tamâmen millî bir edebiyât kitabı, bir millet târihidir. Bu kitaptan bahsedebilmek için her satırını aynen alıp neşretmek lâzım gelir. Millî edebiyâtımız böyle bir eseri henüz meydana koymamıştır."

Biz de okuyucuyu, büyük Türkçü Müftüoğlu Ahmed Hikmet'le başbaşa bırakmak yolunu bu eseri tanıttık.

mak ve sunmak için seçilecek en doğru yol buluyoruz .

Otuzaltı yıl önce, (Büyük Türkü Müftüoğlu Ahmed Hikmet, Hayâtı ve Eserleri) adlı kitabımızda Çağlayanlar için sözlerimiz şöyle bağlanmışdı :

"Bu eserin bir kere daha ve çok güzel tablolarla da süslenerek bugünkü nesillere armağanını ve bu eseri anne - babaların yavrularına; öğretmenlerin öğrencilerine ve kahraman subaylarımızın yiğit Mehmedciklerimize dâimâ ve dâimâ okumalarını, okutmalarını tekrar dileyerek Çağlayanlar hakkındaki sözlerimi bitireceğim."

Çankaya : 15 Nisan 1987

Dr. Fethî TEVETOĞLU

TÜRKELİ ZEYBEKLERİNE

Bu kitabı sizi düşünerek, sizin için yazdım. Belâ gecelerinde, yaşım sızarak, yüreğim sızlayarak yazdım.

Ey Türk! Bu satırlarda mâzînin destanlarını, hâlinin hicranlarını söylemek ve inlemek istedim. Bir keman gibi...

Bu kemani ana vatanın sînesinden yonttum. Tellerini kalbinin damarlarından çıkardım. İstedim ki bu sazın âhengini yalnız sen duyusun. Bu acıklı iniltiler yalnız sana dokunsun.

Cihânın târihi, vatani uğrunda senin kadar uğraşan, kanını döken bir millet daha gösteremez. Senin kadar kimse kendi vatanına sâhib olmağa hak kazanmamıştır. Bu vatan ya senindir, ya kimsenin!...

Dünyânın her tarafındaki taşsız mezarların, azametinin mâlikâneleridir.

Göğsünde tutuşan gönül, gönül değil, cebhâne oldu. Bu uğurda parçalandıkça kînin ve feyzin çoğaldı.

Ey Zeybek! Bu kitabın yapraklarını hançerinle yırt! Ve hançeri onun kalbinin üzerinde bırak! Bundan sonra silâhının siperi bir kitap olsun.

Ey yurddaşım! Senin boynuna geçirilmek istenen esâret halkası ne bir gem, ne bir tasmadır. Boyunduruk altında olduğun hâlde, sen üşürken düşman ocakları için sana odunlar, sen açken düşman sofraları için sana buğdaylar taşıtacaklar. Gençleri kanda, tâzeleri göz yaşında boğmak istiyorlar.

Asırlardır, dinin, milletin aşkına başına yağan, sonu gelmez bir belâdır... Yurdun nihâyetsiz bir Kerbelâ'dır... Memleketin, içinde cenâze namazı kılınan, cenâze duâsı okunan bir mâbed hâlini aldı. Ne yoncan, ne yongan kaldı. Bir Allah'ın, bir de Muhammed'in kaldı.

Çile çekmeyen varlığını duyamaz... Bundan sonra duy ve anla ki medeniyet denilen büyük gürültünün mânâsı makinedir. Ve makineyi Avrupa'nın elinden aldığı zaman, senin rûhunun onunkinden daha asîl, senin kalbinin onunkinden daha temiz olduğunu meydana koyacaksın. Senin de dükkânını, tezgâhını fabrika ile; sapanını, tırpanını makine ile; pazunun emeğini, öküzünün gücünü buhar kuvvetiyle değiştirdiğin zaman alının onunkinden daha yüksek olduğunu göstereceksin. Bunu göstermeğe çalışmalısın. Rahat bırakırlarsa...

Vaktiyle Çin ve Hind'in medeniyetleriyle İran'ın feyzini birleştirdiğin gibi, bugün de Avrupa'nın irfanını Asya'ya ileteceksin. Ey kervan başı yürü!...

Bir Cuma namazından sonra çoluğun, çocuğun ile berâber, cılız davarlarının otladığı yamacın ötesinde,

derenin başındaki çağlayanların yanında çınarın gölgesinde otur. Mâvi yeldirmeli, sarı başörtülü Ayşeciğini, güneşten saçları sararmış, yüzü kararmış yavrularını etrafına al. Yaralı geniş göğsünü girdâba ve rüzgâra aç,

Senin için ben ağlarım.

Benim için kim ağlasın?

diye, gürüldeye, gürüldeye çağlayan, köpüren, sinesini taşlara çarpa çarpa kabaran, atılan derenin karşısında başından geçenleri düşün. Tükenmez düşmanları, tükenmez savaşları, tükenmez kanları düşün ve bu çilelerin sebepleri kalbinde, dimağında coşsun... ve durulsun. O zaman arslan gibi ölmenin ecridi, insan gibi yaşamak olduğunu anla! İnsan gibi, yaşamağa, efendi gibi yaşamağa, ataların gibi yaşamağa azmet. Evlâdlarına temiz ve mâmur taştan bir ev, temiz ve mâmur, malûmatlı bir dimağ bırakmağa ahdeyle. Ve ahdini ayâlinin, evlâdının alınlarına kondurduğun sıcak öpücüklerle imzâ et!... İşte o zaman Ayşeciğinin beş yapraklı al kır gülüne benzeyen kınalı parmakları bu sayfaları çevirsin. Kanatlı hercâi menekşeler gibi kelebekler ekinlerin sükülünde uçuşurken bu kitapçıktan birkaç sayfa okunsun. O sırada çehrenizde parlayacak bir tatlı gülümseyiş, bir ılık yaş çocuklarınızın melûl rûhunda, belki bir ılık, bir rahmet olur.

Akşam üstü gün batarken, ak öküz kağını köyün çeşme yalağı önündeki çamurlu yoldan sürüklediği, câmi'nin imamı minâreden kızıl meydana gömülen güneşe telkîn verdiği zaman çağlayanlar seyrinden kulübene dönerken ufukları delip daha öteleri görmek istercesine bakışların dalsın ve derinleşsin. İşte o zaman

Hazret-i Muhammed'in feyzinden gönlünde de bir sönmez çırağ, Yavuz'un damarından sende de bir damla kan, Alparslan'ın yelesinden sende de bir tutam saç olduğunu hatırla ve evlâdını ona göre hazırla!...

Bu satırları yazarken masallarımı süslemedim. Senin rûhun gibi sâde olmasını istedim. Ötesinde, berisinde, eğer varsa, göreceğin özentiler sana beğendirmek, gururunu okşamak içindir. Gurur! O, her Türk'ün yarıdılışındadır. Biz, birbirimizi bundan tanırız, değil mi?...

Bu masallar ile arzu ettim ki senin firûze rûhuna tatlı bir renk, altın kalbine parlak bir cilâ vereyim. Görüyorum o renk siyah oldu, o cilâ donuk... Mâtem günlerinin taksîrâtı...

Şişli, 20 Mart 1338 (1922)

Müftüoğlu
Ahmed Hikmet

ALPARSLAN MASALI

Eteklerinde Sarısu'yun¹ aktığı Altın dağlar silsilesinden ulu Karadağ'ın çorak yamaçlarında bir gölge ilerliyordu. Sabahtı. Güneş ilk tatlı ışıklarını, tepeden dökerek henüz serin ve taze akan nehrin dalgacıları üstüne yayıyordu. Ağır yürüyüşünden, etrafına bir keklik gibi ürke ürke bakışından bu karaltının bir kadın olduğu anlaşıyordu.

Belinde ince bir ceylân postu, sırtında ağaç liflerinden örülmüş kaba bir atkı vardı. Yumuşak ve korkak adımlarla bir küçük çalılığın kenarına gelmiş, yerden kırılmış ince dallar, kurumuş yapraklar toplamağa başlamıştı. Çalı ve yaprakları eteğine doldurdu. Telâşla yamaçtan aşağı indi.

Tanyeri ağarmış, gündüz olmağa başlamıştı. Şimdi kadının argın, uçuk benzi, yorgun, düşük kımıldanışı daha ziyâde görünüyordu. Bir oyugun önüne geldiği zaman kısık bir çığlık işitildi. Bu, yeni doğmuş bir çocuk sesi idi... Kadın koştu. Yaprakları yere attı. Yavrusunu kucağına aldı. Emzirmeğe başladı. Yarım saat sonra mini mini uyumuştı. Getirdiği yaprakları bebeğin altına

---

¹ Diğer adı : Hu-ang-hu nehri.

üstüne yaydı. Örttü. Etrafına bakındı. Bir insan yuvası için yetişmeyen bu kuru ot ve yapraklara bir kucak daha ilâve arzusuyla oradan ayrıldı. Kırk, elli adım uzaklaşmamıştı ki, iki iri kanadın havada çarpmasından çıkan boğuk bir gürültü işitti. Korkarak arkasına baktığı zaman yavrusunun bir kartalın pençeleri arasında, bulutlara doğru süzülüp, yükseldiğini gördü. Kadın bu gökler arslanının uçtuğu tarafa kollarını açarak birkaç adım koştu. Acı acı haykırdı. Yıldırımına uğramış ağaç kütüğü gibi yere serildi, bayıldı.

Kartal bu yumuşak ve pembe tenli avı pençesinde, sıkarak yükseldi, yükseldi, ulu Karadağ'ın arka tarafına geçti. Onu bir kayanın tepesine bırakmak istedi. Fakat çocuk bir çalılığın arasına düştü. Tam bu sırada fidanların altında bir dişi arslan da iki yavru doğurmuştu. Kartal arslanı görünce avını düştüğü yerde bıraktı. Çalılığın üstünde, tatlı avının etrafında, havada birkaç defa dolandı, süzüldü. Hışımla uzaklaştı, gitti.

Dişi arslan bu mini miniyi kendi yavruları yanında görünce onu da doğurduğunu sandı. Yargılayıcı Tanrı bu çocuğu esirgedi, arslan kendi yavrularıyla berâber bu bebeği emzirmeğe başladı. Günler, aylar geçti. Çocuk süt kardeşleriyle berâber büyüyor ve ninelerinin avlayıp getirdiği yabâni hayvan etleriyle besleniyordu. Yaşı ilerledikçe gücü de artıyor, pazularında, baldırlarında arslan kuvveti belirliyordu. Kardeşleri ile oynuyor, güreşiyor ve onları yeniyor, seriyordu. Bu galebeye zekâsı da yardım ediyordu. Çünkü bir Âdem oğlu idi...

Artık kardeşleri bunu uzaktan görünce korkularından kaçıyorlardı. Bu yaşayış, ona "Alparslan" adını tabii olarak vermişti.

Yıllar geçti...

Alparslan bu hayattan memnun değildi. Arkadaşları pek alık, kendisi pek yalnızdı. Ne kadar yese yine aç, ne kadar içse yine susuz, ne kadar dinlense yine yorgundu. Sarısu Irmağının kuytu bir kenarına gider, nehirde aksini görür, süt kardeşlerine benzemediğini anlar; dimağının düşündüğünü, yüreğinin çarptığını duyardı. İşte o zaman etrafında homurdanarak gezinen arslanlara birer sille çarpar, birer tekme atar; onların çıkamıyacağı ağaçların tepelerine tırmanır. Daldan dala atlar, bağırır, bağırır. Sanki doğan güneşe seslenir; uçan bulutları tokatlardı. Bu sırada diğer arslanlar bunun karşısında dinelirler, kuyruklarını yere çarparlar, yelelerini kabartırlar, dişlerini gösterirler, duygusuz gözleriyle ona hayretle bakarlardı.

Böylece yıllar geçiyor, arslanların zürriyeti artıyor, lâkin ona benzer bir yavru çıkmıyordu...

Arslanlar ulusuna o hükmediyordu. Gün olurdu ki, on, yirmi arslanı önüne katar, onları dağlara çıkarır, yarlardan atlatır, avlara saldırtır. Sonunda can sıkıntısından hüngür hüngür ağlardı.

Bir gün yine ağıluyla beraber avlanıyordu. Dik bir tepeye çıkarlarken yoldaşları gibi o da ayakla tırmanıyor, kükrüyor ve haykırıyordu. Bir geyik sürüsüne rast geldiler. Bir karışıklık, bir gürültü... Atılmalar, sıçramalar... Çalılar yarıldı, dallar kırıldı, taşlar yuvarlandı. Bu hengâmelerden bıkmış olan Alparslan bir but

kavrayarak oradan ayrıldı. Yamacın arka tarafına geçti. Dinlenmeğe, gerinmeğe, iç sıkıntısıyla belki düşünmeğe koyuldu. Saatlerce hareketsiz gözleri ufuklara dikilmiş kaldı... Bu sırada idi ki ansızın bir çığlık, kendi sesine benzer bir feryat işitmişti. Dağın eteğinden seğirterek sedânın geldiği tarafa koşmağa başladı. Uzak-tan kendisine benzer bir takım gölgeler gördü : Bunlar üç kadın, üç erkek, bir de tâze kız idi.

Bir iki hamlede yanlarına yetişti. Dört tarafı saran arslanlardan korkarak ağaçlara tırmanan, bu hiç görmediği, fakat kendine benzediklerini hemen anladığı iki ayaklı hayvanların imdadına koştu. Arslanları bir haykırıyla oradan savdı. Omuzlarını örten sarı saçlarıyla, gerdanından sarkan kumral sakaliyle, insan ile arslan arasında bir heybetle bunların karşısında dikildi. Hayretle yüzlerine baktı. Kımıldanışlarını, duruşlarını, süzdü. Şimdi o da doğrulmağa, onlar gibi iki ayak üstünde yürümeğe, yanlarına yaklaşımağa başladı.. Titreyen gözleriyle yalvaran, korkularından nefesleri tıkanan bu yedi vazallıya karşı, belki ömründe ilk defa olarak sırtıttı. İnsanlığa âid bu tatlı işâret korkanlara emniyet verdi. Şimdi bunlar yanık yanık yalvarıyorlar ve elleriyle aman diliyorlardı. Alparslan bu sözlerden, bu kımıldanışlardan bir şey anlamıyordu. Yalnız bunların kendisine benzediklerini sanıyordu. Yanlarına daha yaklaştı. En yaşlısı ağaçtan indi. Alp bunu kokladı. Elini omuzuna koydu. Artık alışmışlardı. Bu yedi kişi de arslanlar arslanının önünde eğilerek ondan merhamet, imdad istediler. O, bütün bu vaziyetlere baktı, baktı, bu yabanların cana yakın işaretleri, onu bir dakika için insancıl etmişti.

Korkanları, işaretlerle temin etmek istedi. Bunlar da karşılarında duran yiğitin âdem oğlu olduğunu anladılar. Lâkin bunca canavara nasıl silâhsız emrettiğine akıl erdiremediler. Alparslan ihtiyarın yanına biraz daha sokuldu. Onun libâsına, sakalına eliyle dokunmağa ve onu okşamağa başladı. İhtiyar yine titredi. Daha ziyâde merhametini kazanmak istedi. Usulca tuttu. Arslanın alnından öptü... Alp irkilmiş, geriye sıçramış ve gözlerini açmıştı. Bu ikinci insanlık hasleti yırtıcı delikanlıda garip bir te'sir bırakmıştı. Çünkü ihtiyar kendisini ısıracak sanmıştı. İki dakika sessiz geçti. Şimdi genç uzun, çitişmiş, lüle lüle yelesini sallayarak, bir çığlık kopardı ve sıçrayarak, koşarak yanlarından ayrıldı. Geride kalanlar, neye uğradıklarını bilmiyorlar. Bunun hayvan mı? İnsan mı? Yoksa bir şeytan mı olduğunu anlayamıyorlardı. Birkaç dakika geçmeden kucağında bir ceylân yavrusu olduğu hâlde tekrar yanlarına geldi. Ceylânı parçaladı ve her birine dağıttı. Misafirlerini ağırlamak istedi. Fakat onun bu ikramı karşısındakilerini beklediği kadar memnun etmedi. Çiğ et yemiyorlardı. Uzun saçlı başını salladı. Hömbürdedi. Elindeki kaburgayı kemirmeğe başladı.

İhtiyar işaretle anlattı. Çalı çırpıdan bir ateş yak-tı. Dağarcığından bir tutam tuz çıkardı. Etin üstüne ekti, kor ateşte pişirdi. Bir parça da Alparslan'a verdi. Onlara bakarak hayâtında birinci def'a pişmiş yemek tattı. Ewvelâ somurttu. Sonra yalandı. Kaşındı. Bir ke-re daha ısırdı. Düşündü... Bu yemek hoşuna gitmişti, pek hoşuna gitmişti. Tuz, ete başka bir tatlılık vermişti. İhtiyardan aldığını, zevkinden, yine ona satmak istedi, kalktı, ihtiyarı alnından öptü. Bu kadarla da ka-

naat etmedi... Birkaç hamlede cümlesinin alınlarına birer sert öpücük kondurmak arzu etti. Sıra en geride oturan kıza geldi. Onun tarafına da sırtarak değil, gülümseyerek gitti. Fakat tâze kızarak, titreyerek, kollarıyla yüzünü örterek birkaç adım geriye kaçtı. Bir adım ileri, bir adım geri gitti; durdu.

Kadınlar bağurdılar. Alparslan şaştı. Diğerlerinin yüzlerine baktı.

Bir sürü arslanı buyruğuna râm eden bu çöllerin hâkanı, şimdi bir kızcağızın karşısında ürkmüştü.

Döndü, ihtiyarın yanına geldi. Kaşlarını çatı. Gözlerini açtı. Yumruklarını sıktı. Dişlerini gıcırdattı. Bu hâli gören kız ağlıyordu. Zavallı baba bu muammâyı halletmek için ona bir şeyler anlatmak istedi. Bir dakika sonra Arslan da bunu anlamış göründü. Başını önüne eğdi ve... düşündü.

Yırtıcı hayvanlardan korkusuzca Alparslan'ın himâyesinde birkaç hafta, dinlenmek için, bu dağın eteğinde kaldılar. Artık birbirlerini yadırgamıyorlardı. Alışmışlardı.

Tâze kız ki, adı "Hanku" idi, Alparslan'a ağaç liflerinden mintan örüyor, ceylân postundan çarık yapıyordu.

Bir sabahı. Hanku derenin kıyısında yüzünü yıkıyor ve saçlarını tarıyordu. Avdan avdet eden Alparslan sırtında bir geyik ile beraber, kızın yanına geldi. Hanku ona da yüzünü, ellerini yıkamasını anlattı. Suda aksini gösterdi, saçlarını, sakalını, babası ve kadeşi gibi, kesmesi için yalvardı... Arslan tâze kızın, dediğini yap-

tı... Şimdi gencin gürbüz omuzları ve yiğit çehresi daha meydana çıkmıştı. Kol kola ağula döndüler.

Alparslan'ın, bu yedi kişi ile tanıştığından beri, zekâsı yükseliyor; bir mesele hakkında insan gibi, etraflı düşünüyordu. Yavaş yavaş arkadaşlarının dilini anlamağa ve onlara tek heceli kelimeler söylemeğe başlamıştı.

Bir gün sorduğu suale cevap vermeğe çalıştılar. Ve dediler ki :

— Dünya yüzünde onlara benzer pek çok insan vardır. Onlar daha toplu ve kalabalık uluslar teşkil ederek yaşarlar.

Bu cevapla gencin merakı daha arttı ve sordu :

— Nasıl oldu da sizden başka kimse görmedim? Nasıl oldu da siz buraya geldiniz?

İhtiyar fazla tafsilât vermek istedi :

— Buraları çorak yerlerdir. Otlak olmaz, ekin bitmez, insanlar daha ziyâde yaylalarda, yumuşak topraklı yerlerde ekip biçmekle, yırtıcı olmayan hayvanları avlayıp yemekle yaşarlar. Kendileri Çin'in şimalinden geliyorlardı. Ağullarını Çinli düşman basmış, ulusları dağılmış, malları yağma edilmiş, kaçan kaçmıştı. Geride kalanlar ya öldürülmüşler veyâ düşman tutsağı¹ olmuşlardı... Bunlar da kaçmışlar, yollarını kaybetmişler

---

¹ Tutsak = Esir.

Zâr gönüm tende zindân-ı belâ tutsağıdır.
Fuzûlî.

“Ulu Kara” dağın eteklerine düşmüşlerdi. Aylardan beri böyle serseri dolaşıyorlardı. Tatar idiler.²

Bu kadar tafsilâta mukabil Alparslan kendi cinsinden, babasından, ninesinden onlara bir haber veremiyordu. Akli başına gelince kendisini arslanlar arasında bulmuş, arslanlar ile büyümüştü. Onun süt ninesi arslan ölmüş, kardeşleri üremişti. Artık göçmek, kendisine benzer insanlara kavuşmak elzemdi. Bunca yıllık alışkanlığın tesiriyle bu ıssız dağlardan ayrılmadan süt kardeşleri arslanlar ile vedâ etmek, koklaşmak istedi. Fakat şimdi sarı yelesini kesmiş, tırnaklarını yontmuş, adama benzemişti. Hanku elinden tuttu, çekti, boynunu bükte ve yalvardı :

— Gıtme, belki gelemezsin!

Bir sabah tanyeri ağarırken bu yedi kişi, güneşe karşı diz çöküp, boyun eğip duâlar ettiler ve hepsi be-

---

² Mehazın bunların kendilerini Tatar yâni “serseri” tâbiyle Alparslana takdim ettiklerini zikreyliyor. Şarkta Tatar diye anılan bu kavme Avrupalılar Tartar namını verirler. Türk büyük neslinin bir şübesi olan bu kavmin adı Türk demek olan Tat lâfzıyla (Masgarî Tatcık=Tacik ve Çincesi Tata) Türk akvamı ve unvanları sonlarına ilâve edilen (er-ar) lâhikasından müteşekkildir. Hazar, Avar, Macar, Boyar (Beğ), Hünkâr (Hun-ker, Huner). Avrupalıların kullandıkları “Tartar” şekli ise eski Yunanilerce Müşteri’nin (Zeus)’un toprak altındaki cehennemnin ismi olan Tartarus lâfzından değiştirilmiştir. Tartarus lûgatı cehennem mânâsına Lâtinceye geçince bir zamanlar Ural-Altay akvamının Avrupaya hücumlarına telmihan ve telâffuz yakınlığıyla bu isim Tatarlara alem olmuştur. Bu tevcih Avrupalılara göredir... Ancak Şeyh Süleyman Efendi’nin Çağatay lûgatında (Tart)’ın dağlık, perişan mânâsına geldiği görülmekte olup bunun Tatar ve Tartar isminin aslı olmasının da ihtimâli vardır. Fakat bu ihtimâl zayıftır.

râber garba doğru yola düzüldüler. Alparslan tapmak nedir bilmiyor; güneş, Tanrı nedir anlamıyordu... Yol-
da ihtiyar, herkese bir îmânın elzem olduğunu ona an-
latıyor ve kâinatı canlandıran, güneşe ve onun karısı
aya, yavruları gökte yıldızlara, yerde ateşlere tapma-
dan yaşamak mümkün olmadığını ihtar ediyordu. Bu
telkin günlerce, haftalarca devam etti.

*
**

Bir güzel sabahtı. Alparslan uyanmış gözlerini oğu-
yordu. Çalılardan arasından Hanku kız göründü. Çevik
ve şakraktı. Alparslan'ı aldı. Şafak sökmeğe başlamıştı.
Arkalarında kalan altın dağların tepelerinden gecenin,
sanki bir siyah kadifenin incelererek, süzülerek, eriyе-
rek bir gümüşî tül hâline giren son karanlığı ilk göl-
geye tebeddül ettiği sırada bunlar da bir tepenin üstü-
ne çıkmışlar ve bir geniş çamın altında diz çökmüşler-
di... Çalılardan arasında uyuyan kuşlar da uyanmışlar,
gagacıklarını açmışlardı. Doğan güneşin üstlerine serp-
tiği her yudum renk bunların mini mini ağızlarında bir
damla âhenk oluyor ve etrafı cınlatıyordu. Yabâni gül-
ler, dağ çiçekleri göğüslerini ışıkların okşayışlarıyla ya-
vaş yavaş açıyorlardı. Hanku ile Alp etraflarına bak-
tıkları zaman her zümrüt otun ucunda bir tâne elma-
sın parıldadığını gördüler. Kendilerinden geçtiler ve
hülyâ âlemine göçtüler. Doğan güneşe doğru boyunları-
nı büktüler, gözlerini diktiler, baktılar, baktılar...

Şimdi Hanku, yavaş yavaş Alp'a, ne yaparsa taklit ve ne derse tekrar etmesini tenbih etti. Berâberce yakkarmağa¹ başladılar :

"Ey Güneş, ey ışıkların hâkanı! Tahtın göklerdir ki kanatlar erişmez; sarayın karalardır ki sonu gelmez, bahçen denizlerdir ki ucu bulunmaz.

"Ey Güneş, ey dünyânın rûhu! Gözlerimiz senin ışığınla görür, kanımız senin sıcaklığınla kaynar, yüreğimiz senin gücünle çarpar.

"Ey Güneş, ey güzellerin babası! Çiçekler, yanaklar senin öpüşlerinle kızarır... Gökler, denizler senin okşayışlarıyla göğेरir... Elmaslar, gönüller senin bakışlarıyla parlar!...

"Ey Güneş! Siyah peçeli hatunun Ay, sarı saçlı çocukların yıldızlarla başımızın üstünde dolaş ve bize doğru yolu göster!...

"Ey Güneş, ey yüksek ve parlak Tanrı!... Damarlarımıza kan ve davarlarımıza sıhhat ver... Bayırımız kalın öküzler, çayırımız ince aygırlarla dolsun... Kısrakların arkalarından taylar koşsun... İneklerin ardlarından buzağılar yürüsün. Koyunların yanlarında kuzular sıçasın... Sürünün bir ucu pınarda, bir ucu ağılda bulunsun!...

"Ey Güneş! Rüzgârdan kanatlarını ger!... Işıklardan saçlarını dök!... Mâvi bulutlardan tüllerine bürün! Bu güzellikle bize dâimâ görün! Rûhumuzu bir çiğ damlasıvâri göğsüne çek ki senin gibi temiz doğup, temiz ölelim!...

---

¹ Yakarmak, yana yana yalvarmak, duâ etmek. Yakarış: münâcât. Yalvarmak, yakarmak.

“Ey Güneş, ey hayâtın sâhibi! Bize boğa gibi kuvvetli, at gibi ilerlemek isteyen, tuğrul gibi yükselmeği seven, koyun gibi sâkin oğullar ve kızlar ver!... Dünyâyı ışıkların gibi zürriyetimizle doldur!...

“Zürriyetimizle doldur!...

Duâ bitmişti. Alparslan kükremiş bağırıyordu :

“Zürriyetimizle doldur!...

Etraftaki dağlar kayalar cevap veriyordu :

“Doldur!... dur!...

Gözleri güneşten kamaşmış, boğazı kurumuştur. İki si birden nemli yeşillikler üstüne kapandılar. Yavaş yavaş başlarını kaldırıp yekdiğerinin yüzüne baktılar. İkinin de gözleri parıladı. Birbirinin kolları arasında kayboldular...

Bu sekiz kişi şimdi Şarka doğru ilerliyorlardı. Yol-
da, yıkılmış bir kulübeye, sönmüş bir ocağa rastgeliyor-
lar; kırılmış bir kazma, ezilmiş bir bakraç buluyorlar,
yuvarlanmış bir tekerleğe tesadüf ediyorlar. İhtiyar, bu
insan izlerinin sebeplerini Alp’a anlatıyordu.

Bir gün başı boş bir kırsığa, birkaç gün sonra da
bir öküz rastgeldiler. Ağaç göğdelerini yonttular, gün-
lerce uğraştılar, bir kağı yaptılar. Üstünü dallarla ört-
tüler. Öküzü koştular, kona göçe aylarla yol aldılar.
Vurdukları kurtların, tilkilerin derilerini giydiler, avla-
dıkları geyiklerin etlerini yediler.

Akşam üstü idi, bir tepe üstünden Hanku bağırdı:

— Bakınız!... Bakınız!

Uzakta bir ışık görmüştü. Gecenin karanlık derinliklerinden köpek sesleri geliyordu.

Sabahleyin erken yola düzüldüler. İki saat sonra bir köye vardılar. Alparslan merakından titriyordu. Bir canavar ini ile insan evi arasındaki farkı anlamak istiyordu. Köyün kenarında üç cılız çocuk gördüler. Alp durdu, kendi de çocuk iken bunlara benziyordu. O da böyle ufak taşlarla, küçük değneklerle oynamıştı.

Önlerinde bir sürü aygırlar kişniyor, sığırlar otliyordu. Oymak halkı şimdi bu yabancıların etrafına toplandılar ve onları bir pîrin otağına götürdüler. Bu ihtiyar oymağın ağası idi. Hikâyelerini ağaya anlattıkları zaman kâhinlerin haber verdikleri, ozanların taganni eyledikleri yiğitin, alnı karalı ak ayıyı öldürecek bahâdırın bu genç olması lâzım geleceğine kani oldular.

Ayının hikâyesini Alp'a anlattılar :

İki gözünün arasında kara bir lekesi olan bu hayvan vaktiyle bir insandı. Babasının mezarında kara aygırını kurban etmesini ihtar eden ninesine kızmış, bir gece onu sarhoşlukla boğarak çadırıyla beraber yakmıştı. Geceleyin güneş onun suçunu görmeyecek sanmıştı. Fakat Tanrı onu gördü ve ebedî ışığından mahrum etmek için dondurdu, bir çığ hâline getirdi. Bir mağaranın içine yuvarladı. Lâkin müşfik ananın rûhu güneşe yalvardı, yakardı. Tanrının feyzinden oğlunun mahrum olmamasını istedi. Güneş, nineye acıdı. Bu kar

kümesine can verdi. Bir ak ayı oldu. Fakat cinâyetinin azabını dâimâ çekmesi için anasının kömür olan yüreğini alının ortasına yapıştırdı ve bu hayvanın ölümü ana, baba şefkati tatmayan bir kahraman eliyle olmasını diledi... Bu ayı ölüm korkusundan, yıllardan beri ağılının bütün yiğitlerini, bilhassa öksüz ve yetimlerini birer birer boğup eziyordu. Hafta geçmezdi ki oymak bir iki kurban vermesin. Bu devin belâsından köy gittikçe tenhalaşmağa başlamıştı. Artık oymakta ne bir yiğit ve ne gürbüz bir çocuk kalmıştı.

Bundan yirmi sene evvel bu ağula ıraklardan, tâ, Çin'in içerilerinden kimsesiz bir kadın gelmişti. Adı "Türkân" Hatundu. Bu kadının başından geçenler pek garipti. Kocasını, çocuklarını Çin haydutları paralamışlardı. Bir başına muhacir olmuştu. Yolda ulu Kara dağın yamacında doğurduğu bir erkek evlâdını da kartal kaparak bulutlar arasında kaybolmuştu. Bunca tecrübeler, felâketler gören bu kadın hem geçmişten, hem gelecekte haber verirdi. Türkân Hatun, kartalın kaldırdığı oğulunun yaşadığına, zayıflayan Türk-Tatar neslinin bir gün onun sâyesinde tekrar türeyeceğine ve dünyânın her tarafına kökler salacağına inanırdı. Bunun için erkenden uçan kuşlara yemler serper, yuvalara kırıntılar atar. Sabahları doğan Güneşten, geceleri Aydan, yıldızlardan oğlunu sorardı. Ağul halkı bu kadının tekin olmadığına kaildiler. Çok yaşadı. Bir gece mehtapta Aya doğru iki elleri açılmış olduğu hâlde onu ölmüş, donmuş buldular. Ağuldan uzak bir kavak ağacının gölgesine gömdüler. Şimdi nedense, ak ayı, bu kavağın dibinde in tutmuştu. Korkudan kimse kadını ziyâret edemiyordu.

Alparslan bu hikâyeyi dikkatle dinledikten sonra hiddetle gezinmeğe başladı. Çadırına çekildi. Bir müddet uyuyamadı. Sabaha karşı rûyâsında Türkân Kadın göründü ve dimdik ona doğru yürüdü. Alparslan'ın göğsünü açtı. Sinesinde bir küçük hilâl şeklindeki beni gösterdi. Alparslan'ın kendi oğlu olduğuna bu nişan bir delil idi. Onun yakasını tuttu, sarstı :

— Uyan!... Yeryüzü seni ve oğullarını bekliyor... Cihâna kan ver, can ver... Yürü ve âlemi arkandan sürü!...

Bu heyecan ile uyandı, Hanku daha uykuda idi. Usulca karısının alnından öptü. Baltasını beline astı. Topuzunu omuzuna aldı. Bıçağını kemerine soktu, çadırdan çıktı. Ağulun çevresini gezmek üzere uzaklaştı. Birkaç saat yürüdü. Küme küme karların kımıldadığını gördü. Merak etti. Bir ak ayı kendisine kızıl gözleriyle bakıyordu. Bir adım geri çekildi. Dineldi. Etrafına baktı. Biraz düşündü. Ürperdi. Bir an içinde karar verdi ve hemen saldırdı. Karların içine dalmasıyla berâber orası karıştı.

Şimdi kardan beyaz köpükler, dumanlar havaya uçuyor, etrafa sığıyor... Şâha kalkan hayvan başına yediği bir balta darbesiyle yere yuvarlanırken arkasındaki kavak ağacını da devirmişti. Arslan yine atılmak isteyen ayının gırtlığına iri bıçağını soktu, soktu, soktu. Artık canavar oraya yıkılıvermişti. Alp bir iki dakika nefes aldı. Dinlendi. Sonra canavarın postunu yüzdü. Bu sırada kendisi de omuzlarından yaralanmıştı. Yarasını karla oğuşturdu, kanını dindirdi. Postu sırtladı. Oymağa döndü.

Alp'in ilk bahâdırılığını işiten yurddaşlar etrafına toplandılar. Vurulan ayının alnında kara bir leke vardı. Bu alâmetten anladılar ki yıllardan beri ağulun en cesur gençlerini parçalayan ve engin bozkırları onlara daraltan bu ayı kıyafetine girmiş devin postudur. Onlar biliyorlardı ki bu ayıyı kim gebertirse yurdun hâkimi odur...

Ağulun pîri Alp'in elini tuttu. Onu ayının inine götürdü. Orası Türkân Hatun'un türbesi olduğu için mukaddes bir yerdi. Ayının şerrinden ve tehlikesinden çoktan beri bu ağacı ziyâret edemiyorlardı. Esâsen Alparslan'ın ninesi Türkân Hatun olduğunu da ihtiyar tahmin ediyordu... Devrilen ağacın kütüğüne oturdular. Batan güneşe doğru yakardılar. İhtiyar bu kavağın dibinde yatan ve senelerden beri ziyâret edilmeyen Türkân'dan Alp'a bahsetti. Genç de bu gece gördüğü rûyâyı ona anlattı. Artık bütün esrar meydana çıkmıştı. Arslan'ın Türkân Hatun'un oğlu olduğuna şüphe kalmamıştı. İhtiyar, Alparslan'ın alnından öptü ve :

— Benim senin yanında artık işim yoktur.
dedi.

Şimdi güneş batmış, bozkır tamâmen kararmıştı. Alp'in oturduğu ağaç dinelmeğe başladı: Doğruldukça yavaş yavaş ışık kesiliyordu. Arslan, bir kalın dal ile kütüğün birleştiği köşede büzülmüş, şaşırmış, kalmıştı. Ağaç tamâmen doğrulunca nurdan bir sütun hâline geldi, bir kerre sarsıldı, topraktan kökü ayrıldı. Fezâya doğru yükselmeğe başladı. Bu fevkalâde hâlden ürken Alp, yanına sarkmış olan elinin sıkıldığını duydu. Ya-

nına baktı. Gece rûyâsına giren ninesi idi. Ağaç karanlık ve yüksek bir boşluk içinde, uçar yıldız gibi nûrânî bir iz bırakarak cenuba doğru gökte süzülüyordu. Bir zaman yerlerin en kavisi olan Alparslan şimdi gökte Esed burcuna benzedi. Kara bulutların içinden, parlak yıldızların arasından ışıklar saçarak kayıyor, uçuyordu. Ve bir dakika geldi ki ağaç Himalâya silsilesinden Everest dağının tepesine dikildi, sallandı, durdu. Bu sırada gece şarktan görünen Büyük Tanrının, Güneşin huzurunda, kara çadırının eteklerini toplayarak, cihânın başka bir tarafına çekilmeğe mecbur oldu. O zamana kadar dimdik ve sessiz duran Türkân Hatun sağ elinin ayasıyla Alp'ın gözlerini üç defa sıvadı. Gencin nazarından mesâfe engelleri silindi. Bir kısım arzı, Asya ve Avrupa'yı ve Afrika'nın şimâlini bir bakışta görmeğe başladı. Türkân Hatun, bir al örtüye sarılmış, çetmiş ak saçlarının bir kısmı omuzlarından aşağı sarkmış, bir kısmı başında ürpermiş ve bu hâlde ucunda beyaz dumanlar tüten bir aleve benzemişti. Sol elini Arslanın omuzuna dayamış, sağını da fezâya kaldırmış ırakları gösteriyordu. Sabahın pembe, beyaz tülleri sıyrıldıkça mütemâdiyen berraklaşan fezâda çıt yok. Rüzgâr durmuş, bulutlar durmuş, Arslan'ın kalbi durmuş ve gözleri açılmıştı. Türkân Hatun yavaş, vakur, mehip, tatlı bir kadın sesiyle hitâbetti :

“Oğul!... Ey Türk oğlu!... Alnını yükselt, göğsünü ger, etrafına gurur ile bak!... Ayağının altında görünen şu geniş cihânın hâkimi sensin, senin neslin olacaktır. Kâinâtın en büyük kahramanları, cihangirleri bütün sende doğacaktır. Maşrıktaki Çin'in pâyitahtından, magribteki Septe Boğazı hizâsına kadar olan yol senin

atlarının ayaklarının altında çiğnenecektir. Cenubun yanan çöllerinden, şimâlin donduran bozkırlarına doğru bak!... Yenisu kıyılarında, Baykal, Aral gölleri etrafında doğuran kısıraklarının tayları, Tuna'nın menbaından hararetlerini teskin edeceklerdir... Azak ve Kara denizleri torunlarının birer küçük havuzları, Pamir ve Ceziretülarap yaylaları cirid meydanları olacaktır... Kafkas, Balkan, Karpat ve Ararat dağlarının eteklerini harp sâhaları, Ural geçitlerini, Volga, Fırat nehirlerini akın yolları yapacaksınız!...

"Şu Altay'ın altınları, İran'ın gümüşleri yakınımızdaki Bedahşan'ın lâ'l ve yâkutları, Hind'in eteklerini öpen Amman'ın incileri, ötede bir kara yılan gibi kıvrılan Ural'ın demirleri senindir!... Dünyanın rengi kızıl kanınla bezenecek, şekli kargınla düzelecektir... Azmine, kuvvetine ne Gobi ve Tibet çöllerinin susuz kumları, ne Himalâya'nın yalçın tepeleri, ne Akdeniz'in beyaz dalgaları, Türk sellerine karşı durabileceklerdir. Altay, Ural ortasından fışkıran Bahr-i muhit-i Kebir'i (Büyük Okyanus'u, Pasifik Okyanusu) dolaşacak ve bu sahillerden kabaran er yiğit dalgaları, Muhît-i atlâsî'ye (Atlas Okyanusu'na) ulaşacaktır.

"Ne kaya kaleler, ne demir kapılar, ne çelik silâhlar yolunu kesemeyecek... Yarı cihan ümmetleriyle döğüşeceksin... Ezdikçe mağrur, ezildikçe me'yus olma!... Dâimâ didin ve öğren, dâimâ iste ve yüksel. Âdil ve rahim ol! Korkutmaktan ziyâde sevdirmeye çalış.

Asya'da, Avrupa'da, Afrika'nın bir kısmında pençenin altında kıvrınmayan hiç bir millet kalmayacak. Tepeleneceksin, tepeleneceksin... Etrafında çarpışacak kuvvet bulamadın mı, kendilerini unutan kandaşlarını

de sarsacaksın. Kuvvetinle gevşemiş damarları gelecek, ateşinle soğumuş kanları kaynatacaksın... Dünyânın üç büyük kıt'asında neslinden hükümdarlar ve yabancı hükümdarlardan âciz hizmetkârlar yapacaksın. Kahramanlık tâcın için Türk ninelerinin döktüğü her damla yaş birer elmas, Oğuz oğullarının akıttığı her katre kan birer yâkut olacak... Şu uzakta Güneşin ışııyla kaynar gibi, titrer gibi parlayan Boğaz, Boğaziçi, o mâvi şerit bahâdırlık kılıcın için bir firûze kemer olacaktır..."

Bu mev'izeden sonra Alparslan, hiç bir muhayyilenin tasavvur edemediği bu mehâbetli manzaraya bir güneş azametiyle baktı, baktı, baktı... ve diz üstü çökerek ninesinin iki ellerine sarıldığı zaman ağaç da kırmıldadı ve sarsılarak göklere doğru uyükseldi ve Şimâl tarafına doğru uçmağa başladı.

Ak ayının makteli hizasında ağaç yere ineceği sırada kırmızı harmânî içinde Türkân Hatunun hayâli de sönüveren bir alev gibi kayboldu.

Alparslan ağula döndüğü vakit meydanda yurd kızlarının şarkılar söyleyerek raksettiklerini gördü. Alp'in, bu Türkler ve Tatarların babasının bu sabah doğan ilk oğlunun bayramını yapıyorlardı. Arslanı küçükken göklere kaldıran kartala telmihen bu çocuğun adını "Tuğrul" koydular. Ve Türk - Tatar nesli de bu sûretle birinci gaflet uykusundan ayıldı ve kâinata yayıldı.

Budapeşte - 12 Mart 1334 (1918)

YARAYI KANATAN

Eve gelince, masamın üstünde şu tezkereyi buldum :

“Bu akşam bize buyur. Tatlı sesler işiteceksin. Güler yüzler göreceksin, güleceksin, ağlayacaksın. Her hâlde memnun olacaksın.”

Turgud

Bu merak verici tezkereyi yazan Turgud Bey'in evime pek yakın olan hânesinin kapısını çalarken içeriden çalgı sesleri geliyordu.

Salona girince, ortada, büyük kanapenin üstünde uzun hırkasiyle, oyalı başörtüsüyle, esmer, değinmi çehreli, şişman kısa boylu, elli yaşında kadar bir hanımın, henüz son darbenin tesiriyle zilleri titreyen, elindeki defe dayanarak doğrulup bana selâm verdiğini görür görmez irkildim. Odaya girmekte tereddüd ettim. Ev sahibi “buyurun, buyurun!” te'kidiyle :

— Pembe Hanım bizim ninemizdir; rûhumuzun ninesidir, dedi.

Pembe Hanım “gün görmüş, yaş yaşamış” bir nezâketle Turgud'un bu hulûslarına mahviyet göstererek mukabele etti.

Defi okşarken boynunu büktü. Akçıl saçlarına rağmen işveli bir tavır aldı. Gözleri yarı kapalı olduğu hâlde beyaz dişlerine çarparken dalgalanıp, iri dudaklarının ihtizazlarıyla titreyen gür ve gürbüz, tatlı ve yanık, düşündürücü ve uyuşturucu bir ses nazlı nazlı başlayarak, perde perde yükselerek, rûhların en karanlık köşelerine kadar süzülerek, zaman zaman kemanın inleyen âhengiyle dudak dudağa geliyor; bir kumru muâşakası letâfetiyle, gözlerde bulut şeklinde ümid ve hayâl kümeleri hâsıl ediyordu.

“Ey ah söyle! Zahm-ı dilimden zebânım ol”

“Ey çâk-i sine! Nüşa-i şerh-i beyânım ol”

“Ey eşk-i dîde! Ben diyemem yâre derdimi”

“Sen rûy-i zerdem üzre gelip tercümânım ol”

Köşedeki kanapenin üstüne bağdaş kurmuş uçuk benizli, süzük gözlü, ince boyunlu, karışık saçlı, redingotlu zayıf bir efendi elinde tuttuğu bir küçük konca gülü koklarken gözlerini sıkınca onun sarı yapracıkları arasına iki damla yaş damladı. Yüreğinin gizlilikleri mûsikinin ateşi karşısında erimişti.

Şimdi aşkın en buhranlı hummâlarını, iştîyâkın en acı dakikalarını, kemanın yanık titreyişleri, inleyişleri, yüreklere tattırdıktan sonra, arzuların, hayâllerin hiclikleri, kıvrıla, kıvrıla birbirinden zayıf, birbirinden ince bir iki damla nağmede toplanıyor, uçuyor; sendeliyor, düşüyor... kayboluyordu.

Artık gözlerin önünde, görünmeyen, yalnız duyulan bir takım dağınık saçlar... yumuşak eller... yaşlar... gü-lüşler... uzun kirpikler... ateşli gözler... öpen dudaklar

karmakarışık uçuşuyor ve ıraklara dalan nazarlar, kendilerine âid bir hayâlin karşısında titreyerek yalvarıyordu.

Üstad bir elde çarpan mızrabın darbeleriyle ağlayan udun göğsünden gelen, iniltilerden teşekkül eden bir sûzinâk taksimi, zâten açılan yüreklerin esrârını çehrelere daha ziyâde aksettiriyordu. Eller çitişmiş, gözler dalmış, boyunlar bükülmüştü.

Bu sükûnet içinde, yalnız, kanapenin köşesinde dizlerini birbiri üstüne koymuş, bıyığı, sakalı tıraşlı, saçları ortadan ayrılmış bir genç "Doktor Pertev Bey" gömleğinin kolalı kollukları arasından çıkardığı ince, keten mendiliyle yüzünü silerken, sıkıldığını anlatırcasına sırtıyor; mûsikinin bu meclise verdiği te'sire karşı hayret ettiğini izhar edliyordu.

Sûzinâk faslının eski yeni şarkıları birbirini tâkip ederken bu hâle gülen doktor, gezinmeğe başladı. Sanıyordum ki bana bir şeyler söylemek istiyordu.

Fasıl bitmişti. Lâkin Pembe Hanım'ın neş'esi bitmek bilmiyordu. O demin ağlayan zayıf efendinin elindeki gülü görmüştü. Yan gözle onu diğerlerine işâret etti. Ve kemânî Sûzi Bey'e usulca : "Nihâvend yap" dedi ve eline çiçeklikten bir pembe gül aldı. Uzun bir "âh" çekti; yanık bir "meded" dedi. Gözlerini süzdü ve derin bir aşk ile okudu!

«Gülüm söyle, gülüm böyle! demektir yâre mu'tâdım»
"Sever cânım seni ey gül! ki cânâna hitâbımsın"

Zayıf efendi yerinden fırladı. Sağ kolunu havaya kaldırıp indirerek bağıırıyordu : Yaşa Pembe!... Var ol Pembe!... Nûr ol Pembe!... Derd görme Pembe!...

Pembe Hanım bu alkıştan memnun oldu. Başörtüsünün çenesinin altına gelen katmerlerini düzelitti, örtünün uçlarını cilvelerle arkasına attı. Neş'esinin te'siriyle sesi titredi. Dudaklariyle, gözleriyle gülerek bir küçük temennâ ile "teşekkür ederim" dedi.

Hânende Pembe Hanım İstanbul'un zevk âlemlerinde meşhur bir sîmâdır. Yenibahçe'deki evinin kapısı, gün geçmez ki kendisini bir eğlentiye dâvet için, çalınmasın. Dâvûdî sesi, şetâreti, terbiyesi kendisini hem kadınlara, hem erkeklere sevdirmişti. Pembe tâzeliğinde de güzel değildi. Bâzen itiraf edendi, sedâsındaki letâfet, çehresinde de olaydı, sesiyle ağılattığı kadar gözleriyle de ağılatabilirdi.

Doktor Pertev Bey bir iskemle çekti. Yanıma geldi. "Bizim mûsiki hakkındaki fikriniz nedir?" dedi.

— Mûsikimiz, bizim durgun rûhumuzun, sâkin düşüncelerimizin, uçuk benzimizin tercümânıdır.

— Mûsikimizi sever misiniz?

— Severim.

— Garp mûsikisini?

— Onu da severim. Birini duyduğum, diğerini anladığım için beğenirim.

— Ben mûsikimizi sevmem. Çünkü iẖsas ettiğı mâ-nâ dâimâ birdir : Yeis... Şarkın bütün makamlarında,

fasıllarında bir ikinci mânâ aramak beyhûdedir. Perde, perde kara bir yeis. Nağme, nağme, akan bir yaş. Fakat ben dâimâ ne me'yus olurum, ne de âşık... Aşkın bile ümidi var, visâli, hicrânı var. Çiçeklerin, fırtınaların, kelebeklerin, arslanların, zelzelelerin, şafakların, hiddetlerin, yalvarmaların da mûsikisi olabilir. Bütün bunların fırça ile tersimi, kalem ile tavsifi olduğu gibi mûsikî ile de tegannisi olmalıdır. Şark mûsikisi bunlardan bahsedemiyor. Bana ne bir saadet kokusu koklatıyor; ne de hiddet ateşi gösteriyor. Ben mûsikimizle ne göğsümü gererim, ne kollarımı sallayabilirim, ne de zihnim açılır; yalnız boynumu bükерim, dimağım örümceklenir. Mûsikimizin verdiği yeis o derece kat'idir ki bâzan bizi ya intihara veya cinâyete sevkeder. Köylerde karı yüzünden çıkan kavgaların sebeplerini görgüsüz-lükte, içkide aradığımız kadar mûsikimizin te'sirinde de aramalıyız.

Doktorun bu iddiaları başta Pembe Hanım olduğu hâlde kemânî, ûdî, tanbûrî beylerin cümlesini birden coşturdu. Artık i'tirazlar, bilgisizliğini ortaya koymalar, alaylar, hiddetler birbirini tâkip ediyordu.

— Siz mûsikimizi bilmiyorsunuz.

— Birkaç gün Fransa'da kalmakla kendi vatanındaki güzellikleri görememek körlüktür, nankörlüktür.

— Garp mûsikisi sun'idir, kalbden gelmez.

— Wagner bir koca davul, Beethoven bir boş tene-kedir.

— Nihâvendden pek güzel opera olur.

— Şark nağmelerinin inceliklerini piyano ihtivâ edemez.

— Karcıġardan, çıkan mânâ da yeis midir?

Şimdiye kadar ancak fıkrine sâhip olanlarda görülen bir i'tidal ile sükût eden Pertev Bey : “Hayır, dedi, bizde raks da yoktur.” Bu inkâr, odadakileri yine harekete getirdi. Demin gül koklayan zayıf efendi de işe karıştı :

— Ah, dedi, ah, Gülistan burada olmalıydı. O zaman sizde raksı, mûsikiyi inkâra mecal kalır mıydı?

Pembe Hanım da atıldı : “Ben sizin yerinizde olsam şimdi Gülistan'ı bulur, bu dinsiz doktoru îmana getirmeġi ona bırakındım” diyordu. Karar verilmişti. Gülistan çağırılacaktı. Üdî ve tanbûrî beyler bu işe me'mur oldular. Ve hemen paltolarını giyip çıktılar. Ev sâhibi dâvâvekili Turgud Bey de bu sırada kolları arasındaki bir kucak elbiseyi ortaya bıraktı. Bunlar camadanları, dizlikleri, dolakları, sırmalı çepkenleri, hilâlî gömlekleri, pullu başlıkları, ipekli şalvarları, işleme pa-burçları ile kadın erkek zeybek libasları idi. Bunları Ay-dınlı Yavuz Beyle, Sirozlu Gülistan giyeceklerdi.

Doktor Pertev Bey'e sordum :

— Eski eserler araştırıp seyyahatlerle tettebbûlar icra olunarak elde edilecek neticeleri fenne tatbik ederek mûsikimizi ıslâh etmek mümkün deġil midir?

— Hayır deġildir. Bu tettebbûlarınızdan da bir şey çıkmayacaktır. Çünkü Türkler hiç bir vakit şahsî dehâlarını gösterir ne bir hüner, ne bir felsefe, ne bir edebiyat ihdas etmemişlerdir. Hep taklîd ile vakit geçir-

mişlerdir. Bunun sebebi : Bunların hakikî dehâları durup düşünmekte değil, çarpınıp iş görmekte idi. Bunlar maddî ilerlemekten mânevî yükselmeye vakit bulamamışlar. Tûrâniler her şeyden evvel askerdiler. İslâmiyetten önce teşekkül eden Türk cemaatleri de mahzâ harp uğrunda Asya'nın ücrâ bucaklarından toplanırlardı. Muhârebe bitince göçebe uluslar, yörük oymaklar yine dağlırlardı. Cemiyetleri süreksizdi. Bu cihetle düşünceleri müttehid, fikirleri de sâkin olmadığından ne mûsikiye, ne edebiyâta, ne mi'mâriye dâir şahsî ve temelli eserler bırakmamışlardır.

Ev sâhibi Turgud Bey fesini başından atarak bir avukat şiddeti, fesahatiyle cevap verdi :

— Affedersiniz Doktor Bey; Fransa'nın birçok büyük şehirlerini gezdiniz değil mi? Acaba Anadolu'da, Türkistan'da seyyahat ettiniz mi?

— Hayır.

— Öyle ise Sivas'ta, Konya'da, Bursa'da, mimarlığa âid tetkikatta bulunanlara sorunuz. Oralardaki eski binâların mânevî bir rûhu, bir başkalığı, fennî, hünervârî bir kıymeti var mıdır? Yok mudur? Emin olun ki Konya'daki Selçukî âsârı bakiyesi Atina'nın Akropol harâbelerine muâdildir... Gülmeyiniz. Bunu Konya üzerine Almanca ve Fransızca yazılmış eserleri okur ve mahallinde tetkikatta bulunursanız anlarsınız.

— Bunlar altı yedi yüz senelik, binnisbe yeni şeylerdir. Ben daha eski zamanlara âid medeniyet izleri arıyorum.

— Bundan iki yıl evvel Sibirya'nın şark-ı cenûbîsinde kâin Turfan harâbelerinde yapılan hafriyatta çıkan heykelleri görürseniz bunları ya "Praksitel"lerin veyâ "Fidyas" ların ellerinden çıkma zannedersiniz.

Bu anda doktorun yüzünde hâsıl olan emniyetsizlik üzerine Turgud Bey kütübhânesine koştu; elinde birkaç resimli risâle ile avdet etti. Herkes bir merakla düşmüş ve ev sâhibinin başına üşüşmüştü. Doktor mütekebbir bir inatla : "Belki, olabilir; fakat bu kadarı kâfi mi?" diyordu ve ilâve ediyordu :

— Biz muhafazakâr adamlarız ve teceddüde düşmanız. Meselâ din bahsi...

Bu korkunç başlangıç üzerine herkes sinirleri daha gerilmiş, gözleri daha açılmış ,yumrukları daha sıkılmış olduğu hâlde harekete gelmişti. Artık ûd tombul karnıyla yerde bîtâp uzanmış, keman ince beliyle koltuğun bir kenarına yorgun dayanmış, tanbur uzun boyunu melûlâne uzatarak bir köşeye serilmiş yatarken sıkıntıdan çatırdı ile kopan bir teli gerdanına sarılıvermişti. Zavallı Pembe Hanım ise çoktan esneyerek ortadan kaybolmuştu.

— ... Meselâ din bahsi : Evet Türkler müdafaa için kucakladıkları İslâmiyeti kırılmak bilmeyen bir cesaret, tereddüde uğramayan bir sadakatle müdafaa ettiler. Fakat bu hususta tenkide ve münakaşaya girişmediler, girişemediler. İşte mesele burada... Halbuki Araplar Râfızîlik, Mu'tezîlik, Vehhâbîlik gibi münakaşa neticesinde mezhebler buldular. Halbuki İrânîler Bahâîlik, Şîîlik, Bâbîlik gibi fırkalar ihdas eylediler. Biz hiç, hiç

düşünmedik, aramadık, yorulmadık, üşendik, ne bulduk-
sa ona kani, ne dedilerse ona râzı olduk.

— Azizim Doktor, siz bunları bir kitapta okumuşa
benziyorsunuz. Biraz kendiniz tetkikatta bulununuz.
Aslen Türk olan Bedreddin Simâvî ve Şeytankulu gibi
ulemânın içtihadlarını veyâ Torlak Kemâl gibi zevâtın
dinî felsefelerini, Bektaşîliği, Mevlevîliği tetkik etme-
liydiniz.

Havâiyât ile, mûsiki ile başlayan bu meclis şimdi
ciddî bir renge girmiş, dâvetlilerde büyük bir sıkıntıyı
örtmeğe çalışan küçük bir bilgicilik tavrı uyanmıştı.
Herkes gizli bir intizar içinde gözlerini arasına kapıya
çeviriyor, Gülistan'ı bekliyordu. Vehhâbîliği Gülistan
tenkid eyleyecek, Bedreddin Simâvî'nin felsefesini Gü-
listan îzah edecek sanılırdı.

Zayıf efendi kendi kendisine söyleniyordu :

— Türkiye yıpranmış, tozlu, cildsiz lâkin mühim,
Müfid bir kitaptır. Onu okumak, tashih edip tab'etmek
için sabır ve merak ister.

Öteden Kemanî Sûzi Bey atıldı. Dargın bir tavırla :

— Bu memleketin güzelliklerine göremeyerek bakı-
yorsunuz, şiirlerini anlamayarak dinliyorsunuz, dedi.

— Şiir mi? Hele şiir bu memleket için değildir.
Şiirin mevcûdiyeti aşka, kadına bunların mevcûdiyetine
bağlıdır. Bizim kadınların dâimâ sedirlerde, minderler-
de, kanapelerde oturmaları hareketlerinde hiç bir letâ-

fet bırakmamıştır. Yoksa, siyah carları altında ördek-vârî yürüyen hanımları görmüyor musunuz?

Bütün dinleyenler birden bağıldılar :

— O! O! Ördek gibi mi? Sizde hiç zevk yok. Güğercin gibi, kumru gibi.

— Evet mahbûsiyet hayâtı hanımların hem bacaklarını, hem zihinlerini faâliyetten mahrum bırakmıştır. Binbir gece masallarına benzeyen romanlara aldanıp da Türkiye'yi muâşaka memleketi sananlar aldanırlar. Burası sevmek, sevmek hislerine müsâid bir zemin değildir. Sevdâ için kadınlarda “meyil ve istidat” olmadığı gibi erkekler için de “imkân” yoktur. Bu memlekette umumî his “muhabbet ve temâyül” değil, “nefret ve tahakküm”dür. Burada erkekler hotperest, kadınlar hotfüruştur.

Bu def'a da odayı her ağızdan itiraz gürültüleri kapladı. Artık kimse kimsenin ne dediğini işitmiyor, anlamıyor... Yumruklar havaya kalkıyor. Fesler başlardan fırlıyor. Sigara dumanları hiddet ve sür'atle üfleniyor. Bir hay ve huydur gidiyor. Pertev Bey ise fikrinde, isyânında inad ederek son i'tirafını fırlatmaktan çekinmiyordu.

— Ben vatanımı beğenmiyorum, ne yapayım beğenmiyorum, çünkü bana memleketimi beğendirecek etrafımda ne bir vak'a, ne bir manzara görebiliyorum. Ben belki bir vatansızım!...

Artık doktor için bastonunu alıp dâvetli olduğu bu evden çıkmaktan ve refikleri için kendisini sükût ile

teşyi' etmekten başka yapacak kalmamıştı ki dışardaki bir araba gürültüsüyle berâber kapının çingırağının tanını evi doldurdu. Bir dakika sonra gevrek kahkahalarıyla başına uzun bir başörtüsü almış, sırtına bol bir manto giymiş Gülistan içeriye girdi. Sanki bu kadın bir güneşti. Bütün bir fırtınalı gecenin zulmetini birden sıyırdı, attı. Herkes bir dakika evvelki hırsı, infiâli unutmuş, çehreler yerine gelmiş, sigara dumanları dağılmıştı.

Sûzi Bey Gülistan'a köşedeki kanapeyi gösterirken Pembe Hanım da : "Bu kâfir doktor hâlâ îmana gelmedi mi?" diyerek Pertev Bey'e serzenişlerle odaya girdi.

Ev sâhibi Turgud bir iskemle çekti. Gülistan'ın karşısına oturdu. Niçin onu rahatsız ettiklerini anlatıyordu :

— Burada çılgın bir adam var. Memleketimizin güzelliklerini inkâr ediyor... Mûsikimiz ağlarmış, raksımız gerinirmiş, kadınlarımız yatalakmış, erkeklerimiz alık... Anladın mı şimdi... Artık şu zavallıya memleketini sevdirmek için senin lûtfûna sığınmağa mecbur olduk.

— Doktor haksızdır. Evvelki gün Çamlıca'da Şatır Paşa'nın düğününde idim. O gece, bir müddet, bizbize kaldık. Hanımlarla o kadar güzel raksettik ki ben de bayıldım.

Pembe Hanım gülerek ilâve etti :

— Göreydi o da bayılırdı.

Udu bu def'a Pembe Hanım aldı. Ve defi Gülistan'a verdi. Sûzi Bey bir Hüseyinî taksîmî yapıyor ve bütün rûhunu, bütün hünerini yayına tevdi' eylerken nağmelerinin feyziyle doktoru teshir için ne derece nefsine cebrettiği dudaklarının takallüsünden, kaşlarının gerilişinden anlaşıyordu. Şimdi herkes dinî bir istiğrak ile dinliyordu. Doktor Pertev Bey bu tekellüflerin hep kendi için olduğunu anlıyor ve duygusuz bir tavır alarak saatinin kösteğiyle oynuyordu.

Gülistan dirseğini koltuğun koluna dayamış, elini yanağına koymuş gönlünden kopan tatlı, pürüzsüz, tekellüfsüz ruhânî bir sadâ ile okumağa başlamıştı. Sesinin havada dönen, kıvrılan her nağmesinden bir peri rûhu doğuyor, yüksele, büyüye kanatlanıyor; dinleyenlerin yanaklarını öpüyor; göğüslerini okşuyordu. Gözlerin önündeki perde perde karanlığı sıyrıyor, yerine zerre zerre ışıklar damlatıyordu.

Pertev Bey panmağına sarıp çözdüğü kösteğini usulca yeleşinin cebine koydu. Elini yanağına dayadı. Gözlerini kapadı.

Artık odadaki her şey mûsikinin te'siriyle şeklini değiştirmişti. Keçeler, kilimler çimenliğe, âvize mumlarıyla bir lâle tarhına benzemiş; duvardaki levhaların menazırına tabîî bir cesâmet, bir renk, bir can, bir hareket gelmişti. Gülistan'ın dudağından uçan rûhlar, nağmelerin rûhları, perilerin rûhları herkesin kulağına mâzinin hayâllerine, istikbâlin ümidlerine dâir bir şeyler fısıldıyordu.

Şimdi Hüseyinî peşrevi, semâîsi bitmiş, müntehab şarkılardan birkaçı da okunmuştu.

Doktor Pertev Bey tatlı bir rûyâdan uyanırcasına yanında oturan Turgud Bey'e : "Evet, ne kadar olsa millî şeylerde insan bâzan güzellik buluyor. Bu irsi bir gaflet olsa gerek." dedi.

— Ah sihirbaz Gülistan!...

**

Turgud ciddiyetle Gülistan'ın yanına gitti. Bir şeyler söyledi. Odadan çıktılar.

Bu sükûttan istifâde eden zayıf efendi elindeki solgun ,sapı yumuşayan gülü masanın kenarına bırakarak vakur bir hâkim vaziyeti aldı ve dedi ki :

— Doktor Bey, her kavmin cibillî ve tabiî yerli ve ayrı bir medeniyeti vardır. Her memleket başkalarının yeniliklerini taklid ile başladığı intizama kendisinin eskiliklerini tahkik ile nihâyet verir. Bu hâlde bir zaman ki mukallidler, sonra muhakkik olurlar. Her milletin medeniyeti zekâsının, maişetinin, târihinin, an'anesinin, coğrâfî mevkiinin te'sini altındadır. Vâkıa medeniyet umûmîdir. Lâkin onu tatbikteki tarz başkadır. Fikirler muhâlif olmasa bile muhtelifdir. O hâlde fikirlerin terakkisi de muhtelif olmak lâzım gelmez mi? Âlemin maksadı refâhı, intizâmı ta'mîmdir; daha doğrusu iyiliği, güzelliği te'mindir; lâkin bu maksada her cemaat bir başka yoldan varmağa çalışır. Milletlerin kendi samimiyyâtına; şiirine, mûsikîsine, resmine, raksına, mi-mârîsine, yemesine, giymesine, kendi maişetinden, kendi husûsiyetinden bir çeşni verdiği inkâr olunur mu? Hollanda tersimiyle İtalya ressamları bir zevk mi tâ-kibeder? Alman yemekleriyle, Fransız mutbağı bir örnek midir? İsveç edebiyâtı ile Japon şiirleri müsâvi mi-

dir? Rusya'daki evlerin biçimiyle İspanya binâlarının arasında bir fark yok mudur?

Pertev Bey'e cevap vermeğe imkân kalmadı. Gülistan'la Yavuz kıyafetlerini değiştirmiş oldukları hâlde içeri gindiler. Bu def'a Pertev Bey bile ellerini çırpıyordu.

Gülistan, altın sikkelerle süslenmiş küçük bir al fesin üstüne geniş, koyu kırmızı, kenarları sırma oyalı bir tül almış, vücûduna geçirdiği pembe, ipekli hilâfî gömleğin üstüne sırma dallarla işlenmiş, koyu güvez kadife camadan ve altına aynı renk kumaşdan işlemeli bol şalvar giymiş, beline o örnek bir yağlığı şöpuüne sarmıştı. Altın pullu kırmızı pabuçlarının içinde ince güvez çoraplara bürünmüş ayaklarının nârinlikleri gözüküyordu.

Yavuz, içi dolu, oyalı yemenilerle bezenmiş yüksek, uzun püsküllü fesi, geniş sînesini ve çevik belini örtemeyen ipekli çizgili Şam kumaşı mintanı ve açık mâvi işlemeli çuhadan dar çepkeni, aynı renkte kısa ve katmer katmer dizliği, iri baldırlarına geçirdiği o nevi kumaştan tozluğu ve kızıl yemenileriyle daha erkek, daha yüksek, daha korkunç gözüküyordu.

Bu libaslar altında ikisinin de yürümeleri, tavırları değişmişti. Biri çalım ve mehâbetiyle tam bir kuvvet, tam bir erkek, diğeri yumuşaklığı ve şa'saasiyle mükemmel bir kadın, bir şiiirdi.

Sâzendeler bütün mehâretleriyle telleri titretirken kadın, erkek bu iki vücud tekmil zarafetleriyle, havada bürüle, bürüle dönen nağmelerle hemâhenk olarak kıv-

rılıyor, doğruluyor. Hafif ve parlak pabuçların, yemenilerin içindeki ayaklar bir mevzun şiir düzgünlüğünde geçenin üstüne konup kalktıkça göze çimende oynayan bir çift kelebeğin âhenktar tavırlarını hatırlatıyordu.

Kadın, başının üstünde uçan al tülün iki ucunu elleriyle tutarak yüzüne örtüp naz ve istiğnâ gösterirken, erkeğin bu anda bir kartal süzülüşiyle mevzun adımlarla etrafında dolaşması ve bu sertlik içindeki niyazlar, hayâtın bütün gizliliklerini raks ve âhenk güzelliğinde gözlerde parlatıyordu. Denken iki vücut, biri kuvveti, diğeri işvesiyle bir mübârezeye girişince bir sâniye içinde kâh kuvvetin mağlûp işvenin muzaffer, kâh sertliğin muvaffak yumuşaklığın bitâb olarak savaşması yürekleri hoplatıyordu. Bu sırada mahmur bir vaziyetin çevik bir nağme ile canlanması, sert bir perdeden nermın bir dönüşü bürünürken yumuşayışı, bu değişiklik kalbe derin bir inşirah veriyordu.

Bu tabii hareketlerin âhenkleri, şiirleri koca bir milletin târihini, Kosova, Çaldıran, Plevne kahramanlıklarını erkekte, bütün saray entrikalarını, Kösem'leri, Roksalan'ları, o iktidarların esrarını kadında tasvir ederken bu birkaç dakika içinde asırların samimiyetlerini rûh tadıyordu.

Pertev Bey yarım saatten beri kendi üzerine dönen istifhamkâr bakışların altında ezilircesine perişanlığından "ben göbek atmak rezâletini bekliyordum" diyordu. Bu küstahlık da Gülistan'ın dargın bir bakışıyle cezasını çekti.

Ufak bir istirahatden sonra oyuncular birinci muvaffakiyetin te'siriyle ikinci bir raksa başladılar.

Pertev mütezâyid bir dikkatle hareketlerdeki âhen-
gi, tavırlardaki asâleti, adımlardaki mevzûniyeti, dönüş-
leri, kıvrışları, süzülüşleri tâkibederken rûhundan ko-
pan samimî neş'e gözlerinden belli oluyordu :

— Tuhaf, ben bu kadar mazbut ve âhenktar bir
raksın bizde mevcûdiyetine ihtimâl veremezdim.

Zayıf Efendi ciddî bir yeisle "Muhıbbi" nin meşhur
kıt'asını usul usul okudu :

**Sayılmaz parmak ile
Tükenmez kırmak ile
Taşramızdan sormak ile
Kimse bilmez hâlimizi.**

Doktor, gittikçe artan bir hayretle "lâkin bu oyun-
ların şekilleri neye zapt olunmuyor? Neye tâlim edilmis-
yor? Neye tâmin edilmiyor?" diye teessüf ede ede, ya-
vaşça oturduğu iskemleden aşağı kaydı; yere bağdaş
kurdu. Samimî ve nâcâr bir takdirle bir taraftan bu iki
rakkasa daha ziyâde yaklaşıyor, yaklaşıyordu. Pertev
Bey buhran içinde idi. Bir dakika oldu ki kendisini
kaybetti. Kalktı Gülistan'ın, Yavuz'un ellerinden kavra-
dı ve onları yürekten gelen bir zevkle öptü, öptü, öptü.

— Teşekkür ederim, diyordu. Tatmadığım bir lez-
zeti tattırdınız. Görgüsüzlüğümü bana anlattınız.

Doktor kibrini kırınca daha münsif, daha sevimli
olmuştu, artık herkes etrâfına toplanmış, ona Türklük
âleminin sevimliliklerini, câzibelerini bin itinâlar, bin
mübalâğalarla söyleye, söyleye bitiremiyorlardı.

Zayıf Efendi deminki vekar ve yeisle dedi ki :
“Memleket düşünülmemekten, unutulmaktan, ihmâl olunmaktan bıktı. Ona i'timat ettiğinizi, onu saydığınızı, ona güvendiğinizi âlem duysun... San'atlariyle, mûsikisiyle, raksiyle, edebiyâtiyle, güzellikleriyle, onu âlem görsün. Cânânınızı bırakıp ta ellerin peşinde dolaşmayınız, gönlünüzde sevgilinizin aşkı, kolunuzda sevgilinizin bilekleri olsun!...

Artık bu hây ve hûya ben de karışmıştım. Size bir Macar masalı söyleyeyim, dedim :

— Macaristan'da bir i'tikad varmış. Katili bulunamayan maktullerin cesedleri önünden maznun olanları geçirirlermiş. Eğer mücrim bunların arasında ise cârih tam maktulün hizâsına gelince naaşın yarası kanarmış.

Vaktiyle bir Macar asilzâdesinin cesedini kalbinin üstünde küçük bir hançer olduğu hâlde bulurlar. Sarayına getirirler. Pederi bu gencin bütün düşmanlarını arar. Yatağının önünden geçirir. Fakat yara açılmaz. Dostlar geçer, yara kanamaz. Sonra saray halkı, bütün şehir erkekleri geçer, yara yine kanamaz. Nihâyet gencin sevdiği kız ağlayarak gelir ve bakışıyle yaraya sanki bir hançer daha saplar; ceriha hemen açılır ve kan tekrar boşanır. Pederi der ki : Söyle çocuğumu sen mi öldürdün? Kız der ki : Hayır ben öldürmedim; lâkin hançeri ben verdim. O benim gönlüme mâlikti. Fakat buna kanmıyordu. İstiyordu ki beni sevdiğini herkes bilsin, benimle dâimâ berâber bulunsun. Ben râzı olmadım. Çünkü bâzı kusurları vardı. Onları tashih et, dedim. Buna râzı olmazsan kendimi öldürürüm, dedi. Ben inanmadım. Hançeri verdim, kalbine sapladı...

Zayıf Efendi yine söyleniyor :

— Evet, bu zavallı vatanın yarasını kanatan sizsiniz, sizin gibi onu beğenmeyenler, ona i'timad etmeyenler, dâimâ onun kusurunu gören onun sevgilileridir.

21 Ağustos 1327 (1911) - Büyükada

PÂDİŞÂHIM ALINIZ MENEKŞELERİMİ, VERİNİZ GÜLÜMÜ

Samime Hanım kanapeye oturmuş, sarı siperli lâmbanın ışığında gazete okuyordu. Masanın üstünde ufak saatin gizli tıkırtısı, köşede yanan sobanın derin çıtırdısı bu odaya ölgün bir rûh veriyordu. Usulca kapı açıldı. İçeriye kuyruğunu kaldırarak, kapının pervazına, minderin ucuna sürünerek bir kedi girdi. Sobanın yanındaki şiltenin üstüne çıktı, kıvrıldı... Arkasından, mâvili fanilâ entarisi, siyah kuşağı, lepiska, gür saçlarını yarı örten mâvi yemenisiyle, pembe, değirmi çehresiyle bir kadın çekinerek ve başını sağ omuzuna doğru bükerek duvarın kenarına dayandı. Durdu.

— Otur Ayşecik.

Ayşe küçük minderi çekti. Diz üstü oturdu. Bu kadın, Beyefendi Trablusgarb'a gideli, her akşam işini bitirdikten sonra gelir, minderin ucuna oturur, Hanıma bir iki saat arkadaşlık ederdi.

Ayşe'nin garip bir tâlî'i vardı. Pederi beş yıldır Trablusgarb'da idi. Bu senenin baharında kur'ası çıkıveren nişanlısı Tosun da Trablus'a sevkedilmişti. Ailesi bir İstanbul'dan, bir de Bingazi'den mektup almışlardı. İkinci mektupta Yemen'e gideceğinden bahsediyordu.

Fakat altı aydır ne pederinden kâğıt almıştı, ne Tosun'dan haber vardı. Bir taraftan baba eksikliği ,diğer ci-
hetten nişanlısının ayrılığı ve bu iki hicrâna eklenen
yoksulluk Ayşe'yi İstanbul'a gelmeğe mecbur etmişti.
Hemşehrileri onu Cihangir'de Erkânıharbiye binbaşıla-
rından Tuğrul Bey'in yanına koydular. Beyefendi ona
nişanlısıyla, babasından haber getireceğini vâdetmişti.
Fakat işte buna muvaffak olamadan Tuğrul Bey de yine
oraya, Ayşe'yi diyârından, babasından, yârinden ayıran
Trablus'a gidiyordu. Buralardan düşmanı kovduktan
sonra ona babasını, nişanlısını da berâber getirecekti.

Bey harbe gider gitmez, Hanımla hizmetçi iki dent
ortağı oldular. Afrika sâhili, iki rûhun da dâima tevec-
cüh ettikleri bir Kâbe kesildi. Göz yaşlariyle yıkanan
duâlar, hıçkırıklarla kanatlanmış teessürler hep o çölle-
rin kenarında yükselen hurma ağaçlarının gölgelerinde
kayboluyordu.

Tuğrul gittiği günden beri Ayşe'nin adı "Ayşecik",
Samime'nin nâmı da "Hanımcığım" olmuştu.

Hanım hizmetçisine gâh gazete ve gâh eline geçen
romanları okur, anlatırdı. Uzayıp giden yalnız geceler-
de "Muhsin Beyler", "Solgun Demet"ler, "Sergüzeşt"-
ler, "Zavallı Necdet"ler okunur ve ağlanırdı. Ayşe'nin
rûhu, duygusu bu mütalâalarla gittikçe parlıyor, inceli-
yordu. Kızılırmak kenarında yetişmiş bu pembe kır çi-
çeğine, payitahtın bütün uçuk renkleri, baygın râyiha-
ları bir incelik veriyordu. Gazetelerden sonra elde hikâ-
ye olmazsa söz Trablus'taki sevgili vücutların hâtırala-
rına geçerdi. Hanım kocasından bahsettikçe "gülüm"
demeği âdet ettiğinden Ayşe'nin nişanlısına da "senin

gölün" derdi. Bu iki kimsesiz kadın yaprakları dököl-
müş iki kuru dal gibi rüzgârın sitemiyle karanlık gece-
lerde yekdiğerine temayöl eyledikçe yalnızlıklarını daha
anlıyorlar, acılarını duyuyorlardı. Bu hasb-ı hâller es-
nâsında Samime'nin uzun siyah kirpiklerinde Tuğrul'un
aşkı ağlar, Ayşeciğın gözlerinin mâvi ışıklarında To-
sun'un rûhu yanardı.

— Hanımcığım muharebeden yeni haber var mı?

Samime elinde tuttuğı İkdâm gazetesini okumağı
başladı :

"On üç zırhlıya karşı bir asker"

"Salı sabahı düşman zırhlılarından onüçü Trab-
lus'un şark tarafında kâin Hamidiye İstihkâmı'nı
"döğmeğē başlamışlardır. İstihkâmıda onbir neferle
"bir çavuş vardı. Neferlerin dokuzu bir müddet sonra
"şehid, ikisi mecruh olmuş ve sağ kalan Mehmed Çavuş
"isminde bir kahraman henüz parçalanmayan birkaç
"topla, dünyânın hiçbir muhârebesinde işitilmemiş, hiç
"bir memleketin târihinde görölmemiş bir inat ve me-
"tânetle tek başına dört saat düşmana mukabele etmiş
"ve nihâyet o tunç toplanla beraber o pulat vücut da
"başına yağın yüzlerce gülleler altında parça parça ol-
"muştur. Böyle emsâlsiz erlere mâlik olan millet dün-
"yanın en büyük milletidir."

— Hanımcığım yetişir! Yetişir! O Mehmed Çavuş
benim babacığımdır!...

— İnşallah değildir.

— Hamidiye İstihkâmı'nda olduğunu biliyorum.

Ayşecik bayılmıştı. Samime Hanım odasına koştu, elinde Lokman rûhu, kolonya suyu şişeleri olduğu hâlde Ayşe'nin şakaklarını, bileklerini oğuşturmağa başladı.

— Babacığım ölümü kendi istedi. Terk-i tezkere etti. Niçin bilmem? Fakat ölümü istedi. Ben bunu anlıyorum, ninem de korkuyordu. Her mektubunda yalvarıyordu. Zavallı babacığım! Baş ucuna bir taş bile dikilmeyecek. Yattığı yeri ot örtecek, yağmur silecek, rüzgâr süpürecek.

— Ah bu vatanda her şehide bir taş dikilseydi, memleketimiz baştan başa bir kabristan kesilirdi ve bu türbelerin kandilleri için göğün yıldızları kâfi gelmezdi.

Şimdi kocası Tuğrul Bey'in de mâruz olduğu tehlikeleri düşünen, belki yarın, belki öbür gün bir felâket haberi alacağından ürken Samime, vücûdunu siyah tül gibi kaplayan bir kara hulyâ altında bunalıyor, sararıyordu.

— Ne mutlu ona! Şehid oldu. Sen de yetim oldun. Duâdan gayrı elimizden ne gelir. Duâ edelim Allah İslâm'ı muzaffer etsin!

Artık Samime söyleyecek söz, verecek tesellî bulamıyordu.

İkisi de ağlaya ağlaya abdest aldılar. Başörtülerini örttüler, seccadelerini yaydılar. Sessizce namaza durdular. Birer melek gibi Allah'a o derece kalboldular ki, o derece benliklerinden, varlıklarından geçtiler ki, o derece bittiler ki secdeye kapanan başları yerden kalkmak istemiyor; dimağlarına hücum eden tûfân-ı niyaz

bîcâreleri o vaziyette eritiyordu. Namazdan sonra titreyerek kibleye açılan eller, dakikalarca hareketsiz kaldı. Tutuşan yüreklerinden kopan ateş damlalarıyla ağladılar. Bu kıvılcımların Allah dergâhında birer iz bırakacağına îman ederek, yine o sükûnetle seccadelerini topladılar.

— Ah, Ayşecik! Benim de babamın Moskof muhârebesinde şehid olduğunu kıymetli nineciğim söylerdi. Ne yapalım? Erkekler vatanın kuzuları değil mi? Bir gün alınlarında yazılmışsa, elbette kurban olacaklar.

Bu sırada masanın üstündeki çiçekliğin içinde duran bir beyaz gülü Samime gördü. Şimdi düşünüyordu: Bu vatanın her avuç toprağı bir şehid kaniyle yoğurulmuş iken nasıl oluyor da bahçelerinde yine beyaz güller, ak zambaklar, sarı papatyalar yetişiyor? Her köşesi inleyen bir ninenin, kahrolan bir sevgilinin acı yaşlarıyla sulandığı hâlde nasıl oluyor da çiçeklerinin göbeklerinde yine her arı bir içim tatlı, her kelebek bir parlak renk buluyor?...

Çocukluğumdan beri duyduğum, gördüğüm, okuduğum: Boğuşmak, savaşmak, vuruşmak!... Her taraf nefret ve kan!... Her taraf kin ve ateş!... Niçin? Niçin memlekete bir siyah bulut çöküp, tabiat bütün felâketlerinin birden mâtemini tutmuyor? Bu hüznün sükûtu içinde olsun rûhunu dinlendirmiyor ve acılarını doya doya tatmıyor?

— Haydi Ayşeciğim yat! Allah babanı aldı. Belki gülünü sana bağışlar, bir gün onu gazi olmuş karşında görürsün.

Ayşe usulca kalktı, odasına çekildi. Yatağın kenarına oturdu. Babasının rûhuna tekrar bir fâtihacık hediye etti. Yorganını çekti. Acıyan, yanan göz kapaklarına, bîcârelerin binicik teselliyetkârı olan uyku bile yaklaşmıyordu. Sabaha karşı dalmıştı. Rûyâsında, mâvi göğün kenarından, beyaz bir melek indi. Bu melek "ben aşk'ım" dedi. Ayşe'yi kanatları altına aldı. Dağları aştı, denizleri geçti. Tanblusgarb'a götürdü. Çölün ortasına bıraktı, uçtu, gitti. Ayşe, şimdi, şeffaf bir geceye bürünmüş, azametli bir sükût içinde yalnız kalmıştı. Gökte binlerce yıldız, parıldayan gözlerini kırırıyordu. Ayşe sahrânın ortasındaki hurma ağaçlarının arasına girdi. Kuyunun başında testisini dolduran bir Arap çocuğuna yalvardı. İki dakika geçmemişti ki, babası ile Tosun koşarak geldiler. Babası "işte nişanlın" dedi ve kızını alnından öptü.

— Ben buradan düşmanı kovmadan köye dönemem. Sen nişanlını götür. Onun hizmetini de ben görürüm.

Diyerek ağaçların arasından karanlığa karıştı. Gitti. Şimdi iki yavuklu karşı karşıya durmuşlar ve utanmalarından konuşamıyorlardı. Ayşe kendisini unutarak birdenbire başını Tosun'un sağ omuzunun üstüne bırakıverdi. Ağlamaya başladı. Artık delikanlı da ona sarılmıştı. Böyle iki dakika kaldılar. Ayşe usulca : "Ya ben de senin yanında kalayım, ya memlekete gidelim. Beni yalnız bırakma" dedi.

Tosun güldü. Sevgilisini kolundan tuttu. Yakındaki kuyunun kenarında bir ağaç kütüğünün üstüne oturdular. Ayşe yalvarıyordu ve ağlıyordu. Gözlerinden dökü-

len yaşlar yanaklarının üstünden önüne yuvarlanıyordu.

— Hay küçücük Ayşe! Hemşehrilerimin bağrını düşman kurşunu delerken nasıl ben seni sineme çeke-
rim?

Zavallı kız, yeniyle yaşlarını silmek istediği zaman eteğinin, bir sedef gibi, incilerle dolduğunu görür görmez sevincinden bir çığlık kopardı.

— Tosun, Tosun; incilere bak! Ben bunları yarın Pâdişaha götürür, senin bedelini veririm.

— Sen kıymetli taş mı arıyorsun! İşte istediğin kadar!

Bu sırada genç nefer, düğmelerini, sökercesine hızla çekti göğsünü açtı. Sinesinden damla damla lâ'ller, yâkutlar kumlar üstüne döküldü.

— Ayşecik! Benim bedelim bir avuç inci mi, yâkut mudur? Benim bedelim bu çöllerin bütün kumlarıdır. Trablus'tur. Ben bitmeyince Trablus, gitmez. Sen Pâdişaha hediye götürmek istersen, senin gibi günahsız şeyler götür. Halifeler melek gibi mûsumdurlar, nâziktirler. İnşallah birkaç gün sonra buralardan düşmanı kovalım. İşte o zaman Pâdişah babamıza bir demetçik çiçek götür ve mukabilinde beni ondan iste. Pâdişahlar çiçekleri severlermiş.

— Ben Pâdişahımızı nereden göreyim? Nasıl vereyim Tosun?

— Gönülüm diyor ki ben şehid olmamışsam mutlaka vereceksin.

Bu esnâda şafak sökmeğe ve gök ağarmağa başlamıştı. Hurma ağaçlarının arkasından muharebe meydanını bütün korkunçluğuyla gözüktüyordu. Bir ağacın dibinde parçalanmış göğsünden dökülen kandan, bornusu al bayrağa dönmüş bir Arap mücâhidi, beride barsakları kumlar üstünde sürünen birçok şehidler: Onların yanında bir kafa, bir bacak; ortada boyunlarını, ayaklarını uzatmış iki üç hayvan lâşesi...

Ayşe bu levhanın dehşetiyle titrerken Tosun'un ellerini sıkı sıkıya tutuyordu. Bu anda birbiri arkasından derinden duyulan boru çığlıkları geniş sahrâyı çınlattı. Tosun gülümsedi. Uzaktaki kulübelerden, çadırlardan, kumların arkasından binlerce mücâhid birden fırlayıverdiler. Şimdi zavallı kızın başının üstünden, kulakları kemiren bir çatırdı, gürültü ile nereden geldiğini anlayamadığı bir gülle yağmurudur başladı. Tam bu sırada idi ki mücahidlerin ortasından başı yükselen iri cüsseli bir zâbitin kalın sesi kükredi. Bir yanardağ tepesinden feveran eden alev şiddetiyle etrafa akseden yakıcı, eritici sözlerinden Tosun ile Ayşe'nin bulunduğu yerden ancak şu cümleler işitilebiliyordu :

"Ey mücâhidler! Allah yolundan dönen kimdir? Ey gâziler! Hak yolunda geri kalan kimdir? Kâbe sağımızda, Cennet önümüzde, Allah her tarafımızda! Şehâdete âşık olmayan kimdir? İnnel vatan ve innâ ileyhi râciûn! İleri!..."

Gökten iner gibi, parlayan bu sadânın te'siriyle her mücâhid bir şimşek kesildi. Vatan gayretiyle kabaran göğüslerden fırlayan "Allah! Allah!" gulgulesi bu zâbitin semâvî hitâbına, ilâhî cevap oldu.

Ayşe'nin gittikçe kenetlenen parmakları arasından Tosun ellerini sıyırdı, kurtardı. Arkasında asılı tüfeğini sırtına aldı. Tatlı tatlı gülümsedi ve sevgilisinin alnından öperek yalnız "duâ et" dedi; seğirterek ağaçların arkasında kayboldu. Ayşe "ben de berâber, ben de seninle!" feryâdıyla koşarken düştü, kumların üstüne yığılıverdi.

Kız, bu helecanla gözlerini açtığı zaman gördüğü rûyânın te'siriyle bütün vücûdu kırılmış, takatsiz bir hâlde idi. Şimdi, sokaktan geçen salepçinin derinden gelen bağirtisini işitiyor. Bir saatten beri çektiği azâbı düşünürken nişanlısının "Pâdişah babamıza bir demetçik çiçek götür" sözünü hatırladı. Bu hediye Trabluştan birkaç güne kadar düşmanı kovduktan sonra verilecek değil miydi? Lâkin babasının şehâdetiyle Ayşe'nin korkusu çoğalmış, sabrı tükenmişti. Birkaç gün daha tahammül edemeyecekti. Saf bir inkıyâd ve dinî bir teslimiyetle bahçeye indi. Her zaman, sararmış yapraklarını ayıkladığı, toprakların yumuşattığı menekşe tarhından o sabah açılan mor koku damlalarından yaptığı mini mini demeti ince ipek kâğıdına sardı. Hanımcığı ona akşam anlatmamış mıydı ki, "çiçeklerin râyihası, renklerin lisânıdır." Belki Pâdişahın rûhâniyeti bu menekşelerin yalvaran sözlerine agâh olur.

Çarşafına titreyerek büründü. Kalın peçesini indirdi; "besmele" çekti. Kapıdan çıktı. Çiçekleri carının altında sıkı sıkıya tutarak yürüdü... Nereye gidiyordu? Pâdişaha bu çiçekleri nasıl verecekti? Düşünüyordu: Dolmabahçe Sarayı'nın karşısındaki duvara dayanacak. Dîvan duracak. Pencerele gözüünü dikecek. Pâdişah el-

bette pencerelerden bakacak. Onu görecek. Uzaktan boynunu bükcek, menekşelerini gösterecek. Pâdişah merak edip kendisini huzûra çağtıracak. O da hemen ayaklarına kapanacak : “Pâdişahım alınız menekşelerimi, veriniz gülümü” diyecek....

Beynine hücum eden bu düşüncelerin kendi hâline nisbeten büyüklüğü ile dizleri titriyor, yüreği çarpıyordu... Bu işi beceremeyecekti. Pâdişahın karşısında düşecek, ölecek, eriyiverecekti. Ya Hünkâr Tosun’una gazab ederse ve Tosun : “Ayşe hile etti; Ayşe yalan söyledi. Ben burada, yurdum için, Pâdişahım için ölmeğe ahdettim.” dense; zavallı kız bunları düşünüürken bittikçe bitiyordu.

Samime Hanım’ın her gece okuduğu romanların, saf dimağına te’siriyle icad eylediği hayâllere aldanmıştı. Şimdi hakikatin çetinliği karşısında yapacağını şaşmıştı. Düşündü, düşündü. Nihâyet damarlarındaki Türk kanı birden kaynadı, “kim bilir Allah büyüktür!” dedi. Ve bu def’a kalb kuvvetiyle yürümeğe başladı. Lâkin Saray civârının havasında duyduğu râyiha-i mehâbet, yüksek duvarlarından uçan sükûn-u azamet Ayşeciğinin yine cesâretini kırmış, sinirlerini titretmişti, gözlerinden sıcak yaşlar dökülüyor, kalbi göğsünü parçalayacak mertebe çarpıyordu. Duvarlara sürüne sürüne gölge gibi ilerledi. Nemli gözlerinin teveccüh edeceği bir mihrap, çırpınan rûhunun uçup konacağı bir pencere, bir kafes arıyordu.

Tam bu dakika uzaktan doğru kulağına bir muzika sadâsıdır, geldi. Sabahleyin birkaç bölük asker tâlime gidiyorlardı, tabur kızcağızın önünden geçerken en

arkada kızıl fesi, geniş omuzlariyle, dik başı, sert yürüyüşüyle, kalın kaşları, iri dudaklariyle Tosun'a pek benzeyen bir neferin gözü gözüne tesâdüf etti; Ayşe ileri doğru bir adım attı; yaralı serçe çığlığı kadar zayıf bir sesle, "Tosun!" dedi. Gözleri karardı. Sendeledi, çamurların üstüne düşüverdi.

Ayşe aldanmıştı, bir örnek elbise giyen her nefer yekdiğerini andırırdı. Zavallı kız bu sîmâda Tosun'un hayâlini görmüştü. Hemen bir polisle oradan geçenlerden birkaç kişi Ayşe'yi ayılttılar. Kendisine gelince etrafına bakındı. Elinden düşen menekşelerin çamurların içinde ezildiğini gördü. İpek kâğıdından beyaz kefenleri içinde cansız yatan bu mor çiçeklerin mini mini nâşları üstünde bir mezar taşı hüznüyle dimdik dondu, kaldı. O dakika Tosun'un rûyâdaki, "ben şehid olmamışsam çiçekleri mutlaka vereceksin" sözleri yıldırım gibi beynini yaktı, "demek ki bitti o da bitti" dedi ve ağlayan gözlerini mâtem rengindeki peçesinin bulutu altında sakladı.

23 Kânûn-ı-evvel 1327 (1911)

ALTIN ORDU

Atlar kişner, kağnılar gıcırdar. Oklar, kargılar şakırdar. Yiğitler, delikanlılar bağırr. Öküzler böğürür. Köpekler havlar... Kar yağar, rüzgâr savurur; tipi etrâfı sarmış, göz gözü görmez... Koşan,, düşen, bağıran, gülüşen; kadın, erkek, genç, ihtiyar birbirine girmiş. Telâş, çılgılık yeri göğü çınlatıyor.

Ordu, ordu; cihan cihan insan kümeleri yekdiğeri-ni itip kakıyor; birbirine girip çıkıyordu. Gök kubbesi yaradılalı böyle bir kargaşalık, böyle bir mahşer görülmemişti.

Gel! Git! Dur! As! Kes! Yak! Yık! Sür!... gibi bir heceli sent, korkunç, kat'i emirler havada gürlüyor...

Her kafilenin önünde iri inekler, öküzler; yüklü kısıraklar, taylar; sevimli kuzular, köpekler... Onların arkasında kızlar, çocuklar; daha sonra da yanlarında yayları, bellerinde okları, ellerinde kamçıları kısa boy-lu hırçın, çevik atlarına binmiş yiğitler terkilerine kadınlarını, gönüldaşlarını almışlar seğırtip, haykırıyor-lardı... Bu hengâmenin karşısında uçmasını şaşırان kar-ları hercümerc ediyorlar, uzaklarda uçuşan, kaçışan se-ğirten iri kuşları, beyaz ayıları, aç kurtları ürkütüyor-lardı...

Başında samur kalpağı, sırtında kurt postundan gocuğu, elinde parlayan altın kargısı olduğu hâlde iri, gürbüz bir ata binmiş, iri, gürbüz, pala bıyıklı bir süvarinin birdenbire görünüşü, bütün bu karışıklıkları, bu kargaşalıkları, bu çılgınlıkları, bu harıltıları birden susturdu: İnsanlar susar, atlar susar, rüzgârlar susar, dünyâ susandı!... Ve onun bir tek “dur!...” diye gürlemesi bütün bu akan, köpüren canlı denizi dimdik durdururdu: İnsanlar durur, atlar durur, rüzgârlar durur, dünyâ dururdu! O zaman tekmil dudaklarda korkunç ve mukaddes iki kelime titrerdi:

Ay Han!...

**

Bu bir tûfan, bir kıyâmet, bir mahşerdi. Tâ Tibet çöllerinden, Kara Hıtay vâdilerinden, Karakorum bozkırlarından, Kıpçak deşterlerinden akın akın toplanan bu adam tûfanı dalgalana, dalgalana ilerliyordu. Rast geldiği engelleri kırıp eziyordu.

Günler, geceler, haftalar, aylar geçti. Nuh tûfanı gibi dünyanın devrânını, târihini değiştirecek olan bu ikinci tûfan bir “Türk tûfanı” idi. Bu tûfanın her damlasında beşeriyetin nesl-i âtisi için bir baba hüviyyeti saklı idi... Bu tûfan Avrupa’nın o zaman için, yıpranmış, paslanmış çehresini yıkacak, bu tûfan ruhlara cilâ, gönüllere muhabbet, adalelere kuvvet verecek, çelimsiz kadınlardan gürbüz çocuklar peydâ edecekti. Bu Altın Ordu’da milyonlarca ikinci Hazret-i Âdem, mliyonlarca ikinci Ebü’l-beşer cevheri vardı.

Bu Türk tûfanı, bu feyiz tûfanı, beşeriyetin tekemmülü için bir hâlet-i tabiiye, bir rahmetti. Bir sevk-i

tabii, bir azm-i kavî ile gittikçe köpürüyor, gittikçe yayılıyor, gittikçe büyüyordu; önüne gelen ormanların koca koca ağaçları, çayırların mini mini çimenleri gibi atların ayakları altında eziliyor, arkada bir yeşil ot bile görünmez oluyordu... Denizlere benzeyen büyük nehirler, bunların önünde yılanvâri kıvrılarak yataklarından çıkıyor ve istikametlerini değiştiriyor, çağlayanlarında bir damla nem bile ışıldamaz hâle geliyordu... Dağlar bu tûfana geçit vermek için ya, aşına aşına yarıyor, ya, ezile ezile gömülüyordu... Bu sûretle, bitmez tükenmez ordu halkı, kara, kızıl, ak, bataklık kumlardan geçtiler; dağ, yar, dere, tepe ormanlardan aşılar; çamurlara bulandılar, çığlarla yuvarlandılar... Yolda babalar, boğalar öldü, çocuklar, danalar doğdu; analar, kısraklar düştü; kızlar, taylar büyüdü... Düşen düştü, ölen öldü! Denizden bir damla eksilmiş gibi tûfan yine kabardı, yine ilerledi...

Bir sonbahar sabahı idi. Tâ Çin hududundan Baykal gölüne kadar şimâlî ve cenûbî krt'alandaki halk, ağaçların koğuklarında, dağların oyuklarında, kulübe-lerde, çadırlarda barınan insanlar uyanmaya, izbelerin önündeki kısraklardan, kırmızı yapmak için, kadınlar, süt sağmaya başlamışlardı. Bu sırada idi ki tan yerinden doğru parlak bir bulut koparak tâ semt-i re'se geldi ve orada nurdan büyük bir insan şekli aldı. Artık atları tımar etmek, davarları gütmek için gözlerini oğuştura oğuştura dışarıya çıkanlar göğün gürlemesini işitince, bulutun sıyrılıp başlarının tepesine geldiğini görünce yerlere kapandılar. Dünyâyı sarsan bir heybetli ses duyular. Bu nidâ üç def'a tekerrür etti: Göç! Göç!

Göç!... Ve bütün bir kıt'a ahâlisinin kulaklarında bu ihtar çınladı.

Neden sonra birbirlerine soruyorlardı: Gökten inen bu emri kim verdi? Nereye göçeceğiz?

Bu nidâ aylarca devâm etti. Her hafta Cuma sabahı tan yerinden sıyrılan bir bulut göğün ortasına gelir, nurdan insan şekline girer, üç def'a Göç! Göç! Göç! diye gürlendi...

Şimdi her ağulun uluları, başbuğları buluşmuşlar, bir kurultay kurmuşlardı. "Evet bu ihtar Tanrıdan geliyordu. Zâten bozkırlar senenin sekiz ayı karlar, buzlar altında kalmıyor mu? Onlara çiçek yüzü, yeşillik rengi gösteriyor mu? Onların bahçeleri gök, çiçekleri yıldızlar olmuyor mu? Lâkin bu yetişir mi? Buralarda yer pek, gök ırmaktır. Tanrının bu emri belki onları kurtarmak içindi. Fakat ne tarafa göçeceklerdi. Türklerin bir küçük kısmı güneşin doğduğu tarafa doğru yürüyüp, Altın dağları'nın tepelerine atlarını sürüp, uzaktan gördükleri Çin ülkelerini benimseyip, "burası bizim olacaktır!" deyip ilerlemediler mi? Oraları zaptetmediler mi? Topraklara renk, vücûtlara can veren büyük mâbut güneşin izini gütmek, onun arkasından gitmek tabii bir ihtiyaç değil miydi? Kendileri için Doğudan Batıya parlak bir yolu, mevcûdâtı kımıldatan güneş çizmemiş miydi?..."

Az zaman içinde, bu büyük kıt'ada, büyük bir hareket görüldü. "Güneşin arkasından; Batıya! Batıya!" havâdisi Asya'ya yayıldı.

Bu karar üzerine ağıllar, uluslar dolusu; çöller, dağlar dolusu milyonlarca Türkler birden kımıldandılar; çadırlariyle, kızları, kızaklariyle; davarlariyle harekete geldiler... Darı, yulaf suyundan aşlıklar, kısarak süttünden mayalı, köpüklü kımızlar hazırlandı, kurt, koyun, sincap, tilki, ayı derilerinden kürkler dikildi. Ağul ağul yola çıkıldı. Ve :

**Tanrının söziyle,
Güneşin iziyle,
Batiya yollanm!
Batiya yollanm!**

Şarkısı söylenerek, kona, göçe ağır ağır akmaya, ilerlemeye başlandı.

**

Türklerin ilk Hanı olan "Kara Han" ölmüş ve onun yerine ihtiyar "Oğuz Han" geçmişti. Fakat Oğuz Han ihtiyardı. Onun göçmeye takati yoktu. O buralarda ko- ca başılarla, kart ninelerle kalacak ve "varan gelmez!" diyarına yalnız yiğit erler ve körpe kadınlar gidecek- lerd. Bunların başına Oğuz'un altı oğlu : Gün Han, Ay Han, Yıldız Han, Gök Han, Dağ Han, Deniz Han geçecekler ve yollarda tesâdüf ettikleri Gol, Moğol, Tatar, Macar, Bulgar, Kalaç, Kırgız, Tonguz, Başkır, Uygur, Yâkut, Sart, Tacik, Tarançı, Buryat, Özbek, Türkmen, Peçenek, Hun kardeşlerini hanlariyle, beyleriyle, ağala- niyle, hünkânlariyle berâber alacaklardı. Bu sûretle Oğuz Hanla berâber atalar, analar, bozkırlarda, yurtla- rında kaldılar. Ağalar, gençler yola düzüldüler.

Türklere göre Âdem oğlu dam gölgesinde doğar, gök altında öldü... Bir kimsenin değeri ilk, zoruyla, ikinci, silâhıyla belli olurdu.

Türkler babalarından, ninelerinden ziyâde ulularını sayarlar, severlerdi.

Altın Ordu'da kanun, yasak iki kelimeden ibâretti:

Sıra, saygı.

Herkes sırasını, haddini, mevkiini bilecek, herkes büyüğünü tanıyacak, sayacak. İşte o kadar... Bu iki kelimecik milyonlarca halkı idâreye kâfi idi:

Sıra, saygı!...

**

Altın Ordu'nun göçmesi yıllar sürdü. Her başbuğ ağılunu arkasına almış yasağını dinletiyor. İstikbal hakkında umudlar besliyordu. Hanlardan kimi İran'ın hazinelerine, baygın bakışlı, kumral saçlı dilberlerine; kimi Arab'ın saltanatına, iri gözlü, uzun kirpikli mahbûbelerine; kimi Garbın eğlencelerine, ak tenli, ince belli güzellerine kavuşmak istiyor. Kullarına o yolda öğütler veriyordu.

Yolda hanlardan bir kısmı ecelleriyle ölüyor. Dağ Hanın yerine Altın Han, Deniz Hanın yerine Kaya¹ Han geçiyordu.

**

---

¹ Osmanlı Türklerinin mensub oldukları kabîle "Kaya" Han'dır. Kayı Han sehven kullanılmıştır.

Karanlık, yağmurlu, fırtınalı bir gece Ural Dağları eteklerinde Ay Han ve Yıldız Han maiyetindeki ağulların yoldaşları yollarını kaybettiler. Şarka doğru giderken Cenuba ve Kuzgun Denizi sâhiline geldiler. Ve gölün kıyısını tutarak Türkistan'a doğru indiler.

Artık Altın Ordu'dan ayrılmışlardı.

Buralarda çata, çarpışa, saldırı, döğüşe etrâfı kapladılar... Hindistan'a döndüler. İran'a girdiler, Kafkasya'ya çıktılar, Irak tarafına, Arabistan'a yayıldılar. Âmir oldular. Emrettiler... Rastgeldikleri boyunları eğdiler. Kolları büktüler... Durmuş yürekleri çarptırdılar... Soğumuş kanları kızdırdılar... Bükülmüş belleri doğrulttular. İnsanlara büyüklük nedir? anlattılar... Şan nedir? tattırdılar... Hayat nedir? öğrettiler.

Diğer taraftan Altın Ordu durmayıp ilerliyordu. Rusya'nın cenubunu, şimâlini, Kırım'ı, Finlândiya'yı, Laponya'yı kaplıyordu. Gün Han kumandasında bir kısım Bulgarlar ayrıldılar. Dobruca ovasından aşağı Balkan dağlarının eteklerine sarıldılar. Koyunlarını saldılar. Buralarda kaldılar.

Çelik Han kumandasındaki Macarlar, Hunlar Karpat tepelerinin etrafında durdular. İlk yurdlarında bozkırlarda pek az gördükleri bu yeşil yaylaları, berrak dereleri sevdiler. Çadırlarını kurdular. Atlarını ürettiler.

Ordunun son kısmı Cernanya, Gol ülkelerine kadar sokuldular. Ruhlarından, ateşlerinden, kuvvetlerinden oralandaki kansız, cansız insanlara ruh, ateş, kuvvet aşıladılar ve böylece bugünkü canlı, ateşli, kuvvetli

insâniyet meydana çıktı. Meydana çıktı, fakat bunlar da karındaş olduklarını unutuverdiler. O hâlde ki yekdiğerine saldırmaya, birbirinin vücûdunu dünyadan kaldırmaya başladılar...

*
**

Acaba bunlar bir gün olup da damarlarında hâlâ, kımız ile beslenen atalarının kanı mevcut olduğunu ve dedelerinin, torunlarının hâlâ Türkistan ovalarında, Sibirya çöllerinde, Ural eteklerinde sefil ve kimsesiz süründüklerini anlamayacaklar mı? Anlaşamayacaklar mı? Yoksa gafil, câhil birbirlerini yiyip gidecekler mi?...

ÜZÜMCÜ

“Veled Çelebi Efendi'ye”

Büyükada'da. Temmuz ıbtidâsı. Öğle üstü. Güneşin eriyip toprakları, yaprakları kavrayıp kavurduğu, yalayıp parlattığı bir gün. Gökten dökülen sıcak, yanakları yakıyor, göğüsleri eziyor, nefesleri tıkıyor. Elle tutulabilir bir alev hâline geliyor. Ortalık gözleri kamaştırıcak derece aydınlık... Karşıdaki çamlar yanık, siyah birer leke gibi duruyor. Bu kadar nûra dayanamayan gözler sönüyor ve kapanan göz kapakları altında kımıldanmak istemiyordu. Yer, gök bir kor hâlinde için için yanıyordu.

Baygın, geniş sükûtun içinden tâ uzaklardan, iskele tarafından, akisler hâsıl ederek korkunç, vakur bir sedâ kükredi :

Kaaarpuz!... Karpuz!...

Köşkerin camlarına çarparak, çamların tepelerinden aşarak kızgın bir kartal mehâbetiyle dağların sırtlarından uçan bu sestten ürken bir küme güvercin karışıkı çamlıktan havalandı.

Kaaarpuz!...

Bu sedâyâ Nizam tarafından daha dik, daha iri bir ses aks-i sedâ gibi cevap verdi :

Çaaavuuş!...

Sükût!... Sanki bu dik, kalın, büyük sesin azame-tinden mevcûdat bir saniye için, ürkmüş, titremişti. Sü-kûtun altında sinmiş duran dağlara, denizlere bu iki se-sin yüksekliği hâkimdi.

Çaaavuuş!... Çaaavuuş!...

Sesi kadar yüksek vücudu, değirmi ve kır sakalı, açık yanık göğsü, kalın tozluklu baldırları, saf çehresi arkasında seksen okka çeken içiçe geçmiş iki küfesiyle bu recüliyyet heykeli şimdi karşımda duruyordu :

— Baba, sen kumanda eder gibi üzüm satıyorsun. Sestin gürlüyor!

— Bağırmiyorum ki...

Üzümlünü verdi. Yukarıki tepeye tırmanmaya baş-ladı. Etrâfı çınlatıyordu :

Çaaavuuş!...

Ben bu sese, bu sesi hâsıl eden cevhere meftûnum.

Şimdi yanımdaki sokaktan bir satıcı daha geçi-yor: Biraz daha uzaktan "çalı fasulye, kemer patlıcan!" sesleri alçaklarda paytaklanarak yayılıyor. Bunların üs-tünde uçan "çaaavuuş!" âvâzının yanında bu yıpran-mış, çatlamış sesler ne kadar âciz, ne kadar pest kalı-yordu.

Evin arka penceresine koştum. Üzümcü tepeye var-mıştı.

Yolun kenarındaki kayanın üstüne küfesini koydu. Ellerin belindeki kızıl kuşağın ön tarafına soktu. Açık göğsü, çıplak, sert baldırlarıyla bir kuvvet âbidesi vaziyetinde durdu. Mütekebbir, kalın kaşları altında mütehakkim ağır dönen iri gözlerinden fırlayan nazarlarıyla, Marmara'nın dalgalarına, karşıkî sâhile mâvi göğü, lâcivert deniziyle, altın köpüğü renginde güneşinin ışığıyla mâvi gözlü, sarı saçlı bir kıza benzeyen sevimli, sevgili yurdunun taşına, toprağına derin derin baktı... Bu bakıştaki esrar, bu bakıştaki feryad, memleketi için :

"Allah! dedim, yatağana dayandım;

"Ben seninçin al kanlara boyandım."

beytinin mağrur bir meâli idi.

Pencerenin önünde bu canlı kaleyi hayretle, hürmetle seyrediyor; bunun kur'a neferi hâlinde üstünde mavili, kırmızılı yemeni sarılmış kalıbsız, püskülsüz fesi, ayağında yırtık çarığı, sırtında alaca mintanının üstünde koyun postundan dağarcığı olduğu hâlde sırayı bozmamak için bir kuzu gibi seğirte, sıçraya Harbiye Nezâreti'nin büyük kapısından içeri girdiğini görüyordum.

Bugün uçuk benzinle, yırtık cepkeninle bir vatan kurbanı teslimiyetiyle girdiğin devlet kapısından, asker ocağından, yarın yeni libâsınla, kızıl fesinle bir âmir kurumıyla çıkarsın! O zaman, bugünkü zayıf, yarın kavî bir kahraman olur; bastığın yerleri titretirsin!... Atın dizginini kavrayıp, kılıcını çektiğin, tüfeğini omuzuna vurup, süngünü taktığın vakit bugünkü köylü, yarın korkunç bir asker olur; âsileri sindirirsin!... Tarlanı çapalar, davarını güderken hakaret görürsen bugünkü

koyun, yarın yırtıcı bir kaplan kesilir; yuvanı bozanları ezersin!... Seni böyle bir an içinde değişmiş görenler sanırlar ki bu sağlam vücut yalnız asker libâsı giymek, bu sert pençeler yalnız silâh kullanmak, bu kalın ses yalnız siper almak için yaratılmıştır.

Senin o tabur hâlinde bir pulat kütlesi katılığında yürürken takındığın o salâbet, o vakarı görüp de, sana güvenmemek, seni sevmemek kabil değildir.

Sen gürbüz ninenin, gür ve temiz sütünü daha emerken azamet-i nefis, sebat ve tahammül, itaat ve tahakküm gibi âmir olmak için yaratılmış bir cinsin faziletlerine mâlik olmuşsun. Bu hâkimiyet esaslarını başka milletler mekteplerde, medreselerde anlarlar. Sana bu meziyetleri ninenin iri siyah bakışı, babanın kükreyen dik sesi, Kur'ân-ın esrârengiz âhengi öğretmiş.

Yırtık poturunla da vakursun; mahkûm olsan da hâkimsin; temellûkten ziyâde tecebbüre meyyalsin; firkinde azmin gibi sâbitsin; sertsin, sertliğinde kabalık-tan, bayağılıktan ziyâde âmiriyet kuvveti, necâbet lâûbaliliği vardır. Hiddetle yıldırım gibi gürlediğin hâlde rikkatle bir bulut gibi ağılarsın; sâfiyette bir melek, ısrarda bir devsin... Onun için dünyada eşi bulunmaz bir millet olmuşsun. Düşündüğün zaman bir arslan temkiniyle ağır ve sâkin duruşundan, kızdığın vakitki azim ve şiddetin anlaşılmaz. Uzun kirpiklerin altında utan-gan ve durgun düşünen iri gözlerin bir kere açılmasın; kalın kaşların bir kere çatılmasın; o zaman varlığın, benliğin köpürür, taşar; o zaman ceberûtun, haşmetin parlar, yükselir. O zaman cebbar olursun. Bu acâyip sırr-ı hilkatini bilmeyenler, yanırlar.

Büyüklerle karşı saygın bizzat sayılmayı sevdiğindendir; muti' olman, mutâ' olmak istemendendir.

İnce işlere alışmaya vaktin olmasa bile, zor bazıya bağlı teşebbüslerden lezzet alırsın. Kara topraktan, ak ekmeğini çıkarırsın.

Fikrinde muannit, muhabbette muannit, muharebede muannitsin. Yeniliğe çabuk alışmazsın, fakat bir def'a da alışırsan bırakmazsın. Safsın; seni çekemeyenler böbürlenmekle değil, ekseri sana yaltaklanmakla seni ızzar ederler. Ayakların, kolların bir boğa gibi ağır ağır kıvıldarken tavrından tükenmeyen bir tahammül, yılmayan bir azim âşikâr olur. O engin denize benzersin ki yavaş yavaş coşar ve coşunca da pek hırçın olursun.

Maddî menfaate ehemmiyet vermezsin. Para denilen mâden parçasına i'tibar etmezsin. Suçun budur. Müsrifliği asâlet icâbı sayarsın.

Vakarın benliğine galebe eder. Cânânını canına tercih edersin. Ekseri başkaları için yaşar; başkaları için çalışır; başkaları uğruna ölürsün. Başkaları seni beğendiği hâlde sen kendini sevmezsin. Ne zaman köyünde, önüne bir önlük koyup makine başına geçecek, ne vakit eline pergel alıp masaya yaslanacaksın? Ne zaman dükânının tezgâhında sermayenin fâizini hesap edeceksin?... Senden bunu bekliyorlar, sana bu kusuru buluyorlar... Fakat vakit kalıyor mu? Keseni doldurmak için değil, karnını doyurmak için kullandığın sapanın demirini tarlanın ortasında bırakıp tüfeğin çeliğine sarılıyorsun... O serhadden bu hududa koşuyorsun... Bulgaristan'da ölüyor, Yunanistan'da ölüyor, Acemistan'da

ölüyor, Sırbistan'da ölüyor; yalnız yurdunda, köyünde
ölemiyorsun. Sevgilin Ayşeciği doya doya öpemiyor,
yavrun Mehmedçiği seve seve büyütüyorsun...

Bir ulu çınarsın ki kırılır, eğilmezsin; ölür, inlemez-
sin... Kanınla çorak kumlukları sularken ekmeğini al-
nının terine batırır yer, yine düşman karşısına yarala-
rınla berâber her yerde bir istihkâm gibi çıkarsın... Sen
zâlim heybetinle bir mazlumsun; ninenin, atanın buca-
ğında bir garib; ananın, babanın kucağında bir yetim-
sin!...

Dul analarla dolu olan şu Anadolu bir üvey nine
kadar sana cefâkârdır... Sen Şarkın kınına giremeyen
bir kılıcsın; döğüle döğüle tavlânır, vurula, vurula kı-
rılırsın. Yine her parçandan bir kıvılcım, her kıvılcı-
mından bir şimşek çıkar. İlâhî bir kuvvetin, ebedî bir
feyzin var, ey Türk!...

13 Teşrinievvel 1327 (1911)

SÜMBÜL KOKUSU

Bugün Pazardı. Budapeşte Darülfünûnu Tabiiyat Şûbesinde tahsil etmekte olan Hüseyin Ârif, Macar pâyitahtının loş, rutubetli, güneşsiz sokaklarının birinde, bu milletin tâlii gibi, gamlı, metrûk bir apartmanında, fakirâne odasının kenarında, tahta bir masanın üstünde duran bir gün evvelki gazeteyi aldı. Tekrar okumaya başladı. Çanakkale'ye dâir Dersaadet'ten (İstanbul'dan), Berlin'den, Londra'dan gelen telgrafları süzdü... Karadan ve denizden hücum devam ediyor, Boğaz'a döktüğümüz torpiller toplanıyor, Kumkale'ye, Seddülbahir'e, Anafarta'ya çıkan İngiliz, Fransız askerleri ilerliyorlar...

Her satır bir hançer, her nokta bir kurşun gibi bey-nine saplanıyordu. Muzmahil idi. Yüreğini kaplayan ateşli bir acı göğsünü yakıyordu. Romanya, ülkesinden mühimmat geçirtmiyordu. Bizim de silâh ve cephâne tezgâhlarımız kâfi değildi. İstanbul'un müdafaasından ümidini kesmişti. Halbuki İngilizler, Fransızlar, cihânın bu iki müterakki milleti yerden, gökten, denizden, yıldırımlarıyla, volkanlarıyla, cehennemleriyle kapımızın önüne gelmişlerdi. Onların dritnotlarına, tayyarelerine, tahtelbahirlerine mukabele edecek nemiz vardı?... Bir göğüs, bir bazu. İşte bu kadar!

Hay Allahım!... Bu göğüs çökecek, bu bazı kıvrılacak.

Şimdi vatanı, İstanbul bütün cämileriyle, saraylarıyla mâvi göğü, mâvi deniziyle, saz benizli nârin kadınlarıyla, ince uzun boylu sinirli gençleriyle, ağır ve me'yus yürüyüşlü ihtiyarlarıyla gözünün önüne geliyorlar..

İslâm'ın gözü, Türk'ün kalbi olan bu, renk ve nur durağı memleket pek temiz, pek mâmur, pek güzeldi. Onun yıkık duvarları, Avrupa'nın dargın sisler, durgun isler altında kaba, kirli, kara, mâtemli kâşânelerinden daha güler yüzlüdür... Onun çarpık kavuklu, yanfeshi harap mezarlıkları buraların darülfelâsefelerinden, kütüphânelerinden daha mânâlı, daha düşündürücüdür. Oranın hamalları, fakirleri buranın lordlarından, milyonerlerinden, daha asîl, daha civanmerddir... Buranın düzgün, kara sokaklarından oranın beyaz, mâvi kaldırımli eğri yolları, daha nûrânî, daha neş'elidir... Avrupa'nın bir şehir büyüklüğündeki fabrikalarından, içlerinden bir hünerverle bir çırak çalışan küçük dükkânların ma'mulâtı daha san'atlı, daha kıymetlidir...

Kalbinin en derin, en ateşli köşesinden bir çığlık kopardı :

— Allah! Ey İslâm'ın Allahı!... Düşman vatanımı çiğnemesin, çiğnetme!...

Bulutlu düşünceler dimağını kapladığı sırada uzun siyah kirpikleri arasından iki şimşek çaktı. Damla damla ağladı. Bu bir rahmetti. Gözlerini sıktı. Dar ve muzlim odacığında gezinmeye başladı... Sonra masasının gözünü çekti. Ufak paslı bir rövelver çıkardı. Fişeklerini yokladı. Ninesinin, ablasının, sevdiklerinin hayâl-

rini gözleriyle öptü. Kâğıt ve kalem aldı... Tâkatsizdi. Avluya nâzır pencereyi açtı. Bir parça hava istiyordu.

Pencere önünde duran ve dört gün evvel ev sâhibesinin hediye ettiği küçük saksıdaki sümbüle doğru eğildi. Onu kokladı... İrkildi... Çekildi. Düşündü... Ağlayarak tekrar saksının üstüne kapandı... kaldı. Sağ avucuyla çiçeği yüzüne, gözüne çekti, sürdü. Yine kokladı, kokladı, kokladı. Dimağında bir baygınlık, gönlünde bir aşk, bir secde istiğrâkı vardı... Kendisini kaybetti.

Bu sırada kapı vurulmuştu. Dudakları çiçeğin kıvrımları arasında olduğu hâlde mecalsiz "gel!" dedi. Karşısında Mehmed Siyâvuş'u buldu. Hemen saksıyı kavradı.

— Şunu kokla, kokla Mehmed!

Dedi. Mehmed Siyâvuş arkadaşının perişanlığından, heyecanından ürkmüştü. Yavaşça içini çekti.

— Hayır, iyi kokla! Derin kokla! Gözlerini kapayarak kokla! Koklarken gözlerinin önüne ne geliyor? Neresi geliyor? Söyle. Allah aşkına bütün rûhunla, bütün nefesinle kokla!...

Arkadaşının yüzüne doğru çiçeği tutuyor, itiyordu. Mehmed Siyâvuş :

— İstanbul kokusu!

— Değil mi? Değil mi? Fakat neden böyle?

— Hani Mart içinde, Nisan, Mayısta Köprübaşında, ufak köşelerinde geniş işportalar, kola takılan ince uzun sepetler içinde lâleler, zerrinler, şebboylar, menek-

şeler "bahâriye kokuları!" diye bağırان kara yağız, bıçkın kıyafetli satıcıların önünde demet demet saçılan bu râyihalar... Beşiktaş'ın, Eyûb'un fulya tarlaları kokuları... Rûhânî bir medeniyet, kudsî bir nezâket kokuları.

Ah! Vatan!...

"Misk gibi kokusu canlarda tüter"

Güneşi böyle, göğü böyle kokar değil mi? Vîrânesi böyle, mâ'mûresi böyle kokar. Sarayı böyle, kulûbesi böyle kokar değil mi? Fakat bu mübarek bahçe elimizden gidiyor. İstanbul'u kaybediyoruz.

— .....

Şimdi korkunç bir sükût... İki genç boyunları бүkölümüş, kalbleri durmuş, gözleri fırlamış düşünüyorlarlı...

— Evet nasıl karşı duracağız?

— Nasıl karşı duracağız?

— Bu sefer mutlaka... Yok söylemeye dilim varmıyor.

— Ooof!

— Allah aşkına şu sümbülü bir daha kokla!

İşte bir yaz akşamı, Kalender'in, yanakları, saçları, elleri okşayan yumuşak, tatlı, ılık, şehvânî rüzgârı ki rûhu mâvî nurlara sarar... İşte, küpeştesi mâvî ipek örtülü iki çifte nârin bir kayığın içinde ak bulutlara бүrünmüş iki yıldız; iki yaşmaklı tâze hanım; Şâir Nedim'in iki berceste mısırâı; iki demet sümbül... İşte, yıldızlı bir gece, Anadolu sâhilinin arka koruları arasın-

dan gelen bülbüllerin elhânına, görünmez bir sandal-
dan yükselen bir “hey hey” âhengi bürünüyor, sanırsın
ki yıldızlar nur teganni ediyorlar ve çiçekler râyiha ötü-
yorlar.

— Şu sümbülü ver, bir daha koklayayım. İşte,
Bâb-ı-âlî caddesinden geçen iki üç efendi ki sarımtrak
sîmâlarıyla, zarafeti dünyanın hiç bir tarafında inkâr
olunamayan asîl ve vakur inhinalarıyla âşinalarıyla te-
mennalar ediyorlar... İşte Bayazıt Câmiî’nde bir terâvih
namazı ki bütün bir milletin saf rûhu secde hâlinde,
Allahın huzuruna serilmiş... İşte, bir eski kafesin arka-
sında Şarkın bütün enîn-i şiirini tertîl eden bir ud sada-
sı!... İşte, Bulayır’da Kemâl’in mezarı!... Azizim, câmi-
leri, medreseleriyle, imâretleri, saraylarıyla bütün bir
medeniyetin, üçyüz milyon İslâma âid bir medeniyetin,
bir mevcûdiyetin istinadgâhı, Türk’ün güzelliklerin, bü-
yüklüklerin pâyitahtı gidiyor.

— Gidiyor ha!...

Hüseyin Ârif şimdi fırlamış “yaşamak alçaklıktır”
diyerek rövelverini tekrar kavramıştı. Siyâvuş üstüne
atıldı, “Hayır sanırım ki böyle odada ölmek alçaklık-
tır” dedi.

— Ne yapabiliriz?

— Çanakkale’de ölebiliriz.

— Bundan ne olur?

— Analarımızdan evvel kendimizi çiğnetmiş oluruz.
Ben gidiyorum. Hüseyin Ârif.

— Ben de geliyorum Mehmed.

Birbirlerinin ellerini sıktılar.

O akşam lokantada rastgeldikleri bir gazeteci bunlara demişti ki Çanakkale müdafaası yalnız Hilâfetin istikrarını değil, Almanya ve Avusturya - Macaristan'ın da bekasını te'min edecek ve Rusya'nın izmihlâlini hazırlayacaktır. Ve târih Türkiye'nin ehemmiyetini o zaman anlayacaktır.

İki gün içinde eşyalarını sattılar. Üçüncü gün pasportlarını vize ettirmek için şehbenderhâneye müracaat ettikleri sırada "talebenin askerlikleri te'cil edildi" diyen kâtibin duygusuz gözlerine baktılar ve caketlerinin iliklerine taktıkları bir sümbül çiçeğini derin derin koklayarak ve önlerine bakarak usulca: "Biz gönüllü gidiyoruz!" dediler.

3 Şubat 1334 (1918)

TURHAN NASIL ÇİLDİRDİ

Turhan'ı İskenderiye'den Dersaâdet'e getiren vapur Adalar Denizi'nin lâcivert suları üstünde kayıyordu... Nisanın mehtaplı bir gecesi... Akşam yemeğinden sonra yolcular yemek salonundan birer ikişer güverteye çıkıyorlar, kadınlarla berâber olanlar konuşuyorlar, gülüşüyorlar. Bekâr erkekler, kafeste arslanlar gibi aşağı, yukarı geziniyorlar. Yalnız seyyâhat eden kadınlar katlanan iskemlelere uzanmışlar uzaktan, uçan bulutlara, süzülen aya bakıyorlardı. Turhan da o gece bir hayli gezindikten sonra dümencinin kamerasına arkasını dayamış, üstüne koyu şeffaf tül çekilmiş, durgun göğ, ıraklardan, altın gözlerinin etrafındaki sırma kirpiklerini kırparak, denizin beyaz gömlekli dalgalarıyla cilveleşen yıldızlara bakıyor. Gözleri Akdeniz'in alaca karanlığı arasında dalyordu. Bir saat kadar böyle kaldı. Artık yavaş yavaş herkes kamerasına çekiliyordu. O da indi. Beş dakika sonra arkasına kalın paltosunu geçirmiş olduğu hâlde tekrar görüldü. Elektrik fenerinin altındaki iskemleye uzandı. Cebinden çıkardığı ufak defteri, günlük hâtıralarını açtı. Birkaç gün evvel yazdığı satırları okudu... İçini çekti. Sahifeyi çevindi. Ortaya :

Cuma 18 Nisan 1327

târihini attı, yazmaya devam etti :

“Üç gündür Akdeniz’de dolaşıyorum. Türk bayrağını çekmiş bir gemiye rastgelmedim. Yunan bayrağı, İngiliz bayrağı, İtalyan bayrağı, Fransız bayrağı... Nerede Oruç Gaziler, Turgud Reisler?... Barbaroslar, Piyâleler nerede?...”

“Napolyon bir zaman Akkâ’da “Asya bir adam bekliyor...” diye ayağını yere vurmuş, “O adam! Hani?... O adam, o adam ben olacağım!... Bu poladı ben cilâlayacağım. Bu peygamberler yurdunda, bu kahramanlar diyârında âlimler, mücidler, zenginler yetiştireceğim!”

“İlim ve intizam... Bu iki çıkmaktan bir ışık çıkarcacağım.”

“Asya!... İnsâniyetin ninesi Asya, Türk!... İnsâniyetin babası Türk evlâdının menfûru olamaz. Asya’ya nur, Türk’ün meş’alesinden uçacak. Afrika’ya medeniyet, Makam-ı Hilâfetin medreselerinden geçecek... Der-saadet’ten Tebriz’e, bir şûbesi Bakû’ya, Tiflis’e uzanmak üzere, çifte hatlı bir demiryol te’sis olunacak... İran’ın, Türkeli’nin halıları Avrupa’ya yayılacak, Kafdağı’ndan akan teşler denizleri aşacak... El’ariş’ten Akabe’ye açılacak bir ikinci kanalla Bahr-i Ahmer’e bir geçit bulunacak. Bu kanal yalnız Türklerin malı kalacak, Havran’ın buğdayları, Irak’ın petrolleri, dört hatlı bir demiryolla Basra’dan İskenderun’a dökülecek...”

“Türkeli’nin her bucağında ahâlinin isti’dâdına, ihtiyâcına göre mektepler, medreseler, müesseseler açılacak: Trabzon’a Ticaret Kaptan Mektebi, Diyarıbekir’e Ayıntab’a ilâhiyat medreseleri, Erzurum’a Askerî mektebi, Bursa’ya, Sivas’a, Uşak’a sanayi-i nesciye, Kastamonu’ya Tıbbiye, İzmir’e, Kayseri’ye Ticaret, Adana’ya

Ziraat mektepleri, Bolu'ya aşçılık, Erzincan'a demircilik müesseseleri açtıracam. İzmit'te, İskenderun'da gemi i'malâthâneleri te'sis edeceğim."

"Her vilâyetin iklimine nazaran, köyler için birer ikişer odalı kângir evlerin plânlarını yaptırıp sûret-i inşasının târifleriyle beraber liva, kaza merkezlerine göndereceğim. İnsanlara temiz yuva, sıhhat ve uluvvücenap verir. Mimar müfettişler gezdirerek bir iki sene kadar Türkeli'nde telkinatta bulunacağım. Haydutları, hayvan hırsızlarını astıracağım."

"Makam-ı Hilâfet'i ikinci bir İslâm Kâbe'si yapacağım. Bâb-ı Meşihatta Mısırlı, Faslı, Hindli, Çinli, Cavalı, Cezâyirli, İranlı, Rusyalı, Kafkasyalı Müslümanların en âlim ve nâfiz imamlarından mürekkep bir dinî şûra te'sis edeceğim. Onlara şeriat ahkâmını tanzim ettireceğim. Bu sâyede muttarit, muntazam dinî bir mecelle vücûda getireceğim."

"Asya'daki Türkelleri'ne ilmî bir hey'et göndereceğim. Oraların târihini, âdetlerini, ziraatını, san'atlarını, dillerini tedkik ederek, bir Türk müzesi te'sis, bir Türk muhîtü'l-maarifi neşredeceğim."

"Dersaâdet'i, bir İslâm medeniyeti nümûnegâhı yapacağım. Payitahta bir İslâm ve Türk kısvesi giydireceğim: Burasını medreseleriyle, bahçeleriyle, şadırvanlarıyla, sebilleriyle, câmileriyle; tekkeleriyle, kütüphâneleriyle, hamamlarıyla; saçaklı, fûruşlu, dehlizli kângir binalarıyla; yarış, ok, cündî meydanlarıyla;; güreş, idman, nişan yurdlarıyla; muttarit yazısıyle, encümen-i dânişiyle matbaalarıyla ve mu'temer (kongre) salon-

larıyla İslâm dünyasının her tarafından gelecek talebenin yurtlarıyla, hastahâneleriyle, temâşâhâneleriyle, dârü'l-elhanlarıyla, bankalarıyla, fabrikalarıyla, İslâm ve Türk feyiz merkezi yapacağım."

"Milletim, o dünkü boğa, bugün bir kaplumbağa olmuş. Onu mahbesinden, eğreti mahbesinden, yeis ve cehâlet mahbesinden kurtaracağım. Ona benliğini, ümidini, gururunu, efendiliğini, hakanlığını, ma'budluğunu iade edeceğim."

"Habibullahın mübârek hırkasına sarınmış, kudsî sancığına bürünmüş, Ömerü'l-Fâruk'un adalet kılıcına dayanmış, fatin, mütefennin, cesur, mütevazi bir Halîfeye dört yüz milyon İslâm özlerini, sulh yolunda, hayat yolunda ilerlesinler, zenginleşsinler, mutlu ve kutlu olsunlar. Halîfenin mukaddes adını anarak câmilerde bir hutbenin meâli tekmil İslâm dünyasını dolaşmalı ve bütün muvahhidlere ulaşmalıdır."

Antık güvertede kimse kalmamış, herkes birer ikişer kamaralarına çekilmişti. Gecenin ıssızlığıyla daha gür yükselen çarkların gürültüsü, daha tizleşen denizin hışırtısı arasında Turhan gizli benliği, gizli hayâliyle karşı karşıya kalmıştı. Başını sandalyenin arkasına dayamış, gözlerini, şimdi kendisine pek yaklaşan koyu kuşunî göğe, şimdi kendisine pek alışkan ve yalışan oynak yıldızlara dikmiş ve dalmış gitmişti. Rûyâsında Yavuz Sultan Selim'i gördü. Cuma namazını berâber kıldı. Büyük Hakanın huzuruna çıktı. "Yazık ki cihan bir pâdişaha kifayet edecek kadar büyük değildir" sözünü tekrar işitti. Titredi.

Turhan'ın babası Kara Memişoğlu Süleyman, Manisalı idi. Kardeşi Osman Çavuşla 93 Moskof muharebesine iştirak etmişlerdi. Biri Kafkas cephesinde, diğeri Eski Zağra'da bulunmuşlardı. Süleyman, Kafkasya'da Ruslara esir düşmüş ve tüfekçi ustası Osman Çavuş harpten sonra köyüne dönmüştü. Süleyman ve Osman'ın Manisa'da kalan babaları Kara Memişoğlu Selim Ağa ile nineleri Zehra Kadın vefat ettiklerinden, Osman Çavuş mirasını hemşiresine ferağ ederek Mısır'a hicret etmişti. İskenderiye'de bir piring ve pamuk tâcirinin yanına girmişti. İşleri öğrenerek ticârethâne sahîbinin emniyetini kazandığından efendisi, Osman'ı kahve, biber, baharat mübâyaaşı için Batavia'ya göndermişti. Osman Çavuş, okuyup yazma bilmesi ve zekîliği yüzünden efendisine faydalı hizmetlerde bulundu. Alış veriş maksadıyla Cava Adası'nın içerisine kadar gitti. "Salamat" şehri civârında sâkin küçük İslâm hükümdârlarından biriyle ticârî münasebette bulundu. Bu sırada Emîrin eski tüfeklerini tâmir etti. Askerlerine tâlim ve usûl-ü harbi öğretti. Hükümdârın takdirini kazandı. Osman Çavuş gürbüz, yakışıklı bir Zeybekti. Emîr ona kızını verdi. Kendisine de veliaht etti. Osman'ın kaynatası iki sene daha yaşadıktan sonra öldü. Yerine Manisalı Kara Memişoğlu Osman Çavuş hükümdarlık tahtına geçti. Küçük, harap memleketi büyüttü. İmâr etti. Nizamlar koydu. Mahkemeler açtı. İstanbul'a talebe yolladı. Buradan muhtasar fen kitapları getirtti. Tercüme ettirdi. Herkesin muhabbetini, hattâ oralara hâkim olan Felemenk hükûmetinin bile hürmetini kazandı.

Kafkasya'da esir düşen Süleyman, Rusya'da hastalandığından arkadaşlarıyla beraber memleketine avdet edemedi. Evvelâ Moskova'ya, sonra Kazan'a gitti. Orada Hemşinli bir ekmekçinin yanında çalıştı. Manisa'da baba ocağındaki hissesini sattı. Ekmekçi ile ortak oldu. İşleri yolunda gitti. Birkaç sene sonra ayrı bir fırın açtı. Bununla da iktifa etmedi. Bir debbağ ile şerik oldu. Deri işleriyle de uğraştı. Bir otel satın aldı. Büyük şirketlere hissedar oldu. Zengin bir Tatar'ın kızıyla evlendi. Biri kız, diğeri erkek iki çocuğu oldu. Çocukların tahsiline dikkat etti. Erkeğin adı Turhandı. Babası oğlunun isti'dad ve hevesini görerek onu ulûm-ı hukukiye ve ictimâiye tahsili için Paris'e gönderdi. Turhan Paris'te tahsilini ikmal ile babasının yanına avdet etti. Turhan büyük sözlü, büyük fikirli, hırslı bir gençti. Babası, oğlunu bir tâcir, bir iş adamı yapmak istiyordu. Genci kandırmak için sarfettiği emekler boşa çıktı. Turhan'ın arzusu siyasetle uğraşmaktı. Milleti için, İslâmiyet için yaşamak, çalışmak istiyordu. Büyük bir nam bırakmak emelinde idi. Bu ümid ateşi, bu iman nûru dâimâ yüreğini, dimağını yakar, geceleri uykusunu kaçırır. Gündüzleri elinde kitap, harita, saatlerce çalışır, saatlerce düşünürdü. İslâmlar, Türkler, Tatarlar hakkında Fransızcada, Rusçada, Türkçede ne kadar kitaplar yazılmış ise okudu. Tatarların, Tümklerin, hattâ Müslümanların geçmişteki kuvvetlerinin ve bugünkü düşkünlüklerinin sebeplerini öğrendi. Rusya'nın idâresindeki Tatarların milliyetlerini, dinlerini yavaş yavaş unuttuklarını gördü. Kazan'da çalışmanın neticesiz bir gayret olduğunu anladı. Cava'da hükûmdar olan amucası Kara Memişoğlu Osman Sultan nisbeten bir câhil

olduğundan ikbâli tesadüf neticesiydi. İslâm'a, istediği gibi, hizmet edemeyecekti. Onunla muhabereye başladı. Amcası Turhan'ı dâvet etti. Bu dâvetten bi'l-istifade Avrupa'nın payitahtlarını ve mühim şehirlerini gezdi.

Buraların müzelerinde, saraylarında, mâbedlerinde İslâmlara ve Türklere âid tesadüf ettiği levhaları, heykelleri, binaları kalbinde gittikçe alevlenen bir ateşle tetebbu' etti:

Rusların 1293 muharebesinde Kars ve Plevne'den aldıkları toplarımızdan, Petrograd'da "*Varşavski Vagzal*" demiryolu istasyonu civârında inşâ ettikleri kule, dâima bir heykel-i kin hâlinde Turhan'ın karşısına dikilirdi.

Viyana'da, "Stefan" Kilisesi'ne kadar girmiş olan İslâm düşmanlığını gösteren ve intikam hissini uyandıran kabartma taş levhaya nefretle baktı. Şehremaneti Müzesi'nde Kara Mustafa Paşa'nın resmini ve bedbaht kumandana nisbet edilen kesik kelleyi ve gömleği gördü. Diğer müzede Bosna Hersek fâtihi Kasım Bey'in kılıcını, Sokullu Mehmed Paşanın üstünde esmâ-i hüsnâ hakkedilmiş tulgasını, Türk bayraklarını, Siget, Petervaradin, Zanta muharebeleri levhalarını tedkik etti.

Avusturya'da siyah şarapla şampanyayı karıştırarak "Türk kanı" nâmı verdikleri içkiyi içenlerin keyfi-ne adâvetle baktı.

Macarların mukaddes addettikleri *Sent Etiyen*= *Sent İştvan* tacının iç tarafında Türk kralı Geza yazılı olduğunu ve hicretin beşinci asrından beri Şark İmparatorları tarafından dahi Macarların Türk oldukları

kabul edildiğine vâkıf oldu. Peşte'deki Macar müzesinde, Mohaç muharebesi esnâsında Macar kralı *Layoş*'un vefâtını, Belgrad muhasarasını tasvir eden levhaları, Peşte'deki *Körut* meydanında ve Zigetvar kasabasındaki *Zrinyi* nâmına dikilen heykellerde Osmanlı bayraklarının muhakkar vaziyetini gördü.

Roma'da *Sigistin* kilisesinde Ehl-i Salip muharebelerini gösterir levhaları adem-i tenezzül ile temaşâ etti. Floransa'da *Galeri Ofis* ve *Galeri Pitti*'deki pâdişahlarımızın, serdarlarımızın yirmi kadar tasvirlerini tedkik eyledi. Venedik'te *Doj*'la sarayında ve tersâne müzesindeki deniz muharebelerimize âid tablolar karşısında saatlerce daldı.

Paris'te Lüksemburg müzesinde “Şerifin adâleti” nâmıyle bir sarıklı herifin dört kadını kestğini tasvir eden ressam *Benjamin Constant*'ın levhasını temaşa ederken bu gazezkâr hayâl mukabelesinde titredi. “Envalid” kapısının önündeki Hamid-i Evvel zamanında dökülüp Cezayir'den Fransızların iğtinam eyledikleri topları görmek istemedi. Versailles Müzesindeki Kırım ve Cezayir muharebelerine dâir resimler ve eski elçilerimizin Paris'te kabullerine âid levhalar muvâcehesinde düşündü.

Almanya'da *Heilbron* şehrinde iki buçuk asırdan beri her akşam saat beşte, ahâliyi Türk hücumuna karşı ikaz için kiliselerde çalınan ve “Türk Çanı” denilen çan sadasını dinledi.

Sekiz yüz sene İslâm nûrunun parıldadığı İspanya'ya geçti. Endülüs hükûmdârı Abdurrahman-ı Evvel

tarafından inşâ edilen ve bugün kiliseye tahvil edildiği cihetle menendsiz ziynetlerinin, oymalarının nefis hatlı Kur'aniyenin üstüne badanalar sürülen 1093 mermer sütunlu ve 19 kapılı Kurtuba Câmii'nin harâbesini ziyaret ve nasılsa mahfuz kalan mihrabının ihtişamı ve ruhaniyeti önünde secde etti.

İşbilye'de tahrip edilen Elmansur Câmii'nin vâdetten bir nişane gibi kalan minaresine; "Elkazar" yâni Elksar denilen Arap sarayından harem ve elçiler dâirelerinin gözler kamaştıran dârât ve zarafetine hayran oldu.

Gırnata'da, Siyera Nevada dağları eteğinde, mütevâzi ve sâde bir cephe altında, İslâm medeniyetinin, feyzini, şa'saasını irâe eden lâcivertli, kırmızılı ve altın yaldızlı ziynetlerinin, güneşin in'ikâsiyle, bir cennet güzelliği hâlinde parladığı Kaletü'l-hamrâ veyâ sadece Elhamrâ denilen saraya hayran oldu. Dört yüz sene evvel, divanhânelerinde, cihânın en derin âlimlerinin, en yüksek şâirlerinin, en büyük feylesoflarının —ki hep müslim, muvahhid idiler— İslâm hükûmdârları tarafından ne derece tebci edildiklerini bir daha yâdetti. Sarayın arslanlar, iki hemşire, İbni Sarac, adâlet dâirelerini ziyâret etti. Arslanlar avlusunda "Elbereke" denilen havuz başında daldı. Bu havuzun etrafında İbn-i Sarac âilesinden İspanyolların boğazladıkları otuzaltı kişinin kanlı başlarının bu havuz içine atıldıklarını gözünün önüne getirdi. İslâm müsaadekârlığı müvacehesinde Hıristiyan taassubunun ne cehennemi bir çirkinliği olduğunu bir kere daha anladı. Sarayın evvel emirde mermerden zannettiği kabartma ziynetlerinin alçıdan i'tmâl edil-

diğini öğrenince bunların beş buçuk asır baka bulması için, hîn-i inşâda İslâm mimarlarının ne gibi terkiplere müracaat ettiklerini anlayamadı. Eski müzeyyenâtın zarâfeti, inceliğiyle, son zamanda İspanyollar tarafından yapılan tâmirâtın kabalığı nazar-ı dikkatini celbetti. Cihanda güzellikte eşi bulunmayan bu zarâfet mihrâbının pirinçten kapısının okka ile satıldığını, İbn-i Sarac dâiresinin oymalı ebvâbının odun diye yakıldığını ve bu süslerin kireçle nasıl kıyılmadan badanalandığını katoliklerin kadir nâ-şınashğını düşündü ve kan ağladı.

Kastilya Kırallı zâlim lâkabiyle yâd olunan "Don Pedro" sarayına dâvet ettiği Gırnata hâkimi "Ebû Sa'id"i üstündeki mücevherlere tamâen şehid eylediğini, bu İslâm emîrinden çalıp, bir müddet sonra bir İngiliz prensine verdiği yâkuttan İngiltere Kırallıçeleri tâcını tezyin etmekte olduğunu öğrendi. Elyevm İngiliz rumuz-i hükûmdârîsinin bir cüz'ü olan yâkutta bir damla İslâm kanının parlayan ve titreyen ebedî ye'sini duydu.

Avrupa'dan sonra Fas'a, Cezâyir'e, Tunus'a, Mısır'a gitti. Millet-i galibe tarafından "Boriko" yâni eşek sıpası yâd olunan bir kısım Arabların zilletini gördü. İskenderiye'den Bombay'a geçti. Hindli ehl-i İslâmı tedkik etti. Batavia'ya amucasının yanına vâsıl oldu. Onunla günlerce müzâkereler etti. Osman Çavuş Sultan vâkıa câhil idi. Fakat geçirdiği tecrübeler, sengüzeştler onu kâmil bir insan yapmıştı. Parlak zekâsı, doğru muhakemesi vardı. Turhan'a :

— Oğlum, dedi, İslâm cemaatleri arasında Türkiye'den başka müstakil hükûmet, Türklerden gayri faâil

bir millet kalmadı. Dinin temeli, İslâmın hâmisi Türklerdir. İstanbul'a git, yine millettaşlarınla çalış! İstediğin feyzi orada bulursun!

Amucasıyle dört ay kaldı. Yine Mısır tarikiyle Dersaadet'e gitmeye karar verdi.

Vapur Beyrut'a uğradı. Orada kayıkçıların bile Fransızca konuştuğuna şaşıtı. İzmir'de Kordonboyu'ndaki şapkalılardan nefret etti. Geminin altı saat tevakufundan istifade ile bu şehrin içeri taraflarını araba ile gezdi. Servetilye, câmileriyle, çeşmeleriyle, tezgâhlarıyla hâlis bir Türk yurdu olduğunu anladı. O hâlde deniz kıyısına yığılan bu süprüntülerin ne lüzumu vardı? Beyrut'tan, İzmir'den payitaht cenideleri almıştı. Meclis-i Meb'usan müzakerelerini okudu. Hükûmete karşı şiddetli bir muhâlefet vardı. Muhâliflerin içinde din ulemâsının adlarını gördü. Henüz Türk eline, Dersaadet'e gelmemişti. Kimseyi tanımıyordu. Osmanlı târihinin kendisini aldattığına zâhip oldu. Fakat bu şahısların meclisteki sözlerini tekrar tekrar okudu. "Bunlar ya akılsız, ya imansız veyâhut vatansız adamlardır" dedi. Acabâ "hoca unvânı hâfız-i İslâmiyet mesleğini göstermiyor muydu? Bunlar imam ve molla iseler Türk ve İslâmın gayrı unsurlarıyla aynı fikre nasıl hizmet ediyorlardı? Her memlekette olduğu gibi, Türkiye'de de Türk'ün, İslâm'ın gayr-ı cezri muhâliflerin mevcudiyeti pek tabîî ve pek siyasî iken bunlar başlarında sarıkları, ellerinde tesbihleri, sırtlarında binişleriyle siyasî komedyalarda maskara olmaya nasıl tenezzül ediyorlardı? Bunlar adâlete susamış zevat ise büyük ve medenî hükûmetlerin hangi birinde memleketin bakasına âid siyasî işlerde adâletin vücudünü hissetmişlerdi? Malû-

matlı ve kuvvetli bir vükelâ heyeti zâlim olamaz. Muhâlifler fâzıl ve muktedir meb'us iseler Sadrîâzama, nâzırlara elbette ve elbette söz geçirebilirlerdi. Memleketi parçalayacak fırkalara girmeye vicdanları, imanları, irfanları mâni olurdu.

Bu muhakemelerden sonra birden bağırdı :

— Ben bunları ıslah edeceğim!...

*
**

Turhan'ın bindiği Hidiviye vapuru, seher vakti Dersaadet limanına girdi. Gümüşî sisten tüller altındaki muallâ minareleriyle, muazzam kubbeleriyle İslâmiyetin payitahtı birden göründü. Tereddüdler içinde bir hakikat gibi...

Ahırkapı fenerinin önünden gemi yavaşça ilerlerken, Turhan güvertede seyirtiyor. İşte Pâdişahımın sarayı, işte Sultanahmed, işte Süleymâniye diyordu. Aya-sofya tarafına bakmak, onun nâmını anmak istemedi. Moskova'da tanıdığı bir kahbe karının da ismi "Sofya" idi. Onun adını "Hidâyet Câmii" koyuyor. Bu ismi beğenmiyor. "Muhammediye Câmii" diyor. Bu nâmı daha mânâlı buluyordu.

Rusya'da, Paris'te tanıdığı Türklerden Dersaadet'i, Beyoğlu'nu, Boğaz'ı öğrenmişti. Türkler hakkında yazılan bildiği dillerde eski ve yeni kitapları okumuştı.

Rıhtıma çıktığı sırada, bu İslâm payitahtının yerden bir avuç toprağını aldı. Ahdetmişti. Öptü. Yüzüne, gözüne sürdü. Gümrükten çıktı. Bir arabaya bineceği sırada rıhtımda boylu boyuna kahvelerdeki, meyhânelerdeki şapkalı palikaryaları gördü. Şaşaladı. Utanmasaydı: "Yanlış olmasın, burası Dersaadet midir? Bura-

sı Türk payitahtı mıdır?...” diye arabacıya soracaktı. “Saadet Otel’ne çek” dedi. Otel beğenmedi. İntizam-sız, kirli idi. Azmetmişti. Beyoğlu’nda oturmayacaktı.

O gün Mîraç Kandili’nin ertesi idi. Küçüklüğünden beri dinî bir hürmetle icraatının hayrânı olduğu Yavuz’un türbesini, bugün öğleden sonra, ziyâret etmek istedi. Abdest aldı. Minimini En’am-ı Şerifini cebine koydu. Bir araba ile Sultan Selim Câmîine gitti. Câmîin güzel ve yüksek avlusunun ötesine berisine yığılan toprak ve taş kümelerine, bu ihmâle camı sıkıldı. Selim’in, Hülefây-ı Râşidîn’den sonra, İslâmın en büyük hâdimi olan, o büyük Selim’in câmii böyle bakımsız mı olmalıydı? Avlunun kenar setlerine dayandı. Turhan’ın Halic’e, Eyüb’e Sarayburnu’na doğru süzülen nazarları dolaştı, döndü, Yavuz’un türbesi eşiği önünde titredi ve yükseldi. Kahraman hünkâr ezeli tahtını bir tuğrul mehâbetiyle bu tepeye kurmuş, fikri gibi göklere yakın yatırıyordu.

Rûhânî bir câzibe Turhan’ı türbeye çekti. Yüreği çarparak kapıyı itti. Kapalı idi. Türbedârı aradı. Bulamadı. Düşündü :

— Garip! Kandil günü, Mîraç günü bu türbe ziyâret edilmez mi? İslâmları birleştirmek için perişan olmakla iftihar eden Halîfe-i İslâma hürmet bu mudur? Hâdim-ül Haremeyn’e hizmet bu mudur?...

Nâçar pencereye başını dayadı. Tozlanmış camların arkasından secde eden rûhiyle merkadi tebcile başladı. Büyük, mehib, beyaz örtülü sandukanın etrafına sedef kakmalı bir parmaklık çevrilmişti. Sedef pereler dargın birer göz gibi pırıldıyordu. Bu sadelikte azamet vardı. Baş taraftaki uzun kavuğun üstüne burmalı bir

sarık sarılmış ve ucu yan tarafa sarkıtılmış, destarin üstünden kavuğun al tepesi bir şu'le kızzılığında fırlamıştı.

Baş ve ayak uçlarına tesadüf eden büyük iki piring şamdanın mumlarının üstüne geçirilen yaldızlı külâhların üzerlerinden kayarak kubbeğe asılı âvizenin billûrlarına aksedip ayrılan ikinci güneşi titreyen, dönen, uçan yine konan yeşil, sarı, mor damla damla ışıklarıyla bu sâde, tekellüfsüz türbeye uhrevî bir feyiz, cennetî bir ihtişam veriyordu. Burası sâde ve mağrur milletin, sâde ve mağrur viodanının timsâli idi.

Turhan türbeye baktı. Feyze baktı. Nûra baktı. Büyük Hakanın, büyük şâirin :

Âteş kesilir geçse sabâ gülşenimizden

mısrarının ihtişamını bir kere daha anladı. Bu kahraman-ı İslâmın :

Ey nûr-i zâtı lem'a-i câ-ı muvahhidîn!

Ey mushaf-i muhabbet-i cânân-ı mü'minin!

Maksad, senin rızâyı şerifindir. Ey Şefî!

Diğer tarika kulmadım it'abı müslimin!...

Eyle Selimi bendene şefkat, şefaât et!

Ey Şâfi-i gürûh-i günahkâr-u müzribin.

na'tı şerîfini hatırladı. Resûlullah'a karşı bu mülûkâne ubudiyetin, bu azametli yalvarmanın huzurunda Turhan erimiş gitmişti. Türbenin, lâcivert zemin üstüne kırmızı beyaz çiçekli halısına gözleriyle, ruhiyle yüz sürdü. En'amını çıkardı. Yavuz'un mübarek ruhuna bir Sûre-i Feth tilâvet etti. Sandukanın etrafındaki rahleler üstünde açık duran birkaç Kur'an-ı Kerim'i, o mü-

barek ruhun açılmış kanatları sandı. Ta'zim ile türbenin demir parmaklıklarını öperken, milletin sukutunu, ibtizalini düşündü. Kalben feryad etti: Selim, Selim!...

Çekip kalıncını yüksel mezâr-ı pâkinden

Nezâre sal yine bu sâfiline bir nevbet!...¹

dedi ve çıktı.

Sultan Selim Câmii'nde ikinci namazını kıldı. Kalbi mağrur, dimağı münevver olduğu hâlde otele avdet ettiği zaman "bu hasta adam vârislerinin birer birer kakırdadıklarını görecektir ve ondan sonra... yine yaşayacak..." dedi.

**

Turhan Dersaadet'te, ilk tâtil gününü Halîfe'nin Cuma alayını seyretmeye hasreyledi. Bu manzaradan, bu ihtişamdan gönlü gurur ve sürurla doldu.

Turhan, artık Türkocağı'nda dostlar peyda etmeye; Darülfünûn derslerine dinleyici sıfatıyla devam sırasında muallimlerle mübahaseye; ceride idârehânelerine girip çıkmaya; İslâmlık, Türklük hakkındaki fikirlerine dâir payitahtın ileri gelen âlimleri, memurları ile görüşmeye, çekişmeye başlamıştı.

Fikren kendisine muvafık olanlarda gayret göremiyordu. Gayretli olanlar da onun ateşini yakıcı ve muzir buluyorlar ve: "Daha vakt-i merhûnu gelmedi!" diyorlardı.

O şimdi her şeye karşı köpürüyordu. Bankalarda, şirketlerde Fransızca muameleye, zabıtlerde Almanca tekerlemelere, bahriyelilerde İngilizce tavırlara, tekke-

---

¹ Selimiye. Abdülhak Hâmid.

lerde Fârisî münâcaatlara, mâbedlerde Arapça duâlara karşı isyan ediyordu.

Dikkat etti: Bu Türk payitahtında, ticaret âleminde, yalnız Türkçe bilen Türk bir iş bulamıyor, aç kalıyor. Yalnız Fransızca bilen bir ecnebî ise her zaman muvaffak oluyor ve müreffeh yaşıyor.

Turhan'ın dostlarından bir Türk, Düyûn-ı Umûmiye'de, girdiği bir müsabakayı emsalsiz bir muvaffakiyetle kazanmıştı. Herkes kendisini tebrik etmişti. Neticede yerine bir şapkalı alındı. Büyük memurlardan biri kendisine bu mahrumiyetin sırrını ifşâ etti...

Avrupa'da tahsilini ikmal eden bir diğer refiki hükümetin resmî bankasına girmek istemiş ve Rumca bilmediğinden reddedilmişti. Halbuki aynı bankada Türkçe konuşamayan pek çok memur ve memure vardı.

Turhan sokakta, duvarlarda ve camekânlardaki, dükkânların üstlerindeki Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca hattâ Rusça ilânlara, yaftalara, reklâmlara bakar: "Yarabbi! Bu memlekette bir zâbıta, bir şehre-mâneti, bir matbuat nizamnâmesi yok mu?..." diye fer-yad ederdi. Çünkü Avrupa'nın hiç bir tarafında yerlilerin lisanından başka bir dil, bir yazı ile sokaklarda ilân, yafta görmemişti. Burası Bâbil Kulesi miydi?

Paris'te, Londra'da, New York'ta Dersaadet'ten pek çok ecnebî mevcut olduğu hâlde İngiltere'de, Amerika'da İngilizce'den gayrı sokaklarda bir yazı görülemezdi.

Ekseri kahvehânelerde "ena isketo", lokantalarda "ona kutleta", iskelelerde "ena pedi" çığlıkları bîçâre

Turhan'ın kulaklarını törpüler, delerdi. Bu nasıl millî, resmî lisan?... Bu nasıl memleket?... Bu ne kayıtsız, duygusuz millet? derdi.

Genç tasavvurunun, tahammülünün fevkindeki bu hâllere karşı dâima isyan ederdi. Kalın bastonunu kavrar, koca fesini basardı. Polis müdürüne, matbuat müdürüne gider, baştan savulurdu. Ceridelere makaleler yazar, sansür çıkarırdı. Büyük makamlara lâyhalar takdim eder, "hıfz" işaretiyle evrak odalarına gönderilirdi. Bu suretle muvaffak olamayınca, yeni ve ateşli bir nesil yetiştirmek için evvelâ hususî bir mektebe fahrî, sonra âlî mekteplerden birine muvazzaf muallim oldu. Bir müddet geçti. Talebeyi dersten başka şeylerle işgal töhmetiyle tevbihâ mâruz kaldı. İstifâya mecbur oldu.

Nihâyet son bir tecrübeye daha kalkıştı. Babasına, Rusya'daki emlakini satarak, muâmelâtını tasfiye eyleyerek elde edeceği külliyetli nakit ile Dersaadet'e gelmesini yazdı. Bu sermâye ile asrî ve ulvî bir mektep açıp talebeye dinî ve millî terbiye, sinaî ve amelî tahsil vererek teşebbüs ve kifayet sahibi imanlı ve becerikli, yılmaz ve yorulmaz gençler yetiştirecek, aynı zamanda bir şîket teşkiliyle memleketini, milletdaşlarını yuvarlanmak üzere oldukları uçurumun derinliğinden haberdar eylemek için büyük bir ceride neşredecekti. Bu gazetenin idârehânesinde bir konferans, bir konser, bir de mütalâa salonu te'sis eyleyecekti.

Dilimizin, imlâmızın sakathına, kusurlarına mektebiyle, ceridesiyle çâreler bulacaktı. Türkçede bir "imlâ meselesi" yoktur, yalnız harf meselesi vardır" derdi. Harflerimiz düzelip dilimizdeki bütün sadâları edâ ede-

cek saitlerin şekilleri bulunduktan sonra, imlâ cihetini, lisanını iyi bilen bir idâdî sarf hocasının altı ayda ıslâh eyleyeceğine kani idi. Yirmi ciltten mürekkep bir Muhiti'l-maarif neşretmek de en ateşli emeli idi. Bundan sonra, Türk ilinde Muhammedînin, Musevînin, İsevînin bir terbiyesi, bir tahsili, bir dili, bir şiiiri, bir musikisi olacaktı.

**

Turhan iki seneden beri, Fazlıpaşa'da tuttuğu kârgir bir evi sedirler, dîvanlar, kavukluklarla süslemiş; Hereke, Bursa kumaşlarıyla döşemişti. Duvarlara İslâm ve Türk hakanlarının ve ulularının resimlerini, âyetleri, hadisleri ve Türk şâirlerinin şiirlerini muhtevi levhaları asmış; Kütahya'nın çini avanisiyle odalarını tezyin eylemişti.

Yazı odasının kapısının üstüne :

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ
مَلْحُونَ * »

ve büyük kütüphânesinin bâlâsına :

« اقْرَأْ مَا مَلَكَ إِلَهِكَ مِنْ عِلْمٍ ، حَقَّ الْإِنْسَانُ مِنْ عِلْمٍ ، اقْرَأْ وَرَبُّكَ
الْأَكْرَمُ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ وَ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ * »

âyetlerini, yazı masasının üstüne Sâmi'nin :

* Ey iman edenler, sabır ediniz, düşmanlara metanet gösteriniz, birleşiniz ve Tanrı'dan korkunuz ki felâh bulasınız.

** Yaradannın adını anarak oku. Tanrı insanı alaka (kan pıhtısı) ve muhabbet katrasından yarattı. Oku! Pek kerîm olan Rabbin insana bilmediğini kalemle bildirdi.

**Bil! Geldiğini mülk-i vücûda ne içindir?
Sâ'y et olasın pâdişah-i kışver-i irfân!**

beytini ve duvara :

« وامنى كنفس واحدة »

Ve :

« أما المؤمنین احوة فاصلحوا. بین احویکم *** »

hadislerini ve diğer tarafa Rûhî'nin :

**Mâr ise adûv, biz, yed-i beyza-yi Kelîm'iz
Tûfan ise, dünya gamı, biz keştî-i Nûh'uz**

beytini hâvi levhalar ve sedirin arka tarafındaki duvara, üstüne tâlik yazı ile :

**Vatan ne Türkiye'dir; Türkler'e, ne Türkistan;
Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir: Tûran!...**

beyti işlenmiş bir Hereke seccadesi ve yatak odasında karyolasının başucunda asılı ve yeşil ipekli atlasa sarılmış olan Mushaf-ı Şerîf'in durduğu sedefli rafın karşısında :

Uyandır çeşm-i cânı hâb-ı gafletten sihir-hîz ol!
Çemen bülbülleriyle subh-dem zikr eyle Mevlâyı!

hâvi bir levha tâlik etmişti.

Salonun köşesindeki rafın üstünde kenarları müzehhep bir çerçeve içinde güzel bir rık'a ile merhum Nâmık Kemâl'in *Vaveylâ'sı* yazılmış duruyordu.

*** Benim ümmetim tek vücûd gibidir. Mü'minler gerçek kardeşirler ve aralarındaki kardeşliği islâh etmelidirler.

Bir mayıs gecesi... Turhan başını açmış, göğsünü açmış masasına dayanmış, önüne kitapları yığmış, defterine bir şeyler kaydediyordu. Kapı çalındı. Pek sevdiği refiki Selimpaşa-zâde Kâmil Bey girdi.

— Neye bir haftadan beri Ocakta görünmedin? Son konferansından sonra seni herkes arıyor. Neredesin?

— Rahatsızdım. Birçok da yazılarım vardı.

— Birçok da kederim...

— Dâima!

— Zehra nikâh olmuş...

— Evet!

— Rahatsızlığının bir sebebi de budur. Benden saklama, Turhan sen Zehra'yı pek seviyordun! Hattâ bu muhabbetine sen de şaşıyordun. Bana dâima ondan bahsediyordun. Onu bütün hayatına, bütün fikirlerine iştirak ettireceğini söylüyordun.

— İştirak ettiremedim. Felâket de bundan çıktı. Bu, hem benim felâketim, hem milletin talihsizliği.... Bu memlekette ne kızlar, ne erkekler, şimdi ne dinî ve ne millî terbiye görüyorlar; câhil, nümâyişkâr analar, görgüsüz, duygusuz babalar kendilerini göreneğe kaptırmışlar, an'aneyi unutmüşlar, ciğer pârelerini hissen, dînen, ırken, menfaaten ayrı, yabancı ellere, muhitlere emânet ediyorlar. Kediye ciğer emânet edilir mi? İtalyan mektebinde okuyanlar İtalyan, İngiliz kolejinde tahsil edenler İngiliz, Fransız terbiyesi görenler Fransız oluyorlar... Her biri diğerine yabancı terbiye ve tahsile mâruz olanlar birbirlerine yabancı hattâ düşman vaziyeti alıyorlar... Zehra'nın tahsili de bir ecnebî mektebinde idi.

— Bunu evvelce tahmin edemedin mi?

— Hayır, çünkü konferanslarıma en muntazam devam ve en çok dikkat eden o idi. Bu hâl beni aldattı. Zehra'nın aklına, irfanına i'timad ettim. Terbiyenin zekâyâ galebe edeceğine ihtimal vermedim. Bu kızı fikrime ortak, emelime ortak olacak sandım. Aldandım. Çünkü onu seviyordum. Kâmil kardeşim! Hem pek seviyordum.

Turhan bunları i'tiraf ederken ağlamaya başladı. Bu za'fından kendi de utandı. Kalktı. Odada gezinmeye başladı. Yaşlarını sildi. Bir sigara yaktı.

— Beis yok, Kâmil! Beis yok. Ben onu fikrime, milletime feda ettim.

— Galiba o seni feda etti.

— Hayır, işte ona yazdığım mektup. Onu ben reddettim. İzdivacımızdan sonra kazalarda, nahiyelerde beraberce konferanslar vermek için bir iki sene kadar Anadolu'da gezmek istediğimi söyledim. Evvelâ kabul etti. Sonra bu seyyahatten evvel Avrupa'yı görmek istediğini i'tiraf eyledi. Kendisine kaybedecek vaktimiz olmadığını, vatanın fedakâr, azimkâr gençlere muhtaç olduğunu anlattım. Yalvardım, yakardım. "Sen bozmuşsun!" dedi. Ertesi gün vaidlerimden, emellerimden, hûlyâlarımızdan ona tekrar bahsettim. Tekrar yakardım. O gün Türkocağı'ndan birlikte çıktık. Fikrini tahriren bildireceğini söyledi ve benden ayrılmak istedi. Nereye gideceğini sordum. Beyoğlu'na çıkıp beyaz patiska ve sâire alacağını anlattı. Böyle şeyleri Tülbentçi Muhiddin Efendi'den almak mümkün iken Beyoğlu'na çıkmak günah olduğunu söyledim. Bu haklı serzenişime karşı :

— Sen böyle küçük şeylerle uğraşma, uğraş, uğraş çıkıracaksın, Turhan!

Dedi. Hışımınla yanımdan çekildi. Küçük şeyler... Fakat asırlardan beri böyle küçük şeyler bir araya toplanınca toplanınca pek büyük bir şey oldu. Başımıza çöktü. Bizi ezdi. Değil mi, Kâmil?!... O gece kendisine son mektubumu yazdım. Türklüğün düşmanı olan bir kızdan nefret ettiğimi ve Zehra gibilerin yaşamalarından, gebermeleri evlâ olduğunu yazdım.

— Fena etmişsin. İkna ve ıslâh edebilirdin.

— Hayır, hayır! Bundan sonra artık herkese karşı isyan edeceğim. Bu yolda yükselmek, çalışmak istemeyen herkese, arkadaşlarıma, âmirlerime isyan edeceğim.... Kûrre-i arzı durduracağım! Güneşi söndüreeceğim! Denizleri kurutacağım! Kâinatı altüst edeceğim.

Gerçi düşvâr nümâyed, betü, âsânî-i mâ

Bak!... Pencereden dışarı başını çıkar. Şu evlerin yapılışlarındaki duygusuzluğa, milliyetsizliğe, biçimsizliğe bak! Benliksizliğe bak! Artık yetişir! Herkese benliğini öğreteceğim. Benlik olmayınca varlık olmaz. Millet san'atkar olacak, san'atında Türk damgasını, Türk usûlünü, benliğini gösterecek!... Millet tezgâhtar olacak, mâmulâtında Türk düşüncesini, Türk benliğini satacak!... Millet zengin olacak, çalışmasında benliğini rehber edecek!... Dağlardan, yaylalardan, derelerden, denizlerden, sokaklardan, saraylardan, konaklardan, evlerden, kütübelerden, döşemelerden, halılardan, libaslardan, yüzlerden, bir Türk benliği, İslâm benliği parlatacak. Bir İslâm, Türk san'atı, medeniyeti taşıyacak, bir İslâm, Türk ruhu, zihni görünecek. Anladın mı? Bunları

hep ben yapacağım! Yâhut bu duygusuz, gönülsüz, hay-siyetsiz, muhabbetsiz, vatansız sürü arasında yaşayamayacağım. Öleceğim.

Kara Memişoğlu Turhan köpürmüş, bağırırken eli-ni göğsüne, alınına vuruyor, kalkıyor, oturuyordu. Göz-leri fırlamış, dudakları morarmıştı, elleri titriyor, sada-sı titriyordu.

Kâmil Bey Turhan'ın bugünkü şiddetinin tabîi ol-madığına, biçârenin sınırlarında, zihninde bir bozukluk bulunduğuna kail oldu. Çekinerek refikine dedi ki :

— Turhan, bu bir gaye-i kemâldir. Bu mertebeye kolay erişilmez. Sanırım ki henüz hiç bir millet de erme-miştir.

— Hayır, Kâmil, hayır! Fransızlar, İngilizler, Al-manlar ermişlerdir. İtalyanlar, Japonlar, İspanyollar er-mişlerdir. Hattâ Sırlar, Ulahlar, Bulgarlar ermişlerdir. Yalnız İslâm memleketleri bu gayeye ermemişlerdir. Eflâk şâhid olsun!... Onlar da ereceklerdir.

Kâmil arkadaşını bir parça gezdirmek, parka veyâ Beyoğlu'na kadar götürmek istedi. Turhan :

— Çıkmam, çıkarsam bütün erkeklerin, kadınların yüzlerine tükürürüm. Dedi.

Kâmil odadan, yavaşça çıkarken :

— Zavallı genç, talihsiz memleket... diyordu.

**

Turhan mütemâdiyen babasına, amucasına mektup-lar yağıdırıyor. Birinin ticâretini, diğerrinin hükûmetini

bırakarak İstanbul'a gelmelerini istiyor. Kendisiyle beraber ya Dersaadet'te veya Türk ilinin bir köşesinde sınaî ve ilmî mektep açmak, hususî bir Encümen-i Dâniş te'sis eyleyerek, emel edindiği cerideyi, muhitleri, lûgat-nâmeyi neşretmek ve zengin âilesine Türkiye'de fabrikalar açtırmak için çırpınıyordu. Mektuplar sıklaştıkça Turhan'ın velilerine karşı yazıları da şiddetleniyordu. Gencin ruhundaki galeyan mektuplarından anlaşıldığından babası ona hemen Rusya'ya avdetini yazıyor, amucası nasihatler veriyordu.

Turhan milletin uyuşukluğundan, hükûmetin ihmâ-linden, dinî ve millî terbiyeye itina edilmemesinden şikâyeti muhtevi pek şiddetli bir konferans verdi. Ertesi gün, beş sivil polis gencin evini bastılar. Turhan serkeşlik etti. Bu sırada Boşnak bir polisten bir de tokat yedi. Kitaplarını, sandıklarını karıştırdılar, kâğıtlarını aldılar. Kendisini de bir hafta tevkif ettiler.

Bu darbe, bu âteşin ruhu bütün bütün alevlendirmişti.

Tevkifhânen evine döndüğü vakit penceresini açtı.

Bahar her tarafı renklere, kokulara bürümüştü, Pencereden başını çıkardı. Karşıkı bahçede, erik, kiraz, elma ağaçları beyaz, pembe çiçeklerini açmış, serçeler cıvıdayarak uçuşuyorlardı. Birden feryad etti :

— Leylekler gelmeyin, serçeler uçmayın, çiçekler açmayın! Burada bahar yoktur. Güneş sarı bir gölgedir. Yeşil otlar toprağın küfüdür. Sıcak rüzgâr Cehennemin nefesidir. Şu mâvi Boğaz, bir çirkef ırmağıdır... Kelebekler çimen, çiçek arar. Burası çürüklüktür; kemik,

kadid vardır... Fikir genişlik, yükseklik arar. Burası çamurdan bir izbeliktir. Çıyanlar, solucanlar barınır...

Kırlangıçlar! Hangi evin saçağına konsanız oradakilerin eninlerini işiteceksiniz! Hangi ocağın üstünde tüneseniz onu sönmüş bulacaksınız... Her tarafta kara hayâletler taklak atıyor, her tarafta kara dişler sırtıyor... Hep küfür, hep ihânet, hep yumruk...

Yâ Rab! Yâ Rab!... Yurdumu ahrette olsun bana düşmansız göster!...

**

Turhan, artık kimse ile görüşmüyor. Gündüzleri sokağa çıkmıyor. Yemiyor. Uyumuyor. Eriyor.

Sakalı uzamış, saçları yağlanmış, geceleri karanlıklarda tenhâ sokaklarda geziyor. En ziyâde sevdiği, loş Yeraltı Câmii'ne gidiyor. Orada saatlerce mu'tekif düşünüyor. Kendi kendine söyleniyor. Duvarlarda gördüğü ecnebi lisanlarındaki ilânları sıyırp yırtıyor, yere atıyor. Üstünde tepiniyor. Yolda bir yabancı diliyle konuşan erkek kadın yurddaşlarına çatıyor, omuz vuruyor. Bir gün Bonmarşede, satıcı Rum ile Fransızca görüşen hanımın yüzüne tükürdü. Arkasındaki zenci dadadan başına iki şemsiye darbesi yedi. Bir rezâlet çıkacaktı. Fakat Turhan'ın yerine hanımlar korktular. Kaçtılar.

Genç, bu gece sabaha kadar sokaklarda hayâlet gibi gezindi. Ortalık ağarırken kendisini Sultan Selim Câmii'nin avlusunda buldu. Yüksekten, alaca karanlıklarda bir haydut gibi kuşklar, ürpermeler içinde uyuyan Fener'e, Beyoğlu'na baktı. Titnedi... Türbenin dışında

durdu, düşündü... Câmiin etrafını dolaştı, inledi... Bir küçük kapıyı itti. Minarenin merdivenleri gözüktü. Ağır ağır çıktı. Son şerefeye gelmişti. Etrafı, karanlık derinlikleri dinledi. Yüksek ıraklarda birer ikişer yıldızlar söndükçe kuytuluklarda horoz sesleri ağılıyordu! Boğaz'ı, Çamlıca'yı, Sarayburnu'nu, Kâğıthane sırtlarını, Eyüp serviliklerini süzdü, süzdü. Onlara titremeden gözleriyle, ruhuyla vedâ etti. Şerefenin korkuluğunun üstüne çıktı. Bir kartal gibi göğsünü gerdi, kollarını açar açmaz boşluğa yuvarlandı. Civar halk sabah namazına geldikleri zaman şadırvanın önünde kafatası patlamış, kol ve bacakları kırılmış kan içinde bir cesed buldular. Hüviyeti anlaşılmak üzere ceplerini aradılar. Şöyle bir kâğıt çıktı :

"Ey Yavuz! Milletimin selâmetini yalvaracaktım. Ayaklarına kapanmak için sana yükselmek istedim. Yarı yolda gözlerim karardı. Sendeledim ve düştüm. Allah günâhımı affetsin!"

12 Nisan 1338 (1922)

AYŞE KIZLA VATO

"Hamdullah Subhi Beyefendiye"

İştah ve lezzetle yenen bir öğle yemeğinden sonra köpüklü kahveler arasında içilen sigaraların dumanlarından kulübün yemek salonu hayli sislenmişti. Bir tarafta av mübahesesi, diğer cihette Meclis-i Mebusan müzâkerâtının mâbâ'di olan bir siyaset mücadelesi, şu köşede birkaç asil gencin, belki, bir güzel kadın tarafından aldatılmış bir refika karşı kâhkahaları, ekseri müdavimleri yaşlı, vekarlı zatlardan mürekkep olan bu mahfilin havasını haz ve neş'e rüzgâriyle dalgalandırıyordu.

Bizim sofrada bahis Türk, Macar ve Lehlilerin târihî külâh ve libaslarının müşâbehetlerine dâirdi. Konyağın son damlasını emen Kont "Geza..." iri sigarasını silkerken ecdadının eski hil'atlarıyla kendisinin biriktirdiği âsâr-ı nefise koleksiyonunu göstermek için bizi konağına dâvet etti.

Benimle beraber Amerikalı, İtalyan ve Alman dört yemek arkadaşı kulübün avlusunda bekleyen Kontun otomobiline bindik. On dakika sonra kendimizi bir geniş mermer merdiven başında bulduk. Bıyıkları traşlı bir uşak sağ tarafta üstü koyu güvez çuha ile kaplanmış bir kapı açtı. Bir taş odaya girdik. Dört duvarına

yaslanmış camlı dolapların içinde bu âilenin atalarına ve târihine âid birkaç yüz çarık, çizme, papuç, terlik, takunya vardı. Bu ayakkabıların sonradan görme kim-seler gibi, böyle baş sedirde ceviz dolapların parlak camları arkasında, sahte birer kibar tavrıyla duruşla-rında gizli tuhaflık vardı. Kontun kâtibinin arkasında diğer bir odaya dâhil olduk. Burada oymalı iki abanoz koltuk ve iki iskemleden maada iki büyük demir kasa ile ortada bir camlı mustatıl masa vardı. Bu masanın cam sathı altında firûze, mercan işlemeli, gümüş oyma-lı telkârî bıçaklar, yatağanlar serilmişti.

Bu iki kasadan çıkarılan küçük ceviz çekmeceler içinde, gümüş tepsiler üstünde, bize gösterilen elmaslı, yâkutlu sorguçlar, safirli, lâ'lli ve firuzlu kılıç kemer-leri, murassa kadın ve erkek düğmeleri, gümüşlü, mi-neli eski Türk ve Macar üzengileri, el aynaları, önümüze yığılıverdi. Bu hânedana ecdattan kalan ve dâimâ bü-yük oğla intikal eden bu kıymetli âile hâtıralarının bu suretle dikkatle saklanması takdinden kendimizi ala-mıyorduk. Burası bir küçük hazine-i Karun idi.

Geniş merdivenden yukarı kata çıktık, burada, ye-mek odasından salona kadar gümüş leğen, ibrikten, ufak incili yastığa kadar bütün eşyanın bir kıymeti, bir inceliği vardı. Cemekânın derumunda Asya ve Avrupa'nın hemen her târihi milletine âid olmak üzere pırlan-tadan akike, altından pirince kadar belki üçyüz yüzük, kadife yivler arasında sıralanmıştı.

Duvarlardaki pastel ve yağlı boya nefis levhalara uzaktan bir göz atmadan geçemiyorduk. Şimdi kontun yazı odasında idik.

— İşte, dedi. Macarıstan'da bir eşi bulunmayan bir levha, bir hakiki "Vato".¹

Bu, tahminen seksen santim boyunda ve elli santim eninde bir tablo idi. Ormanda bir pınar başında kurulmuş bir sofraya... Kenarda bir genç saz çalıyor. İki tâze uzanmışlar dinliyorlar, biraz beride iki kadın katmerli ve kabarık libaslar ile rakseder görünüyorlardı.

— Şimdi bundan kıymetli bir şey göstereceğim.

Parmağıyla o meşhur Fransız boyaganının² levhasının yanında asılı bir küçük halıyı gösterdi. Bu bir Gördes seccadesiydi. Şimdi bütün gözler bu nefiseye çevrilmişti. Bir antika meraklısı olan Amerikalı ile hünerver ve ressam İtalyan seccadenin yanına yaklaşarak altından küçük ilminiklerine bakıyorlardı :

Koyu mâvi zemin üstüne kırmızı bir kenar ve sarı zırhlar ile çevrilmiş ve ortası dört ve sekiz köşe madalyonlar ile bezenmişti. Kenarın, zırhların ve madalyonların içleri anlaşılmaz nakışlarla dolu idi. Bunlar çapraşık, karışık fakat imtizaçlı, perişan dağınık fakat muntazam, hiç bir şekle uymaz fakat hendesî, ne çiçek, ne yaprak, fakat düşünce, ne resim, ne hendese fakat ince idi... (Vato) nun yaz levhası yanında seccadenin bu hâli başka türlü, sanki sırf tasavvufî, ruhanî, rumûzî mânevî bir bahar şekli arz ediyordu. O derece renkler uygun ve tatlı idi.

---

¹ Jean Antoine Watteau, 1684'te (Valensia)'da doğmuş, 1721'de veremden ölmüş bir Fransız ressamdır. Kadın resimleriyle, köy ve kır eğlenceleri, tiyatro tabloları, panoları, askerî tablolar ve bâzı tasvirler tersim etmiştir.

² Coloriste : İyi renk vuran renklerin te'sirini takdir eden ressam... Olmak -olagan, ısırmak -ısırgan gibi.

Kont halının karşısına geçmiş :

— Bakınız! Bakınız! diyordu; şu çiçeklerde mâvi-den kırmızıya, kırmızıdan sarıya, ne lâtif bir âhenk ile geçiliyor. Boyalara bu garip imtizacı, bu hayâle gelmeyen güzel imtizacı veren hangi ilimdir, hangi terbiye-dir. Sanmam ki Türkiye’de bir halıcılık mektebi bulun-sun, diyordu.

— Hayır.

— Ben Hind’in, İran’ın o üstlerinde oklarla vurul-muş ceylân, kaplan resimleri, çelimsiz süvariler, bücür insanlar, kurbağalara benzer kuşlar işlenmiş halılarımı sevmem. Onlarda ne hayvan hayvan, ne çiçek çiçektir. Bu tabii maddeler yarım ve iptidaî surette taklit, ter-sim olunmuştur. Türk halılarında tabiatı taklitten eser yoktur. Bütün nakışlar tulûat ve icattır. Bütün bu hü-ner, munis ve düşündürücü bir garabettedir. Nakışları biribirine benzer daha iki halı görinedim.

— Hattâ bir halıdaki mukabil iki şekilden bile biri diğeriyle tamamıyla müşabih değildir.

Bu Gördes halısıyla, (Vato)’nun tablosu karşısına tesadüf eden ipekli eski Kıbrıs kumaşı kanape ve kol-tuklara oturduk... Şimdi zairler hâne sahibinin verdiği sigar ve sigaraları savuruyordular.

Kont dedi ki :

— Bir gün fakir düşsem belki (Vato)’yu satabilirim. Fakat âile yâdigârı eşyam ile bu halıyı elimden çıkara-mam sanıyorum.

Târihî, değerli eşya ve nefais ile dolu olan bu ko-nakta, bu odada yabancı gibi boynu bükük durması

memûl olan bu Türk san'atının, bu Türk fikrinin, bu Türk zevkinin, bu Türk kadınlığının saltanatı huzurunda gönlüm iftiharla, ihtiramla çarpıyordu. Gözlerim ıraklara doğru daldı. Kurutan, yakan güneşli ve gölgesiz ve nihayetsiz bir çölün ortasında bir bardak buzlu su bulan yolcu memnuniyetini hissettim. Düşündüm, düşündüm, düşündükçe ağlamak istedim.

Gözümün önüne geliyordu :

Harap Gördes kasabası. Balçıktan karanlık, ocak dumanlarından sisli evleri, melûl ve sâkin ahâlisi... Kapının eşiğine çömelmiş, yün eğiren soluk benizli ihtiyar kadınları. Halı tezgâhının önünde birkaç kırık tahta iskemlenin üstüne oturmuş başını önüne eğmiş bir "Ayşe kız" ile iki küçük arkadaşı halının erişleriyle argaçları arasında kınalı parmacıkları titreyerek didiniyorlar ve en büyüğü :

Gece bir ses geldi derinden, derinden

Beni mi çağırdı Yemen çöllerinden?

mânisini, Arabistan'da silâh altındaki "Mehmed" ini düşünerek yavaş yavaş fısıldarken kara gözlerinden, üstüne bir damla yaş düşürdüğü şu sarı renkli dal, bu mahrumiyetin, bu kederin ateşiyle kıvrılarak ruhanî bir şekil alıyor.

Artık dumanlı gözler, önündeki örneğe bakmıyor, titreyen eller argaçların tellerini saymıyor. Mükedder fakat necip, hünerver fakat esrarengiz bir ruhun sevgisiyle gelişi güzel argaçlar renk renk ilmikleniyor...

Ben bu levhayı böyle görüyorum.

Ey tatlı kokulu kır menekşesi! Ey karanlıklar içinde nur ağlayan mahzun yıldız! Ey Ayşe kız! Sen bu nefis şaheseri nasıl meydana getirdin? Mektep, üstad görmeden nasıl en büyük Fransız ressamı olan Vato ile imtihan meydanına girdin? Ve aynı şeref mevkiini kazandın. Bu feyz, bu isti'dâd, bu zevk sana nerden geldi?... Cevap ver Allahım! Ona nereden geldi?

Koyu çividi bir yeldirme veyâ çubuklu bir peştömala bürünmüş, sâde, saf, fakir hâlinde, ümmî dimağınla yıllarca ihtiyar muallimlerin resimhânelerinde çalışmış, tecrübeler geçirmiş, kitaplar okumuş, eski üstadların levhalarını tedkik etmiş, renklerin kimyada, hikmette terkiplerini, tesirlerini öğrenmiş, binlerce takdirler, tenkitlere mâruz kalmış ressam (Vato)'nun yanında zekâ ve hüner âleminin huzuruna çıkarak aynı mevkie, aynı kıymete nâil oluşuna ne sebep bulayım?... Tahsisiz, fitrî zevkinle, cibilli irfanında renklere verdiği insicama, zarafete sihir mi, mucize mi diyeyim? Ey Ayşecik!...

Ey Ayşecikler!... Avrupa'nın zekâ merkezlerindeki müzelerde sizin saf fakat icazkâr eserleriniz için ayrı ayrı salonlar, sergiler açıldı. Muhâfızlar tâyin edildi. Hünerlerinizin inceliklerini, güzelliklerini anlamak için mütehassıslar zuhur etti. Bu ne kudret, bu ne feyizdir?!...

Siz yalnız usûlün ve emsâlin hâricinde bir hünerver, bir ressam, bir mühendis, bir nâkış değilsiniz. Türk-lüğün ruhundaki salâbet ve vekarı gösterecek mânâları misalsiz nakışlarımızla, rumûzî ilhamlarımızla izhar eden birer de şâirsiniz. Onun için Anadolu halılarının bütün

târihimizi gösteren celâdet âhengini, metanet meâlini İran ve Hind halılarının şûh ve lenfâvî inceliklerinde göremem.

Ey Türk ili! Viranhanelerinin enkazıyla mâmûreler süslenir. Sen nasıl bir ocaksın ki soğumuş küllerinde ateşler gizlidir. Baykuşlarından bülbül sedâsı gelir... Ey Türk kadını! Irkında ne icazkâr bir feyz vardır ki hem mevte asker yetiştirir, hem ebediyete hüner eriştirirsin! Seni benden çok evvel takdir edenler, yine Vato gibi ressamların vatandaşları oldukları için beni affet!...

Ben bu istiğrakta iken arkadaşlarımla hâne sahibine vedâ ettiklerini görerek mahçup fakat müftehîr, seccadenin huzurunda kalben secdede ettim ve odadan çıkarken, belki, dedim, bu eserin icazkâr sâanii, sefaletten, noksan tegaddiden, hayatının baharında solmuş bir tâze çiçektir.

Budapeşte - 20 Nisan 1334 (1918)

YATAĞAN

Beyoğlu caddesinden saparak, Ağahamamı'ndan Firuzağa'ya gidilecek dar sokaktan, güneşe, mehtaba, temiz havaya hâil olan çirkin, yüksek apartmanların arasından geçiyordum. Gece saat dokuz. Keskin bir soğuk rüzgâr derinden gelen "Ktır simit! Sıcak simit!" âvâzelerini pencerelere çarpa çarpa yokuştan aşağı yuvarlıyor. Karanlıklar içinde siyah tüllere bürünmüş gibi gamlı bir ışık saçan fenerlerin altında insan heyûlaları birer gölge sessizliğiyle süzülüyorlar, Cihangir'e doğru iniyorlar.

İki haftadan beri görmediğim dostum Tuğrul Bey'in ziyâretine gidiyordum. Gönlüm arzu ile korkudan, muhabbet ile nefretten mütevellit duygularla mütehassis olduğu hâlde gidiyordum. Firuzağa caddesinden ilerleyerek karakolun yanından saptım, apartmanın ziline basacağım zaman, iki dakika sonra, arkadaşımın elini sıkacağımdan dolayı duyduğum memnuniyeti, onun hayatını raptettiği kadının bir kere daha karşısında kalmak azâbı izâle etti. Tuğrul'un evde bulunmamasını istiyordum. Refikimin kapatmasının yüzünü görmeden dönmek diliyordum. Bilmem ne için bu gencin üç yıldan beri beraber yaşadığı âilesi, mâzisi, vatanı, dini, milleti belirsiz, her lisanı fena konuşan bu kadın ile kar-

şı karşıya gelmek istemiyordum. Kâh rakkase veyâ mümessileye ve kâh muganniye veyâ mürebbiyeye ve bâzan hem falcıya ve hem dikişçiye ve dâima bir eski hizmetçiye benzeyen bu kadın bir akşam benim kalbime dokunmuştu. Neferlerimiz için "kaba ve vahşî" demişti.

— Niçin madam size sarkıntılık mı ettiler?

— Hayır! Tavırları yontulmamış!

— Alman veyâ Fransız neferlerinin hepsi dârülfünûn me'zunu mudurlar?

Bu sırada Tuğrul : "Sen ona bakma, zavallı iyi kadındır, ama..." demişti. İşte o dakikadan itibaren onun boyalı dudaklarından, yapma sarı saçlarından nefret ediyordum.

Genç arkadaşım İstanbul'un en iyi âilelerinden birine mensup muktedir bir zâbit, zarif bir şâir, bir müsiğinâs, bir mütefennin, bir mütefekkindi.

Kendisiyle her şeyden bahsolunabilirdi. Bir fikrin tartışması ile kütüphânesinin önünde sabahladığımız geceler olurdu.

Bu kadın gül ağacına girmiş kurt gibi onun dehâsını, hayatını, servetini emiyor, keminiyordu. Tuğrul babasını, ninesini, kız kardeşlerini birer birer kaybettikten sonra bu kadına tesadüf etmiş ve onunla yaşamaya başlamıştı. Gönlündeki havf ve rica hissiyle merdivenleri çıktım. Apartmanın kapısı açıldığı zaman başı açık, boyunbağı çarpılmış, ayağında terlikler, ihtiyâdî hilâfında bir perişanlıkta Tuğrul'u karşımda buldum. "Ah gel Ah gel!" diye elimden çekti. Beni yatak odasına doğru sürükledi.

— Madam hasta mı?

— Gitti... Kaçtı azizim.

— Oh! Kurtuldun...

— Evet, fakat oku!...

Diye elime bir kâğıt uzattı.

"Tuğrul,

"Bu ezilmiş memlekette, umudsuz¹ ahali arasında oturamayacağım — gidiyorum. Yalnız iki senelik müsterek hayatımızın bir hâtırası olmak üzere yatağanını alıyorum. Bu silâh işine yaramaz — siz, Müslümanlar; Türkler Avrupalıların esiri, Hristiyanların kölesi oldunuz. Efendilerinizi memnun etmek isterseniz bundan sonra yatağanla, kalkanla oynamayınız. Artık — belinize kılıç kayışı değil, boynunuza esâret zinciri yakışır. Elvedâ —"

Elena

Tercümesini şuraya geçirdiğim Fransızca kâğıt elimden düştü. İkimiz de donmuştuk. Kardan yapılmış iki çirkin insan heykeli meâlsizliğiyle biribirimizin yüzüne bakıyorduk, tükenmiş bitmiştik. İki dakika süren bu duygusuzluktan sonra bu üç dört satırın cehennemî mânâları anlaşılmaya başladı. Şimdi cihanın bütün yanardağları beyinlerimizde patlıyor, tütüyor, köpürüyor, taşıyordu. Yanıyor, eriyorduk. Duvardaki levhalar dökülüyor, ayakımızın altındaki halılar kıvrılıyor, etrafımızda her şey yıkılıyor, çöküyor sanıyorduk.

---

¹ Ümid. Ümid Türkçedir - bir çok emsâli gibi Fârisiye geçmiştir. Aslı ummakdan umuddur. Geçmekden geçid olduğu gibi.

Kadının çalıp kaçtığı kını gümüşlü, firûze ve mercan işlemeli bir yatağan idi. Demirinin üstünde altın sakla yazılı olan :

“Gerekmez bu silâhla pençeleşmek.”

“Olur mu hiç ecel ile güreşmek?”

beytinin altındaki 1030 târihinden üç asırlık olduğu anlaşılan bu kıymetli silâh, refikimin târih-i ecdâdına, “Tuğrul Subaşı” ya âid bir yâdigârdı. Zararının mânevî ehemmiyetini gittikçe fazla duymaya başlayan arkadaşım :

— Soysuz kadın, nankör kadın! diye bağırdı. Sonra sükût... Boynumuzu büken bir sükût...

— Bir hafta evvel bâzı emlâk işlerimizin tasviyesi için İzmir’e gidecektim. Gaybubetimde altı, yedi gün Gedikpaşa’da dadımın evinde oturmasını teklif etmiştim. Cevâb-ı red verdi. Tahammül edilmez bir adem-i tenezzül... Atıştık... Bu sabah seyyahatten avdetimde evde şu kâğıdı buldum... Ben onunla üç senedir ne gaflet içinde yaşamışım.

Hayretim, hiddetim zâil olmuştu. Şimdi sükûn ile düşünüyordum.

— Tuğrul! Sen Tünkiye’nin küçük bir nümûnesisin. Senin kısa ömrüne göre başına gelen bu felâket, onun altı asırlık târihinde def’alar ile gelip geçmiştir. İşte Macarlar, Sırplar, Ulahlar, Bulgarlar, Hırvatlar, Rumlar!... Bu gayrı tabîî sevgililerimizden ne tahkirler görerek ayrıldık.

— Ah ben ona ne kadar kavî bir i’timad göstermiştim.

— Evet, hükûmet de Gospodarlara, Boyarlara, Fenerlilere gösterdiği i'timadların seyyiesini çekmemiş miydi?

— Onun saadetine, istirahatine hakikî haremimden fazla çalışmıştım.

— Tekmil Türkiye saltanatının târihini temsil ediyorsun. Fâtih de, İstanbul'un zaptında Rum patriğine, Bizans İmparatorluğunun en parlak çağında nâil olamadığı iktidarı vermemiş miydi? Ve onu dünya yüzündeki bütün Ortodoksların hattâ Hristiyanların reis-i rûhânîsi olarak tanımamış mıydı?

O hâlde ki Viyana sûrlarından Hindistan sahilleri, Kafkasya dağları ve Dinyeper nehirleri arasında bulunan bütün Hristiyanlar, nüfûzu İstanbul'dan Galata'ya bile geçemeyen o miskin Bizans'ın kilise reisinin asâsi etrafına, yalnız İslâm kılıcı sâyesinde toplanmışlardı. Dünya yüzünde Ortodoksluk icâd olunalı hiç bir Hristiyan hükûmdar, hiç bir Bizans İmparatoru Rumlara, Rumluğa Türk pâdişahları kadar hizmet etmemişti.

Cihangirliğimizin büyük kısmı Fener Patrikliğinin faydasına, Ortodoksların ittihâdına yaramıştı. Rum kilesinin en büyük, en kuvvetli istavrozunu Türk yatağanı yontmuş, Fener'in en parlak kandilini Türk meş'alesi yakmıştı.

İşte bu nîmetin şükrânı bugünkü küfran oldu. O kırık asâyı büyüttük, büyüttük, büyüttük... Bizi saran, ezen, boğan bir ejder yaptık.

Neticede kendilerini koruyan, Türk kılıcını elimizden aldılar. Zincir yaptılar ve boynumuza taktılar.

Kapatman ne mühim mahlûkmuş. Bu kadın değil, bir vak'a, bir millet, bir târih, bir insâniyettir. Sen vakarın, gafletin ve salâbetinle Şarkın nümûnesi, o ri-yâsı, adâveti ve fazâhatıyla Garbın timsâli!...

Ey sen, ey saf Türk, ey esir Müslüman, geçmiş ile geleceği bir düşün. Boynun lâlede, ellerin kelepçede, ayakların bukağıda olduğu hâlde bu nedâmet ve me'yû siyet zincirlerini sürükleyerek gözlerinden, yaralarından akan kanların kızıl çamurları içinde sürün!

Bu sözlerim artık Tuğrul'u çıldırtmıştı. Gözlerinden saçılan kıvılcımları derin nefesleri alevlendiriyor, saçları dikeliyor, kolları geriliyordu. Bağırıyordu :

— Artık, medeniyetten, bu yalan medeniyetten, bu sarraf, bu haydut medeniyetinden nefret ediyorum. Ortadan makineyi, makinenin terakkisini çıkar; medeniyetten ne kaldı? Ne ahlâk var, ne vefâ var! Ne şeref var, ne muhabbet var! Ne büyüklük var, ne güzellik var! Hiç, hiç bir şey yok! Yalnız meydanda bir makine kuvveti, bir de hayvâniyet ihtisası var... Kur'ân-ı Kerîm'de risâleti, rûhâniyeti musaddak olan Hazret-i İsa'nın, mütevazi, halûk, mazlûm İsa'nın bunlar, hâris-i şeriatı değil, şeytanın vâhis-i mefsedetidirler. Bunlardan nefret ediyorum.

Medeniyet!... Hilâl ve salib âvâzeleriyle bir ikinci Ehl-i Salibi, Müslümanlar üzerine musallat ettiler. Dini, tezvir tuzağı yaptılar. Medeniyet sözünü kıymetsiz nümûne gibi etrafa dağıttılar. Bankaların mâbed olduğu, bankerlerin aziz sırasına geçirildiği, banknotların İncil sahifelerinden mukaddes sayıldığı böyle bir zamanda bile taassup zehriyle cihanı simsiyah ettiler.

Esasen öge öge göklere çıkardıkları Avrupa medeniyeti yok, Hıristiyan medeniyeti yok... Yalnız bir Yahudi medeniyeti, Yahudi san'atı var. Bankalarıyla keselere sâhip olan Yahudiler, gazeteleriyle düşüncelere hükmeden Yahudiler, ticaretleriyle cihanı yediren, giydiren onlar, harbeden, sulh yapan onlar, ağlatan, güldüren onlar, hattâ gürültüsüzce kürre-i arzı döndüren onlar!...

Garbın Şarka saldırısına, haydutların çiftliklere tallâtı dememek için salibin hilâle, medeniyetin bedeviyete hücumu nâmını veriyorlar.

Salibin hilâle hücumu! Fakat bunu birçok defalar daha tecrübe etmişlerdi. Onlar böyle geriye doğru ilerledikçe, bir gün olur, bir noktada yine önlerine çıkacağız.

Medeniyetin bedeviyete hücumu! Öyle mi? Biz taassup, gayz, fesat, riyâ irinleri içinde, künlük kokuları altında çürüyen Bizans'ı ne yaptık? İstanbul'u nasıl bulduk? Bugün ne hâldedir? Bir güzellik meşheri yaptık, bir bahar levhası yaptık. (Ayateodori) kilisesini Gül Câmii'ne çevirdik. Bu mudur tahribimiz? Onlar câmilerimizi ne yaptılar? Onlar... Medenî Hıristiyanlar! O câmileri — ki göbeklerinde rûhânî ve ebedî çiçekler açmış, şirin, temiz halılarıyla üstlerinde Hazret-i İsa bile alnı tozlanmadan secde edebilirdi — utanmadan onlar ne yaptılar? Ahır yaptılar. Tozlu kiliseleri, Ayasofyaları, Allah için görsünler, saçımızı süpürge ederek nasıl temizledik?

Bizim başımıza musallat ettikleri İslâvların, o eski Helenlerin gayr-ı meşru' torunları olan Yunanîlerin me-

deniyetine bakılsın! Parçalanan çocuklar, karnı yarılan gebe kadınlar, ateşlerde yakılan ihtiyarlar, yıkılan mektepler, hastahâneler, köprüler görülsün. Hayvaniyetin, insaniyete hücumu nasıl olurmuş anlaşılınsın!!

Ah! Dökülen kanların pıhtıları onların yüzlerine yapışmadı mı? Bilenen demirlerin çıkardığı kıvılcımlar dimağları yakmadı mı? Daha dün yollar üstünde, çalılar arasında, köpeklerin ağızlarında sürünen ma'sûm kızların, çocukların barsakları bir gün boğazlarına sarılıp birer ejder gibi onları boğmayacak mı?

Evet, mağlûp olduk. İki sene büyük küçük beş devletle harp neticesinde makhûr olduk. Fakat düşmanlarımız yalnız Bulgar, Yunan, Karadağ, Sırp, İtalya değildi. Tekmil Avrupa idi. Dünyanın yarısı yıkıldı, ve biz ezildik, küçüldük; lâkin mahvolmadık. Daha toplandık, daha katılaştık.

Evet, düşmanlarımız teknil Avrupa idi. Son harbin iptidâsında Düvel-i Muazzama, "galip taraf araziden istifade edemeyecektir" düsturunu ileri sürdüler. Halbuki Balkan hükûmetlerinin aralarındaki ittifaknâmelerde alacakları arâzi musarrah idi. Ve bunu, Avrupa da biliyordu, bu tehdid yalnız Türkler içindi, kumandanlarımızın kuvve-i mâneviyelerini kırmaya yaradı.

Bulgarlar Çatalca'ya yaklaştıkları sırada Avrupa devletleri İstanbul'da emin ve müsterih yaşayan Hıristiyanları muhafaza için gemilerini Haliç'e ve gemicilerini sefâretlerine soktular. Halbuki Edirne'de, Selânik'te, Kosova'da, Manastır'da kesilen, yakılan Müslüman kadınlarını, çocuklarını kurtarmak için ufak bir harekette bulunmadılar.

Taassup, taassup! Bindokuzyüz senelik ateş, kan, zehir ...saçan taassup!

Tuğrul bu sırada kütüphanesinden bir kitap aldı. Sayfalarını hiddetle çevirerek söylüyordu :

— Kardinal Ksimeses, Gırnata'da seksen bin cilt Arap âsarını hayvancasına bir taassupla yaktırdı.¹ Roma İmparatoru Büyük "*Theodos*", tanassuru akabinde İskenderiye'de "*Serapeüm*" mâbedindeki meşhur İskenderiye kütüphanesini bir küme kül hâline getirdi. Hele havâriyyûndan "*Saint-Paul*" kara bir cehâletle, kendi yontulmamış fikrine muvafık gelmeyen felsefî, tarihi kitap ve risâle ne buldular idiyse bir meydana toplayarak ateş verdi. Papa Greguvar, fikrin terakkisine mâni olmak için yine ateşe müracaat etti. Kütüphâneleri yığına verdi.

İlk İstanbul İmparatoru Romalı Konstantin, Hristiyanlığı kabul eder etmez, Allah'ına yaranmak için, akıl ve fikre âid eserler ile cehennemler icad etti.

İspanya'da Engizisyon zamanında taassubun irfana, İslâma, insaniyete karşı zulûmlerini saymak, bilhassa "*Don Henry Dragon*" kütüphanesinin nasıl yakıldığını söylemek istemiyorum.

İlim ve irfan aleyhine cehennemler tesis edildiği memleketlere dikkat ediyor musun? İspanya, Roma, Bizans, İskenderiye... Yâni nerede Hristiyanlığın ilk ışığı görünmüşse orada ilk iş efkârı yakmak olmuş, âsârı yıkmak olmuş.

Anlaşıyor ki İslâmiyet imdâda yetişmemiş olaydı, eski âsâr-ı ilmiye ebediyen kaybolmuş gitmişti. Irak ve

---

1 Medeniyet-i Arabiye. Dr. Güstav Lebon.

Endülüs yalnız Müslümanlar yardımıyla irfân-ı âlemin iki dârü'l-âmânı oldu. İslâmiyetin zekâsı sâyesinde, insaniyetin bekası mümkün oldu.

Bu çılgın, bu kanlı taassup bilhassa İspanya'da o kadar ileri gitmişti ki istihmanın abdest almaya benzetmesinden, Arap ırkı sâkin olan şehirlerde Papazlar Katoliklere yıkanmayı yasak ettiler. Hattâ hastalara, yaralıları soğuk, sıcak su ile temizlenmeyi emreden hekimleri dinsizlikle mahkûm eylediler.

Böyle siyah bir taassup ve kanlı bir cehâletin Hristiyanları boğduğu bir sırada Kurtuba Medrese-i İslâmiyesinde tahsilini ikmal eden Gerbert, İkinci Silvester namıyla mahzâ İslâm müderrislerinden öğrendiği felsefeye, riyâziyâta, felekiyâta, kimyaya, musikiye âid malûmat sayesinde Roma'da Papalık makamına geçiriliyordu. Ve Avrupalılara Arap rakamlarını, rakkaslı saati gösterirken Hristiyanlar kendisini büyücülükle ittiham ediyorlardı.

848 târihinde Macarlarla Sultan Murad arasında on sene için akdolanın musâlaha, Macar Kırâlı Ladislas'ın İncil üzerine yemin etmesiyle takarrür eylemişti... Papa dördüncü Eugène'in teşviki ve: "Müslümanlara karşı edilen yemin ne mertebe ciddî ve kudsî olsa yine hilâfında hareket Allahın rahmetini câlibdir" sözü üzerine bu on senelik musâlaha iki hafta, evet tam iki hafta sonra nakzolunarak düşmanlar Varna'ya kadar gelmişler, ansızın bize hücum etmişler, lâkin, belâlarını bulmuşlardı. Sultan Murad bu tanımadıkları ahitnâmeyi, el bastıkları İncil'i geçirdiği iki kargının yanına, galebe ile neticelenen harbin sonunda, iki mızrak daha ilâve

etti. Bunların birine Macar Kralı Ladislas'ın sarı saçlı kesik başını ve diğerine nakz-ı ahd için vazılar veren Kardinal Çezarini'nin İncil'i şerif müvacehesinde kindar gözleri kapanan kafasını geçirdi.

Cihan cihan olalı hiç bir milletin târihi hakkın böyle ulvî bir tecellisini kaydetmemiş ve böyle feci bir intikam levhası tasvir eylememiştir. Asırlardan beri insanîyetin şâhid-i zulmü olan güneş, sabahleyin ışıklarını harp meydanına serperken, Türk ordusunun önündeki bu dört kargının teşkil eylediği korkunç manzaranın derin meâlini mâziye, istikbâle ve belki ruhanîyet-i Mesîh'e doğru götürdü.

Dâimâ hiyânet, her zaman ihânet!... Fransa Kralı Birinci Fransuva bir taraftan kendisini Şarlken'in esaretinden kurtaran Süleyman Kanûnî ile tedafüî - tecavüzî bir ittifak akdeylediği esnada, diğer taraftan Papa Onuncu Leon ve Navar Kralı ile Türkiye'nin taksimi için senetler teâtî ediyordu.¹

Ahlâkın, namusun bu mertebe ayaklar altına alındığı bu târihî vak'a Hristiyanların taahhütlerine, ihlâslarına, vicdanlarına ne derece inanmak lâzım geleceğini gösterir.

"Eneas Silvius" namıyla yâdolunan Papa İkinci Pie, Türkler üzerine mâruf Ehl-i Salip ittifakını tertib etmeden evvel, Fâtih Sultan Mehmed'e bir mektup gönderek tekmil tebeasıyla birlikte tanassur eylediği takdirde kendisini âlem-i Hristiyanının hükümdarı ve cihanın sahibi tanıyacağını ve biat edeceğini yazmış ve Fâtih'ten tehekküm ve tahakkümle kırsa bir cevap almıştı.

---

¹ Cent Projets de Partage de la Turquie - Djuvara.

İşte on dört asırdan beri bu hiyanetler, taassuplar, kinler, riyâlar arasında İslâmiyet vebâlar, zelzeleler, bürkânlar üstünden bir güneş gibi yükselmışti. Gececeği yollarda yakılan ateşleri kanıyla söndürmüştü. O hâlde ki Hazret-i Peygamber'in irtihâlinde yüz on bir sene sonra muvahhidînin saltanatı İskender-i Kebîrin sâha-i hükûmetini geçmiş, Kanûnî Sultan Süleyman'ın vefatında ise İslâmiyetin serhaddi, Roma İmparatorluğunun hududunu pek çok aşmıştı.

Hicretin 490 târihinden 670 senesine kadar tam 180 yıl devam eden Ehl-i Salib hücumlarının birinci sebebi Devlet-i Selçûkiyenin ikbali zamanında Türklerin Suriye'yi istilâsı olmuştur. Kudüs-i Şerîfin Ehl-i İslâm tarafından fethi Hazret-i Ömer'in zaman-ı hilâfetine tesadüf etmekle o zamandan beri geçen dört buçuk asır Avrupa Hristiyanları buna ses çıkarmamışlar ve ancak Türkler mukabilinde Merkad-i İsa'yı kurtarmak derdine uğramışlardır. O hâlde Ehl-i Salib'in kini, en ziyâde Türklerle karşı olduğundan ilk hücumu Kılıçarslan göğüs germiştir.

Bu iki asır zarfında Papaların¹ teşvikiyle hazırlanan ordular Fransız,² Alman,³ İngiliz,⁴ ve Macarların,⁵ en meşhur hükûmdar ve kumandanlarının idâresi altın-

---

¹ İkinci **Urbîn**, üçüncü **Ojen**, üçüncü ve dördüncü **Kleman**, üçüncü ve dördüncü **İnosan**, üçüncü **Honorius**. Dokuzuncu **Greguvar**.

² **Godfroi De Bourbon**, **Yedinci Lui**, **Filip Ogüst**, **Sen-Lui**, **VII Harduen**.

³ **Konrad**, **Frederik Barberusse**.

⁴ **Arslanyürekli Şarl**.

⁵ **İkinci Andre**.

da akın akın Anadolu'ya ve Suriye'ye saldırmışlar ve lâkin granit kayalara çarpan dalgalar gibi Türk ve Arap kahramanları⁶ karşısında perişan olmuşlardır.

Evet, bu sırada Mescid-i Aksâ'yı da kilise yapmak teşebbüsünde bulunmuşlardı. Kanlar, kinler arasında ilerleyen İslâmiyet, Hicretin doksan ikinci yılında Şimâli Afrika'yı tekmil istilâ ile Endülüs'te bir saltanat kurmakla iktifa etmemiş, Fransa'ya geçerek Karkasson, Burgoyn, Nim, Avignon, Bordo ve Provans kıtasının bir büyük kısmını istilâ ve Sicilyateyn'i zapt ve Roma civarını tehdit eylemişti. Sekiz asrı mütecâviz bir zaman Avrupa'nın garbında en medenî bir devlet teşkil etmişti. O hâlde ki İslâmiyet'in İngiliz, Holandalı, İtalyan, Fransız, İspanyol, Avusturyalı, Macar, Alman, İslâv, Yunanî'lerden boyun eğdirmedeği hiç bir millet kalmamıştı..

Bir taraftan Roma'da Kardinaller nasbenden Bayezid'in⁷ halefi Selim, Moskova hükûmdarı Vasili İvanoviç'ten, nesebinin Turanî olduğunu telmihan "atalarımız karındaş oldukları hâlde biz neden birer birader gibi yaşamayalım" tarzında istirhamnâmeler alıyordu.⁸

O zamandan beri gönüllerde yerleşen kinler, hasetler asırdan asıra intikal etmiş ve nihayet şu âdî kadının, şu açlıktan, ölümden kurtardığım Elena'nın ruhun-

---

⁶ Musul beyleri Gerboğa ve Seyfeddin Gazi ve biraderi Nureddin ve Şam Beyleri Dekkak bin Tunus ve Tuğtekin Atabek ve Muiniddin Enez ve Humuz hâkimi Cenahüddeve ve Mısır Meliki Âdil Eyyubî ve bilhassa Selâhaddini Eyyubî.

⁷ Kardinal Rocciardo - Şarl Mismerin Kostantiniye Müsamereleri.

⁸ Şarl Mismer'in Kontantiniye Müsamereleri.

da yatağanımı çalmak ve Türkleri, İslâmları tahkir etmek suretinde tecelli etmiştir.

Evet mağlûbuz, Avrupalıların esiriyiz. Belki şimdi Elena'nın dediği gibi silâhla oynamak bize yaramaz. Çünkü çoktanberi eski mâşûkalarımızı unuttuk : Barut, kılıç! Eski libâsımızı attık: Kefen! Eski rütbelerimizi bıraktık: Şehid, Gazi! Eski duygularımızla yüreklerimiz çarpmaz oldu: Din gayreti, Milliyet taassubu!

Şimdi bizi yoksul, çıplak, hissiz buldular. Göz açtırmadan kanlarımızla, yaşlarımızla bizi boğmak istiyorlar.

Boğsunlar, parçalasınlar, kapışsınlar! Devlet kalmasın, hükûmet kalmasın! Elverir ki dünyada bir dağın yamacında, bir ağacın kovuğunda dört Türk, dört Müslüman kalsın. Bunların biri yine Ömer, Ebûbekir olur, Selâhaddin veyâ Cengiz olur, Selîm-i evvel olur, Atillâ olur, Yıldırım olur, onları yine yakar, yıklar.

Ah! İşte! Ey ulu Tanrım! Türklerin, Arapların, Berberîlerin, Hindlilerin, Çinlilerin, İranîlerin, Afganîlerin, Tatarların, Boşnakların, Çerkeslerin, Büluçların, Cava-
hıların, Kızılların, Mongolların şu üç yüz elli milyon İslâm'ın, şu üç yüz elli milyon esirin, yarı insaniyetin birden, gözlerinin bağlarını sıyrarak zincirlerinin halkalarını, bukağılarının demirlerini şangırdatarak kürre-i arzın her tarafından bir anda saldırdıklarını, Allah, Allah! tekbirleriyle yerleri sarsıp, gökleri titrettiklerini, dünyaları alt üst ettiklerini, ayları gülle, yıldızları şarapnel yaptıklarını, tayyare diye şahaplara bindiklerini, Avrupa'nın beynine indiklerini şimdiden görüyorum.

Göklere yükselen çılgın çığlıkların zorundan kiliselerdeki haçların uçları yukarıya doğru kıvrılacak birer hilâl şekli alacak. Havâriyyûn nâmına bina ettikleri ve hakikatte istibdatla, taassubla, zulümle, cehlile, halkın kemiklerinin tozunu onların kanlarıyla ıslatarak yaptıkları yalan, yılan yuvalarının kubbeleri, minârelerden mızraklarımızla dürtülerek, devrilecek...

Ben bunları belki elli, yüz elli sene evvel söylüyorum. Lisanın ömrü, insanın ömründen uzundur. Bu cümlelerin mânâları yarım, bir asır sonra anlaşılacaktır.

Yaşlar kurur. Eninler durur, çukurlar dolar, yangınlar söner, mezarlar çöker, vîrâneler şenlenir, her şey bitti sanılır; yalnız kitapların sayfaları arasında hareketsiz duran barut tozlarına benzer yazılar, hâtıralar kalır. İşte bu görünmez kuvvetlerden бүркânlar, cehenemler çıkar.

Yatağanlar silinir, kılıçlar paslanır, cerideler susar, kinler unutulur, dudaklar güler. Bu sırada şâir başlar... Topların sarsamadığı istihkâmları bunların feryâdı yıkar. Yurd sevgisinin coşturamadığı yürekleri bunlar heyecana getirir. İşte o zaman göğün yumuşak bulutları arasında biriken eninler, birer yıldırım kuvvetinde Avrupa'nın dimağım kavurur. Yerin dibini dolduran ma'sûm kanları birer бүркân olur, al alevleriyle ma'mûrelerin külünü savurur.

26 Mayıs 1330 (1914)

RAHAT DÖŞEĞİ

1334 senesi Kânunuevvel nihâyetinde bir sabah Pangaltı'dan geçiyordum. Hava bulanıktı. Mekteb-i Harbiye'nin yüksek kapısının önündeki otomobillere, eşya arabalarına şilteler, karyolalar yükleniyordu. Herkes gibi ben de gayr-ı ihtiyârî durdum. Arka tarafımda iki adam yavaşça mırıldandılar: "...Mektebini işgal ediyorlar." Giden gelen gayrı muntazır bir hâdiseye mâruz olmuş gibi irkiliyordu. Karşı kaldırım hayli kalabalıktı. Gözlerde me'yus bir sükûtun bütün esrarı ağıyordu. Kaşlar çatılmış, yumruklar sıkılmış, dudaklar titiyordu.

İki kadın :

— Bakın! Şu zavallı hasta askerlere! Sokak ortasında...

Büyük kapıdan kucak, kucak koltuk değnekleri çıkardılar. Hastaların, yaralıların önüne silâh gibi çattılar. Yağmur çiseliyordu.

Harap bir kale enkazı ihmâliyle, mektebin duvarının kenarına yuvarlanan, çöken Mehmedcikler, yüzlerini elleriyle kapamışlardı. Dalgın ve dermansızdılar. Düşünüyorlar mıydı? Uzak karanlıklardaki Ayşeciklerinin nemli parlak gözlerini mi, anneciklerinin uçuk ve buruşuk yüzlerini mi görüyorlardı? Mekteblerin, câmilerin, kışhaların, birden devrildiğini görmemek, gulgule-i sükutunu işitmek için mi gözlerini kapıyor, kulaklarını tıkıyorlardı?...

Yukarı katlardaki camlar açılmış siliniyordu. Bu pencerelerden birer rüzgâr sanki altı yüz senelik satvet ve azamet hâtırâtını, şehidlerini, gazilerini, ganaimini, zafer terânelerini, millî mefâhiri sürüp çıkarıyor ve nisan vâdilerine doğru savuruyordu.

Yağmur çiseliyordu...

Duvar kıyılarına birer kırık eşya tevazuiyle sinen hastalar ıslanıyorlardı. Islandıkça büzülüyorlardı. Uzak-tan benizlerinin uçukluğu, kuvvetsizlikleri tamamiyle seziliyor, bıkkınlıkları, füturları anlaşılıyordu. Açık kalplerindeki emel cevherleri artık dökülmüştü. Şimdi ruhlarında ne vatan muhabbeti, ne din gayreti, ne askerlik şerefi, ne hiç bir şey kalmamış gibiydi. Belki yükseklerden uçan bulutlardan bir yumuşak yatak, bir sıcak çorba, bir temiz libas, bir şefkatli el arıyorlardı. Karşılardan ısıklık çalarak rap rap geçen dünkü düşmanlardan nefret etmek hatırlarından geçmiyor; yağmur çiseliyor.

Ve bunlar sefaletlerinden bihaber görünüyorlardı. Kendilerini alıp götürecek, uzaklara, pek uzaklara götürecek bir araba, bir sedye, bir tabut, bir kasırga, bir yıldırım, bir şey bekliyorlardı. Fakat yüzlerine bakan bulunmuyordu. Bir zâbit, bir hastabakıcı yoktu. Yalnız birçok nefer yırtık, fersûde eşyayı muttasıl at, eşek, öküz arabalarına yükletiyorlardı. Bunlar da yıkık birer binayı ilâhî değiller miydi? Bu enkazı çamurdan kurtaracak dindar bir el yok muydu?

Yağmur çiseliyordu.

Şimdi binanın pencerelerinden bir iki kırmızı çehre göründü. Tam bu sırada yoldan iki ihtiyar zâbit geçiyordu. Biri dineldi. Kaskatı kaldı. Diğeri bir şeyler mırıldandı. Arkadaşını çekmek götürmek istedi. Beriki

gitmedi. Mücadele birkaç sâniye sürdü. İkisinin de gözleri dalmış, çeneleri kilitlenmişti. Otuz, kırk sene evvelki mekteplerini ve oradaki hayat ve hayalât-ı askeriyelerini düşünüyorlar, şehid ve gazi yetiştiren bu tezgâhın, bunca senedir üç kıt'a-i arzda bulunan hududlarımızı durmayıp akan kızıl kanların kaynağı olan bu mâbedin bütün târihini, duvarlarında vatan, şecaat, şan, kahraman, fedakâr âvâzeleri aksendaz olan dershânelelerini; Varna, Mohaç, Bizans, Kosova, Mercidabık menakibını tertîl eden muallimlerini; tâlimlerden sonra geçen gecelerde zaferden zafere uçan pür heyecan rûyâlarına sâha olan yatakhânelerini düşünüyor, sonra çamurlar içinde kalan vatan ve vatandaşlarının, kendilerinin hâllerine yaşıyorlardı. Gittiler... Tekrar döndüler, baktılar, baktılar; sarhoş gibi sendeleyerek gözden kayboldular.

Uzunca bir arabaya lekeli şilteler, kirli yastıklar yığılıyordu. İstif tekmil olmuştu. Arabayı çeken Lagar mandaları, bir nefer kalın bir değnekle hayladı. Tam o sırada kapıdan bir çavuş görüldü. Etrafına ürkererek, utanarak bakındı. Kolları arasında uzunca bir şeyler saklıyordu.

— Of! dedim, Sancaklarımız.

Arkadan aynı bedbaht emâneti kucaklarında taşıyan iki asker daha görüldü. Üçü de birkaç sâniye şaşalamış gibi çekinerek kapının önünde durdular. Yüklerini, bu rezâleti kimseye göstermemek istiyorlardı. Çavuş yürüdü. Nâçâr verilen karar-ı serii gösterir, kasrî bir tavırla elindekileri şiltelerin arasına sokuverdi... Bu nâmus-u sahtanat ve milletin zilletini ağyara göstermek gayretiyle üstlerine diğer bir döşeği çekti. Diğer

leri de, altı buçuk asırlık şân-ı hükûmetin nişânelerini bu rahat döşeklerine yatırmakta, târihin mezarına gömmekte ona imtisâl ettiler. Kurûn-u muzafferiyetin hâtûrâtını taşıyan bu mübarek rûmuz-u milliyet, rûmuz-u istiklâl de bir anda kayboldu ve benden başka eminim ki kimsenin nazar-ı dikkatini celbetmedi. Artık bayraklar dürülmüş, kalbler durmuş, kanlar kurumuştu. Sonra... sükût ve çamur.

Sıra hastalara gelmişti. Bunlar yekdiğerlerine tutunarak birer gölge gibi duvara sığma, inleye, ıkına orada duran arabalara tırmanmaya başladılar. Pek kıymıdanamayanların arkadaşları koltuklarına girdiler. Arabanın biri o küçük yokuştan indi. Tramvay yolunda tam karşımda durdu. Bu dakikada yatan yaralılarından biri fırladı. Çömelenlerden birine hiddetle ve şiddetle bir tokat indirdi. Akabinde ikisi de arabanın içine yuvarlandılar. Dayanamadım. Yanlarına sokuldum :

— Hemşehrim! Ne oldunuz? Ne var? Herkes size bakıyor.

Dedim. Tokadı atan, pos bıyıkları altında, uçuk dudakları titreyerek ve gazapla soluyarak dedi ki :

— Bak Efendi! Bak şuna! Artık din bitti, millet bitti diyor. Bâr-i Teâlâ'dan ümidini kesiyor.

— Çek arabacı!

Yağmur çiseliyordu ve ben ağlıyordum.

20 Kânunsâni 1334 (1918)

Not : 9 Kânûn-u-evvel 1335 (1919) târîhli Tasvîr-i-Efkâr gazetesinin birinci sahifesinde bu parçanın üçüncü sahifede olduğu - Ahmed Hikmed'in resmi yanında ilân edilmişken, 3. sahifede bu parça İşgal Kuvvetleri Sansürü tarafından tamâmen çıkarılmış ve yeri boş bırakılmıştır. F.T.

MÂVİŞ

Bu nazlı kelime, ne zaman hatırıma gelse, bilmem neden, kendimi bulutlarda, yıldızlarla kucaklaşırım, sanırım... Aynı hissi, aynı hayâli Boğaziçi'nin güneşli bir sabahı, mehtaplı bir gecesi de verir. Sâhilde, gemide, yâhut bir kayıkta Boğaz'ın bu şiirini, nurunu, rengini emdikçe, bu şiiriyle, nuriyle, rengiyle okşandıkça kendimi göklerde kıyas ederim. Bunun için hiç beğenmediğim "Boğaziçi" ismine ve tenezzül etmediğim "Bosfor" nâmına mukabil, Osmna oğullarının âh; bu harab pâyi:tahtına cennet güzelliği, arş-ı âlâ yükseklği veren ikinci havz-ı Kevsere pek samimi olan Mâviş adını vermekte nâçar kalırım.

Cihanın hiç bir noktasında emsâli olmayan, güneşi bile mâvimtrak olan bir göğün altındaki mâvi bir nehre Mâvişten başka ne isim verilebilir?

Bâzı nâdir inciler, elmaslar vardır ki onların biri yalnız saltanat tâci olabilir. "Mâviş" de o mücevherler gibi yalnız bu Avrupa ile Asya'nın, yerle göğün güzelliklerinin topladığı, barındığı bucağın adıdır.

Mâvişi, ben hûrilerle perilerin, ayla güneşin, gelin odası zannederim.

Şâir Nedîm hatır için şiir söylememiş olsaydı; mutlaka,

**"Cedvel-i sîm içre âdem binse bir zevrakçeye"
"İstese mümkün varılmak cennetin tâ yânına."**

Hayâlini Mâviş için sarfedecekti. Ben Mâvişin harap, yıkık, virâne sahillerini hiç görmem. Oralarda gül, sümbül, yâsemin renginde saraylar, yuvalar, cesdegâhlar; zümrüdün dağlar, nefti ormanlar tahayyül ederim. Ve bu ormanların arasından taşan bülbül şarkılarının, güneşin ziyasıyla, suların dalgalarını birbirine sardırarak raksettirdiğini düşünürüm. Asya sahilinde mermer rıhtımlar kenarındaki köşkerin, yalıların önünde İstanbul'a pek yakışan o yüksek şemsiye fıstık çamlarının yeşil saçaklı dalları arasından pencerelerin içine süzülen tatlı kokulu akşam güneşini içmek isterim.

Mâvişin saata, havaya, güneşin parlaklığına göre değişen lâcivert, mâvi, cam göbeği renklerini yırtan, berbat eden o çirkin vapurları, o kara lekeleri silecek, bir kuvvetim bulunsaydı bu periler bucağının Hâkanı olsaydım, Mâvişi yalnız beyazlı, kırmızılı, mâvili, nârin kayıklar, kiklerle okşardım. Bu mâvi atlası, bu ince ütülerle ütülerdim.

Mâvişte dikkati en ziyâde câlib, rüzgâr uğrağı olan hârelerdir, mâvişlendir, girdablardır. Bunların üstüne güneş vurdukça, uzaktan, tavus sürüleri, kanatlanmış keheşanlar yürüyor gibi gelir. Bâzı dakikalar gökle deniz birbirine o kadar karışır ki dalgın bir bakış denizde güneş, gökte köpük görmeye başlar. Deryâda beyaz ve mâvi dalgalar ne ise, gökte ak kurşunî bulutlar da odur: Yalnız biri oynak, biri durgun, biri acul, biri vakur... Gökte de, denizde de sanki belirsî , bir tül altında esranlı bir mâvilik, bâzan uçuk ve açık ve bâ-

zan koyu ve parlak mâvilik meşhuddur. Güneşin ışığı bu ince tülü indirip kaldırır. Güneş açıldıkça renkler berraklaşır. Güneş bulut altına girdikçe renkler kâh uçar ve kâh koyulaşır, aktan açık gümüşîye ve koyu kurşunîye kadar değişir. Gök ve deniz aynı cilveleri gösterir.

Mâvişin ne karanlığı siyah ve ne aydınlığı beyazdır; koyu menekşe rengi bir zulmet, altın rengi bir gündüz... Akşamları Mâvişin fezâsının koyu menekşe rengine geçmesi peri hikâyelerindeki hayalî tavsîfâta pek benzer. Göğün ve denizin üzerine ihmalkârane ince bir siyah muslin örtülür. Önce her dakika, sonra her sâniye, bu muslinler katmerlenir. Bulutlar esmerleşir, denizdeki gölgeler koyulaşır. Sehâbeler altında kalan peçeli yıldızlar, gelin olmak isteyen çapkın kızlar gibi fıkırdaşır. İki sahilde pencerelerden damla damla taştan ışıklar güzel Aydede'ye göz kırpmakta yıldızlarla rekabet ediyor sanılır. Ufuklarda parça parça bir kızılıktır belirir. Bağrı yanık Dersaadet'in göklerine bu yangın kızılığı ne kadar alışıktır. Bu ateş rengi her an değişir. Al, portakal, kırmızı, sarı arasında tahavvül eder. Tekir bulut parçaları bir akikin içindeki lekeler gibi bâzan hareketsiz kalır.

Mâvişin, bir yürek titremesine pek benzeyen mini-mini çarpıntıları, hâreleri, şıpırtıları yahılardaki güzel, mahzun küçük hanımlara gilmânlarla, firîştelerin muhabbet masallarını fısıldar. Artık münşerih bir sükûn!... Samimî bir halvet!... Berrak bir karanlık!... Nârin ve emîn bir tenhaî yere, göğe ve denize hâkimdir. Yıldızlar ve ay sabaha kadar Mâvişin köşelerinde süslenir süslenir. Sulara dalar, silkinir, serpinir, köpüklerle yı-

kanır, nesîme bürünür. Ve ancak sabah olurken kaybolur. Sabah... Şimdi Mâviş dinlenmiş, tazelenmiş, körpeleşmiştir. Yavaş yavaş sıyrılan pek ince, pek ak bir sisin altından Mâvişin mâvi suları daha berrak ve cilâlı, mâvi bulutları daha açık ve edâlıdır. Sabâ, eserirken sabah yolcularının yanaklarını, saçlarını görünmeyen pembe güneş parmaklarıyla okşar, pembe güneş dudaklarıyla öper, okşar ve öperken "ben yalnız seni-nim, beni sev!..." diye bir şeyler de söyler.

İşte bu rûhânî mâvi dakikalarda şu tepedeki köşkünün penceresini açan, saçları karışık, gözleri mahmur şâir, Mâvişe yukarıdan bakar, onda cânân vatanın mâvi damarlarını görür. Boynunu bükür.

Bu kenardaki mescidin minâresinde seherin sislerine bürüne bürüne "es-selât" veren müezzin, bu cennet ırmağına doğru kalbinin bütün îmânıyla teveccüh ederek onun üstüne titreyen sesiyle tekbir alırken ruhu, mâvi dalgaların âteş-i aşkıyle erir ve bir damla yaş şeklinde dökülür.

9 Teşrin-i-evvel 1335 (1919)

BAHAR

— Pencereleri açın, kapıları açın! Hava girsin! Akan rüzgâr, bu odanın kokusunu, hayâlâtını, hâtırâtını, sürsün götürsün! Güneş girsin! Yağan ıssık, köşelerin gölgelerini bozsun, silsin!

Pencereler açıldı. Hava yürüdü. Güneş yürüdü. Hayâlât, hâtırât, siyah düşünceler sürüldü, silindi. Ve ben de beraber...

Fesim bükülmüş, boynum bükülmüş, boyun bağım bükülmüş, belim bükülmüş. Ölü, küçük dalgalar gibi gayrı muntazam mâvi, tümsek kaldırım taşları üstünde, batıp, çıkan bir çürük sandal acziyle sallana sallana ilerlemek istiyordum, yürüdüm, yürüdüm. Sahile kadar geldim. Haraptım. Issız viraneydim. Mâvi deniz önümde, mâvi gök üstümde idi. Tâze baharın serip, serptiği ışıklara sarılmıştım.

Denizin kenarında idim. Arzın kenarında idim. Dalgalar taşlara çarparak sînelerini yırttıkça ipliği kopan inci gerdanlık gibi göz yaşlarım göğsüme dökülüyordu.

Bugün hava pek tatlı, güneş pek şakrak, oynak, gök pek açık, saçıktı. Fakat ben kahrolmuş, ben mahvolmuş, ben bitmiştim. Bir taşın üstüne yığıldım. Şakraklarımı avuçlarımın içine aldım. Nazarlarımın siyah

nuru, denizin mâvi atlası üzerinde kara lekeler bıraka bıraka uzanıyor; karşı sâhilin minarelerini kucaklıyor, kubbelerini öpüyor. Onlara gizli gizli vedâ ediyor ve: "Sizi Allaha ısmarladım! Sizi Allaha ısmarladım!" di-yordu.

Biraz ötede, döne döne, ağır ağır kalkan tozların arasından zayıf, dermansız bir genç hayâl koltuk değ-neğine dayanarak tâ yanıma geldi, bir taşın üstüne oturdu. O da benim hüznümle daldı, o da meftur idi, o da ağlıyordu.

Uzaktan bir ses, kaynaşan güneşin arasından sü-zülerek bize doğru erişti :

— Bahar kokuları, bahar kokuları!...

Bir sepetin içinde sümbüller, fulyalar, zerrinler, me-nekçeler, şebboylar dalga dalga renkler, damla damla râyihalar sıralanmıştı.

Çiçekçi tâ yanımızdan geçiyordu. Dikkat ettim. Genç hasta da gözlerini kapamış, başını arkaya bırak-mıştı. Vatanın bu tatlı kokularını titreyen dudaklarıyla emmek, öpmek istiyordu. Bu kokular bana ve ona ne müdebdeb ve muhteşem târih sahifeleri, ne mutantan ve muazzam zafer levhaları gösteriyor ve ne rakık ve ulvî şiir ve hayat neşideleri okuyordu. Mevkiim Saray-burmunun en muallâ bir noktası idi. Sinan Paşa'nın Murâd-ı Sâlis için yaptırdığı "İncili Köşk" ün vîrâne-i zâili üstünde idik. Sanıyorum ki bugün baştan başa va-tan, evlâtlarının kan ve yaşlarıyla yâkutlu ve incili bir kâşânedir. İkimiz de içinde iki ufak Bürkân gibi tutu-şan kalplerimizi örten sînemizi Kâbetullah'a çevirdik.

Bu râyihalara bürünen ruhlarımız sanki güneşten kanatlar takınarak sâhib-i Kur'an-ın eşğine çarpa çarpa erimek için bizden ayrıldı.

O dakika o da, ben de o mertebe mâsivâdan ayrılmış, o mertebe fenâfillâha ermiş... Ben bir tayf, o bir zıl olmuştuk. İkimiz de birbirimize yaklaştık.

— Ey genç adın nedir?

— Mazlum!

— Bak! Bahar nefhaları, güneş renkleri, nesîm râyihaları bütün önüne dökmüş. Daha ne istiyorsun? Neden mahzunsun?

Sepette ne kadar çiçek varsa aldım. Gencin kucağına, etrafına yığdım.

— Bak! Bu kokular, senin harem-i râyihalarındır. Saraylarının, pınarlarının, kulübelerinin, ninelerinin, mihraplarının kokularıdır. Münkesir kalbini bu çiçeklerin özleriyle perçinle!

Mazlum, önünde bir sahife gibi açılan Topkapı Sarayının etrafına solgun bakışlarını gezdirdi. İçini çekti, kolları, birer kırık dal gibi, kıvrıldı ve yanına düştü.

— Hayır, dedi, bütün kokuları bir siyah tül ile örtülü sanıyorum. Lâle bir açık yara, gonca bir kan pıhtısı, sümbül çitişmiş bir hasta saçı, menekşe, mâvi gözlerin damla damla yaşı...

— Bütün bir senenin fecri bahar! Bak sana ne neşeli dakikalar vâdediyor.

— Bende şimdi bir zevk kaldı: Ağlamak zevki... Bir ümid kaldı: Mahşer ümidi.

— Baharın ninesi yağmurdur. Babası güneş. Bütün bunlar âile efradını sana, senin saadetine hasrettiler.

— Nesîm esâreti, kuşlar enîni, kokular buhûr-ı mâtemi telkin ediyor. Bence şimdi gök bir türbe, güneş bir kandil.

— Görüyorum ki hem hastasın, hem me'yus, Benden gizleme, söyle niçin me'yus? Neden hastasın?

— Pekiyi dinle : Benim bir sevgilim, sevgili zevcem vardı. Güzel, gülbüz çocuklarım vardı. Babam ve üvey anam sevgilimin kıymetini bilmediler. Onu sevmesini bilmelidir. Biçâre kadın bu ihmâle dayanamadı. Öldü. Sonra çocuklarım da öldü. Sonra evim de yandı. Sonra servetim de mahvoldu. Sonra işte ben de bittim. Bahar! Bahar! Bahar! Ben baharımı mezarımda açılacak dikenlerde görüyorum.

17 Mart 1336 (1920)

BAYRAM

Hâtırâtımın hududunu geçen uzun bir zamandan beri tatlı bir Şeker Bayramı, saîd bir îyd imrar ettiği mi bilmiyorum. Helecandan yorulan kalbler çarpıntısız, işmi'zazdan pörsüyen çehreler sarkık... Akraba ve ehib-bânın bayram ziyaretine neş'esiz, gönülsüz gidilirken, hîn-i muâyedede söylenecek ümidbahş bir söz bulunamazken böyle günlere nasıl bayram diyebildiğimize yıllardan beri şaşıyorum.

Çocuk iken arife gecesı vâlidemiz, dadılarımız bizi erken yatmaya mecbur ederlerdi. Çünkü erken kalkmak lâzımdı. Flakat ertesi günün bize vâdettiği şetâretin hayâliyle uyumak kabil mi idi? Bin türlü emeller ile yatağın içinde bir sarhoş gibi döne döne sabahı bulurduk, henüz şafak atarken dışarıdan doğru gelen hafif, terlikli bir ayak patırtısı bize mev'ut sevinç dakikalarımın vürudunu bildirirdi. Yatağımızda doğrulur, bir iki dakika sonra yanan ve ince beyaz bir çiçeklikteki açık pembe bir lâle goncasına benzeyen, mumun alevi karşısında uykusuz gözlerimiz daldardı. Oh! Bu sabahleyin, alaca karanlıktaki mumun soluk ışığını hiç bir zaman unutamam. Avrupa'da köylerde pek erken kalktığım günlerde bile yanan bir muma tesadüf etsem bayram sabahını, mânevî feyzini anar, şimdi toprak olan, öpülen ellerin hasretiyle yanardım.

Uyanır uyanmaz ilk bakışım beni bir kenarda bekleyen, bana kollarını açar gibi duran yeni elbiselerimin, gıcirtısı kulaklarıma gelen yeni potinlerimin hâl-i kibarına müsadif olurdu. Namazdan sonra vâlideynimin ellerini öperken aldığım duâlarla insan ile melek arasında bir cism-i lâtif gibi yükselirdim. Bir müddet sonra hayat-ı resmîyeye duhûlümde bayramlık yeni elbiseler yerine âmirlerimden göreceğim teveccühler, iltifatlar beni mesteylerdi.

Bugün bu saadet tasvirlerinin üstlerine birer siyah tül çekildi. Kaç bayram var ki ben de gülmedim. Kaç bayram var ki gözlerimden yaş yerine, ateşler saçarak gizli gizli ağladım. Zavallı milletimle beraber... Milletimle berâber her bahar, dalları budanan asma gibi can acısıyla ağlarken yine devri gelince mebzûl bir meyva verebileceğimizi umuyordum. Fakat her mevsimde bir kasırga bütün tomurcuklarımızı koparır... Ezer ve bizi yerlere çarpardı.

Bu ulu ağaç yerlerde sürüne sürüne kurudu ve etrafını dikenler, ısırganlar bürüdü. Bu otlar büyüdü ve o, çürüdü. Zavallı koca asma! Bedbaht milletim!... Bedbaht Türkler! Sizin elmas ruhunuz bir kuyumcu eline düşmemiş. Nâsiye-i ikbâlinizi dâim kaba taşçılar birer kitâb-ı mezar hakketmek için çekiçlemişler.

Umum Şark bir Meşhed, bir Kerbelâ'dır. Türk onun kurbân-ı ezeli, şehîd-i mütemâdîsidir. O şehidin hâl-i hayatında belâ libası ve gam gıdasıydı. Azap eğlencesi, mahrumiyet i'tiyâdıydı. Onun fitrî belâzedeliğini en millî ve en samimî şâirinin nâlelerinden anlamalıdır. Bu harâbenin munis bûlbülü bir baykuştur. Türk'ün millî

şâiri Fuzûlîdir. İnsanlara bir saadet vâ'd eden aşk bile Türkler için bir belâdır. Ah Şarkta belâ olan aşk, safa olan muhabbetten bin kere çok değil midir?

İşte! Fuzûlî'nin veyâhut o lâyemut Türkün Mecnun ile berâber temenniyâtı :

Yârâb belâ-yı aşk ile kıl âşînâ beni!
Bir dem belây-ı aşktan etme cudâ beni!
Az eyleme inâyetini ehl-i derdden;
Yâni ki çok belâlara et mübtelâ beni!
Oldukça ben, götürme belâdan irâdetim
Ben isterim belâyı, çün ister belâ beni
Temkînimi belây-ı muhabbete kılma süst
Tâ dost ta'n idüp dimeye bî-vefâ "beni"!

Her mısrada, her nefeste tekerrür eden "belâ"lara dikkat eden bir ecnebi bu duygudan, bu arzudan bir şey anlayamaz, bir zevk hissedemez. Fakat bu duygu ne kadar bizimdir! Ne kadar Türkündür!

Bu iptilây-ı belâ, bu ünsiyet-i belâ hangi millette vardır? Hangi kavmin edebiyâtında belâ, felâket bu mer-tebe aşk ile şevk ile tertîl olunmuştur?

Bu satırları kara bayramın arefe-i siyâhında hır-man ve hüsrân ile yazarken bir dakika durdum. Sanki makalemi, bir nokta-i hitam yerine, bir damla göz ya-şıyla bitirmek istedim. Teraviden sonra bir köşeye bü-zülerek tesbihini çeken akrabadan ihtiyar bir kadına sordum :

— Teyze! Bayramda benden ne istersin?!

Dundu. Düşündü. Bir uhrevî hayâl huzurunda göz-lerini kapadı. Bütün endişesini derin bir ah içinde top-lamak ister gibi acı acı içini çekti :

— Evlâd, dedi, benim bu yaştan sonra arzum ne olabilir? Kâbe-i Mükerreme'de can vermek isterdim. Fakat Kible-i Müslimîn elimizden gitti. Şam'da kabrimin kazılmasını temenni etsem ah! O da... Susayım oğlum!... Yâ Rabbi! Yâ Rabbi! Ehl-i İslâma sen merhamet eyle! Bundan daha kara bayramlar gösterme İlâhi!...

Ve iki ellerini yüzüne kapayarak acı bir çığlıkla hüngür hüngür ağlamaya başladı. Bu feryad on dört asırlık cihân-ı i'tikadın korkunç zelzelesi idi.

Ramazan 133
Mayıs 1336 (1930)

GÖZYAŞI ÇEŞMESİ

Fasih ve Belîğ Beyler, iki şâir arkadaş bu akşam kolkola vermişler, yalnız kalplerinin eninlerini dinleyerek, sükût ve huşû ile yavaş, pek yavaş, parkın geniş ve tozlu yolundan deniz kıyısına, Sarayburnu'na doğru yürüyorlardı.

İkisinin de boyunları bükük, ikisinin de benizleri uçtu. Gözlerinin öyle bulutlu bir nuru vardı ki kuytu bakışlarının derinliklerinde bin hayâl ve emel binalarının enkazı ve heyûlâsı seçilebilirdi.

Fasih ile Belîğ iki muakkad mısra gibi gizledikleri mânâyı izhar edemeden, parkın yeşil kitâbeli uzun sütunu arasında, durur gibi, yavaşça ilerliyorlardı.

Bu iki gencin dimağlarıyla kalpleri o derece yeis ile mahmul, o mertebe müheyyiç idi ki, bu hissî ve fikrî faâliyet, müsbet ve menfî elektrik kuvvetleri gibi, bu bedbahtların gözlerinden dumanlı Bürkânlar taşıyordu. Sükût, servî ve mezar ve tabut sükûtu...

Belîğ birden durdu ve mâvî bakışlarını göklerin muğlâk mâviliklerine karıştırdı.

"Düşüp üstünde ağlamak dilerim"

"Söyle! Ey Tanrı! Dizlerin nerede?"

Feryâdını ağladı. Bu feryâd o kadar müthiş, bu feryâd o kadar keskin idi ki etraftaki ulu ağaçların titredğini bu içli insanalr görür gibi oldular.

Fasih içini çekti. Mukaddes bir taş heykelden istimdad eden bir biçâre tavrı aldı. İki ellerinin parmaklarını biribirlerine kilitledi :

— Şark şiirinin en tannan erganunu olan Cenap! Cenap! Neden? Neden? Bu dil ile, bu lisanın vatani için inlemezsin? Bizi günâhlarımızdan tasfiye için böyle bir âteş-i şiire, âteş-i aşka, âteş-i mukaddese ihtiyacımız vardır. İmdad!...

Diye haykırdı.

Yine sükût! Servi ve mezar ve tabut sükûtu! Yürüyorlardı. Nihâyet bir sırtın kenarında solmuş çemenlerin üstüne yığıldılar. Güneş, kuru bir kütük ateşi gibi kımıldamayan al alevler arasında grüb ediyordu. Kızıl aksi denize vurmuştu. Yel esmiyor, yaprak kımıldamıyor. Bulutlar uçmuyor... Fezâ durgun, kâinat yorgun idi.

Beliğ mağrip tarafına baktı.

— Gök kan, yer kan, deniz kan, dedi.

— Kâinatı kan boğuyor.

Arkalarına döndüler; bir tahta kanapenin üstüne hasta bir tıbbiyeli oturmuş ağlıyordu. Yanındaki siyah iri gözlü, gür saçlı, siyah peçeli, pembe yüzlü bir kıza : "Gitme, gitme, beni bırakma!" diye yalvarıyor ve ağlıyordu. Kız bir sâniyede yerinden fırladı. Başını düzeltti ve elindeki beyaz bir gül ile ağlayan gencin yaşlarını

hissiz bir işve ile sildi. Hicran yaşlarıyle ıslanan bu gülü koklayarak ve yapraklarını beyaz dişleriyle ısırarak, oradan bir gölge hafifliğiyle uzaklaştı, gitti. Genci tenhâ ve garip bıraktı. Genç kuvvetsiz ve bitaptı.

— Evet kan ve göz yaşı.

İki arkadaş düşünüyorlardı. On dakika onlar da hareketsiz kaldılar.

Beliğ dedi ki:

— Bu memleket bir göz yaşı pınarıdır, bir harâ-bede...

Fasih kasdî bir gülüşle cevap vermek istedi :

— Bilir misin Belig, fakir bir şâir olacağıma, zengin bir mühendis olaydım. Bir müverrih gibi, şu târihi safhanın kenarına binlerce senelik Türk neslinin mâzî ve istikbaldeki tecellisini bir mermer kütlesinde zübde ederdim: Bir "göz yaşı çeşmesi" şeklinde...

Mengili Giray, Bahçesaray'da ölen zevcesine bu namda bir çeşme yaptırmış. Ben de, benim daha bedbaht sevgilim, vatanım için böyle bir çeşme inşasını düşünüyorum.

Marmara'nın şu noktası hizasına, yalnız kesif servilerden bir mihrap şeklinde bir meşcere yapardım. Öyle bir ormancı ki uzaktan göklere çıkan, mâtem renginde bir bulut güzelliği, mânâsı anlaşılсын. O mihrabın secdegâhına, ormancığın göbeğine, büyük ve lekesiz beyaz mermer kütlesinden bir çeşme hâk ve inşa ederdim ki her saniye, her ince oluğundan bir inci damlasın ve her mısra-ı sengininde bir mânâ ağlasın ve bu katreler ve bu mânâlar mahzun ve derin bir şeyler fısıldayarak dö-

külsün, saçılınsın, bu damlalar İslâm âleminin, Türk âleminin yanık ninelerinin, dul yavuklularının, yetim yavularının göz yaşları gibi temiz, bir şefaât zemzemi gibi saf olsun! Birbiri ardınca yuvarlanan katreler çeşmenin eteğinde toplanarak sâkit ceryanlı bir oluk ile der-yâya, deryây-ı rahmet-i ilâhiyeye karışsın.

Düşünen ve duyan insaniyete hediye edeceğim bu bergüzâra ben sernüvişt olarak yalnız “göz yaşı çeşmesi” cümlesinin kazılmasını isterim.

Bu âbidenin mebni olduğu târîh sahası ve inşası zamanı bu mermer kayanın ne demek istediğini anlatır ve zulüm ateşinden kanı kuruyan bir milletin bu sel-sebil gibi akıttığı yaşların mersiyesini gelecek asırların fezasında çınlatır, değil mi?

11 Temmuz 1336 (1920)

MÂTEMİN KUVVETİ

Şehzâdebaşı ile Lâleli arasında, yangın harâbeleri kenarında göze çarpan bir kârgir ev vardı. Bu hâne yüzü, bağı kararmış olduğu hâlde sanki bir mûcize kuvvetiyle yangından kurtulmuştu. Bu akşam evin bütün pencerelerinden aydınlık taşıyor, uzakta virânenin, metrûk kabirlere benzeyen, yarım bacaları, yıkık duvarları, çökmüş çukurları arasında mühendis Neş'e Bey' in ikametgâhının şûleleri, bu ulu mezaristandaki kemiklerden fosforlar kaynaşıyor vehmini veriyordu.

Mühendis Neş'e Bey'in üç ay evvel cesim bir resmî dâirenin inşası için girdiği müsabakaya mahsus çizdiği plânlar, elli kadar yerli ecnebi müsabıklar meyânında takdir ve dâirenin inşası kendisine ihâle edilmişti. Genç mühendis bu sayede ibkay-ı nâma, te'min-i âtiye muvaffak olacaktı. Bugün arkadaşlarının bahtıyarı ve belki insanların mes'udu idi.

O gece tesadüfî olarak pek sevdiği refiklerinden Server Bey de kendisine uğramış ve Neş'e de onu yemeğe alıkoymuştu. O gece tanıdıklarından güzel sesli bir zat ile iki sâzende buldular, cihandan kâm almak istediler. Neş'e Bey'in muvaffakiyetini dinleyen Server birden bağırdı:

— O hâlde Neş'e sen de beni tebrik et. Benim de "Dilâram" ile dün nikâhımız aktedildi.

Bu büyük havâdis üzerine Neş'e yerinden fırladı. Server'in iki yanaklarından uzun uzun öperek tebrik etti. Dilâram, Server'in tam üç seneden beri sevdiği güzel, zengin bir tâze idi. Genç, bu kız uğruna intihar etmek istemişti. Hakikaten böyle bir hazineye mâlik olduğundan dolayı Server de cihanın bahtiyarı sayılabilir. Çünkü bu kızı İstanbul'da istemeyen kalmamıştı. Genç için bu muvaffakiyet hem bir saadet ve hem bir izzet-i nefis meselesi oldu.

İki arkadaşın bu gece sevinmek, gülmek, eğlenmek hakları idi. Yemek pür şetâret geçti. Taamdan sonra kahveler içilirken muvakkaten saz tatil edilmiş, fakat bu mes'utların pembeleşen simâlarında mûsiki nağmelerinin tatlı tebessümleri, nüvazîşleri, renkleri, henüz uçuşuyordu. Server elini Neş'e'nin dizine vurarak dedi ki :

— Mes'udum, lâkin bu saadetin kadrini bilecek miyim? Bahçedeki şu söğüde bak! Şu berrak havuzun üstüne nasıl kanat açmış, nasıl sevdiğinin üstüne gülerek titriyor? Ben de hayatımda böyle fasılasız bahtiyar olmak isterim.

Mühendis Neş'e Bey üç dakika kadar bir sükûttan sonra :

— Evet, dedi, hissiyatın lezzetini bize tattıran yeğâne âmil saadettir. Mes'ut olmak için muvaffak olmalıdır. Muvaffakiyet ise çalışmakla kaimdir. Çalıştığım zamanlar saadeti damla damla emdiğimi duyarım. Öyle sanırım ki insan zekâsı nisbetinde mes'ut olur.

Bu sırada kapının pek yavaş ve pek cansız çalınmasının farkına varamadılar.

İki üç dakika sonra salona omuzları düşmüş, boynunu bükülmüş, fesinin püskülü ön tarafa gelmiş, gözleri ağlamaktan şişmiş, benzi uçmuş uzun boylu, zayıf biri girdi. Neş'e ve Server bu mahzun misafiri istikbal için yerlerinden :

— Ooo! Yavuz Bey buyurun!

Nidasıyla fırladılar. Hâne sahibi samimî bir tavırla ilâve etti :

— Keşki yemekten evvel geleydin Yavuz! Sevdiğin yemekler yenildi. Beğendiğin şarkılar söylendi.

Yavuz etrafına baktı. Mütereddidâne geri çekildi. Hazin ve yavaş bir sesle :

— Bu akşam ziyâfetin olduğunu bilemedim. Beni affediniz. Çekileyim, dedi.

İtiraz ettiler. Ve perişan hâlinin ve ye'sinin sebebi ni sordular. Yavuz dudaklarını bükte. Gözlerini sıktı ve dört gün evvel refikasını gömdüğünü ağlayarak söyledi.

Neş'e ve Server, Yavuz'un haremîni ne mertebe hürmetle sevdiğini biliyorlardı. Genç me'yus gözlerini Neş'e'ye tevcih etti :

— Bense bu gece bir nur-ı siyah-ı tesliyet aramak için sana gelmiştim, dedi.

Bu felâketten haberleri olmadığını söyledikleri zaman :

— Evet! Kimseye haber vermedim. Sâkin, müteva-zı ve kalabalıktan kaçan ruhunu incitmemek için onu, birkaç kişi ile sırtımda ebedî makamına ben götürdüm.

Yavuz'u zorla oturturlarken piyanonun beyaz dişleri üzerine kara dudakları kapandı. Tef yuvarlanarak kanapenin altına gitti. Keman siyah örtüsüne sarındı. Odaya ruhanî bir sükût geldi. Felâket saadete galebe etmişti.

— İki senedir, dayanılmaz bir illetin kahrı altında zebun iken of demedi. Şikâyet etmedi. Ona kendi elimle bakmayı mânevî bir ihtiyaç, bir ibâdet farzedirdim. Muvaffakiyetlerimin mükâfatı onun gözlerinde göreceğim bir memnuniyet nuru idi. Ona beğendirmek için söyler, ona beğendirmek için yazardım. Ona yaranmak için çalışırdım. Hiç bir kederim yoktu ki onun bir tatlı kelâmiyle bertaraf olmasın. Hiç bir müşkülüm bulunmazdı ki onun sâde ve derin bir fikriyle halledilmesin. Ben ceset, o ruhtu. Ruh uçtu. Ceset göçtü. O benim istinâdımdı, destek kırıldı ve ben yıkıldım.

Benim fikrimle mütefekkir, benim emellerimle emeldar idi. Ne kadar kusurlarım varsa onda tecellî edince, tasfiye olur, birer fazilet rûhâniyeti iktisap eylerdi. Müddet-i hayatımda kendisinden bir acı söz işitmedim ve bütün dürüstlüklerim huzurunda inceldiğinden ben de bir sert kelâm sarfetmedim, ah! Mes'utum.

Oh! Saadet; boş vâhî bir telâkki. Çünkü müddet-i hayatımızda ne o ve ne ben saadetimizi istediğimiz gibi takdir edemedik. O dâima mahzun ve ben dâima mağmum idik.

Mühendis Neş'e Bey deminki hükmünü unutarak :

— Evet, insan zekâsı nisbetinde me'yus olur, dedi.

Yavuz pencerenin önüne gitti. Bahçeye baktı mehtap vardı.

— Şu ağlayan söğüdün bu havuz göz yaşları mıdır? Neş'e ile Server acı acı gülümseyerek birbirlerine baktılar. Biçâre Yavuz aynı siyah düşünceyi takip eyleyerek sözüne devam etti :

— Oh! Saadet geçici bir kuruntu, elem temelli bir hakikat, geçen saadetimden ne kaldı? Gittikçe dağılan, uçan bir bulut! Gelen felâket ise ebediyen bâkî... Ebedî olmayan elem, felâket değildir. Saadetin sebepleri sayılır, elemelerin sebepleri sayılamaz. Elini kaybedersin, gözünü kaybedersin, sevgini kaybedersin, Suad'ını, saadetini kaybedersin sonra aynı ele, aynı göze nâil olabilir misin? Hayır! Çocukluğunda kızamık çeken bir adam o âlâmı unutamaz. Fakat en şirin vakitleri bir hayal, hem de acı bir hayal gibi uçar. Cihan bir çiçek ve meyvaya bağı değil, bir göz yaşı ırmağıdır. Elem asıl, saadet ârizadır.

Şimdi Neş'e ve Server ikisi de hitâb-ı izzete mazhar Kelîmullah gibi bu sûre-i elemın muvâcehesinde sâcid ve meshûr oldular. Şetaretlerini unuttular. Deminki lem'a lem'a tebessümleri, gözlerinden damla damla döküldü. Saadet vâhimesinin paslarını, keder hakikatının yaşları sildi. Temizledi...

Yavuz kalktı... Vedâ' etti. İki refik sevgili arkadaşlarını yalnız bırakmak istemediler. Mehtap çekilmişti. Neş'e ve Server de gecenin keder libasına benzer karanlıkları arasında o mâtem heyûlâsıyla beraber kayboldular.

10 Ağustos 1336 (1920)

İNCİ

Yıldız Hanım, bu gece siyah t llerine büründü. Ye-
 il gözlerini kara kirpiklerinin arasında gizledi. Alaca
karanlık kumların üstünde, melekler sultanı gibi ağır
ağır yürüyerek, çamın altındaki siyah mermer koltuğun
 st ne dimdik oturdu.

Güzel  ehresi, güneş end mı kara tüller altında tu-
tulmu tu. İri gözleri, ateş dudakları kara huly  içinde
tutu mu tu... Kan dalgalarında boğulan göz bebekleri
ne ağılıyordu. Zulmetlerin avuçlarında kararan göz nur-
larına ağılıyordu... Ana vatan gibi...

Rüzgâr sinmi , yıldızlar s nm  , goncalar solmu ,
ağ lar burkulmu , fidanlar b k lm  , ocaklar yıkıl-
mı , çatılar   km  ... Her yer karanlık, her yer ıssız.
Çıt yok...

Derinlerden gelen  d ve k nl k kokuları etrafı ve
havayı sardı. Bahçeyi tüyleri  rpentecek bir  hret ko-
kusu bürüdü...

Bu kadın, bu güzel, bu pek güzel kadın bir yeis ve
kin heykeli gibi hareketsiz duruyordu.

Bah , buluttan  imen sofaları ile, aya benzeyen yo-
sunlu havuzu ile fırtına doğuran karanlık bir gök yüzü-
ne d nm  ti.

Ödağacı dumanları arasında Hilâl Bey pulad zırhı içinde göründü. Güzel kadının yanına gitti. Pulad kılıcına dayandı. Boynunu bükerken zırhı o sessizlikler içinde çatırdadı. Güzel kadın başını kımıldatmadı bile. Gözünü açmadı bile... Hilâl boynu bükük bekledi... Bekledi. Nihâyet, seher rüzgârı gibi yavaş bir sesle inledi :

— Ey kadın acım, aşkınla doyur beni!... Senin için yıllardır ki göklerde, denizlerde, dağlarda, sahrâlarda dögüşüyorum... Yongunum sev beni!... Neden mahzunsun?...

Kalk! Elini elime ver. Neş'e gözlerin çiçeğidir. Ben sana yürürken saçlarından aşağı o neş'e çiçeklerinden serpmek isterim. Dudaklarının arasında o goncalardan dâima bir tanesi gülsün isterim.

Kalk pembe topuklarını, bir ocak hararetiyle yanan alnımın üstünde, iki güvercime benzeyen ayaklarını bir saat rakkası gibi vuran şakaklarımın kenarında gezdirmek isterim.

Kalk! Ve karşı dağlarda yanan top ve süngü alevlerine bak! Alevler ateşlerin, çiçekleridirler. Gözlerinin ışığı karşısında onların nasıl solduğunu, söndüğünü görmek, bilmek isterim.

Kalk sabah oluyor bak! Al, sarı, mâvi, beyaz bulutlar göklerin gülleri, nergisleri, sümbülleri, yaseminleridir. Seni bu çiçeklerin arasında güneş gibi ileriler görmek isterim.

Sabah rüzgârı, doğan güneşin titreyen dudaklarıdır. Onun koklamadığı gonca ağız, öpmediği pembe yanak olamaz. Güneşin ağzı, saçlarının arasına konup si-

yah ve ipek tellerinden aldığı iksîr ile bütün esîrelerin, sultanların, mâbudelerin yüzlerine, gözlerine nur veriyor. Ben seni kâinattan kıskanıyorum.

Kalk! Güneşin pınarından yüreğimizin siyah kadehini biraz nurla dolduralım.

Kalk elini elime ver... Benden bir şey mi istiyorsun? Ne vereyim sana? Uğrunda vıran ve perişan oldum. Değerimi sarfettim, kanımı sarfettim. Bir şeyin kalmadı. Benden, artık bir şey isteme. Kara toprağı yağmurlarıyla diriltten mâvi bulutlar mükâfat istiyor mu?... Mehtap, karanlık virânelerden imtihan bekliyor mu?... Akar sular, çarpan dalgalar cilâladıkları çakıllardan teşekkür arıyor mu?... Güller sînelerini delen, göğüslerini emen arılardan âşıkane mukabele görüyor mu? Öyleyse, güzel kadın! Sen de benden bir şey bekleme, arama, isteme!... Başını kaldır, gözlerini gözlerime dik! Gözlerimin nuru saçlarının arasında bir taç olsun! Kollarım boynuna bir gerdanlık güzelliğinde sarılsın! Hasret yaşlarım göğsüne inciler döksün."

Güzel kadın başını ağır ağır kaldırdı. Gözlerinin yeşil nûrunu ağır ağır serpti.

— Aç kucağını ben yalnız seni istiyorum, dedi. Ve gözleri incilendi.

Tıpkı, yıllardır ağlayan ana vatan gibi...

20 Nisan 1338 (1922)

YAKARIŞ¹

Ulu Tanrı!

Gün batıyor; sevgili korkun gönlümde doğuyor. Kumral akşam bana sessizlikler içinde büyüklüğünü fısıldıyor... Bu alaca karanlıklar arasında bir kulun, dilmaç kullanmadan, öz bilgisiyle sana diller dökmek istiyor... Ödünç giyim almadan, kendi çaputlarıyla karşına çıkmak diliyor.

Onun yalvarışlarını dinlemez misin?

Kanadı incinmiş, karnı acıkmış bir serçenin ötüşcüğünü anlarsın! Boynu bükük, benzi uçuk bir çiçeğin istekçliğini duyarsın... Bugün bir Türk'ün, yıpranmış, sesini birinci olarak sana erdirmek isteyen suçunu bağışlasan gerektir.

Ey, yüce gökleri ışıklı yıldızlarla, azgın denizleri köpüklü dalgalarla süsleyen Tanrı!... Kullarına kendilerini tanımak, kendilerinde özünü tanıtmak üzere onlara beyin, gönül verdin. Onlardan yüz binlerce Türkler sevgili son Yalavacının² doğru izinden bu us, bu duygu kanatlarıyla yüksele yüksele uçuşmağına ermek istediler...

---

¹ Bu münâcât bütün Türkçedir.

² Yalavaç = Peygamber.

Yeryüzünün en büyük ulusu olan Türklerin yüreklerini donduran soğuk bozkırlarını, yurdlarını bırakarak sözlerini anlamak, senin öz birliğini tanımak, sana tapmak üzere yalınayak, baş açık, yad illere düştüler... Sıcak çöllerde üştüler... O genişliklerde yeldirenler tutsağın oldular. Yorgun urganına sarıldılar. İlk çağda aya, güne tapan bunlar, şimdi ayın günün ıssını buldular. Kutlu oldular. Yalavacının söylediği yarlığına boyun eğdiler. Yaradanlarını bildiler. Doğru yola girdiler. İstediklerine erdiler. Ey bizi yoktan var eden Oğun³ sonra, seni ulatmak, birliğin sancağını yeryüzünün bir ucundan öbür ucuna iletmek, gönlü gözü kör olanlara, seni tanımayanlara seni göstermek, seni tanıtmak üzere savaşmağa başladılar. Şimşeklerine baktılar, kılıçlarını çektiler. Yıldırımlarını işittiler, toplarını kullandılar. Kanlarını uğrunda döktüler, başlarını yoluna koydular. Koca denizleri geçtiler. Yüce dağları aştılar... Yeryüzündeki sayısız kullarından, çok pek çok, onlar senin uğrunda çabaladılar. Sen de onlara öğdülverdin, dirlikler bağışladın!...

Senin ve yalavaclarının adlarına ayırdığın ünlü yerleri bütün onların yurdlarının bucaklarında sakladın. O köyde yarattığın Türklerin sana düşkünlükle yükseldiler... Bu, yücelikten onları indirme, ey sevgili Tanrı! Onları indirme... Ak bulutlardan, kara çamurlara düşürme! Düşürme kim onların yüreklerinde senin korkun, senin sevgin vardır... Sen varsın!...

Bilmeden yaptıkları suçları varsa çünkü emeklerine bağışlamaz mısın? ... Bağrı karalarını bugünkü göz

---

³ Oğun = Allah.

yaşlarıyla yıkamaz mısın?... Yürekleri karardıysa, eşiğinde yerlere sürünen alınları aktır, yüreklerinin karaltısını aydınlatmak, düştükleri uçurumdan bileklerini tutmak, onları doğru yola getirmek sana güç değildir; ey ulular ulusu!... Güç değildir!

Şimdi, önünde çıplak gönlüyle kekeleyerek söyleyen bu kulun bütün yurttaşlarıyla bir yarlıgayıcı bakışının yoksuludur. Ey büyük Tanrı! Sen yine onları unutma! Sen yine onları esirge!

Bak!... Sızan göz yaşlar ne ağlıyor?!... Sızlayan yürekler ne inliyor?!...

SON

**MÜFTÜOĞLU AHMED HİKMET'İN
KİTAPLARINDA BULUNMAYAN HİKAYELERİ**

ÂDEM BEY'LE HAVVÂ HANIM

Menkıbenin kahramanı herkesin tanıdığı simadır. Elîm sergüzeştinin herkese açıklandığını görmekle o biçâreyi viran ve karanlık köşesinde dilhûn etmek istemiyorum. İsmi ni de ğiştirdim. Vak'a târih-i mukaddesin bize îsâl etti ği ilk insaniyet zâfını, ilk aşk fâciasını andır dı ğından bu ezeli ve ebedî isimleri tercih ettim.

Âdem Bey pek mâruf bir muharrir ve muallimdi. O, İstanbul'un her gazetesinde, mecmuasında şiirler, romanlar ve makaleler yazmıştı. Makaleleri edebiyattan iktisada ve fûnûn-u mücerrededen yemek pişirme ye kadar her şeyden bâhis idi. Her gün Bâbîâli caddesinden karışık saçlarının üstünde duran kalıpsız fesi, cepleri gazete ile dolu bol paltosu ile, Sirkeci'ye doğru o birkaç yüz metrelik yokuşu belki yirmi otuz âşinâ ile selâmlaşarak, görüşerek inerdi. Kadıköy'ünde, Sakız ağacı'nda, güneşle ve mor salkımlarla gö ğsü baharda örtülen bir bahçe içindeki kârgir evi, avlusundan tavan arasına kadar kâğıt ve mürekkep kokardı. Bir karısı ve bir hizmetçisiyle tertemiz duran meskenine, "Dünyadaki Cennetim" adını vermişti. Onun dünyadaki cennette, hûrisinin vazifesi, gazetelerden kesti ği parçaları nevilere göre destelemek, notlarını bahislerine âid defterlere kaydetmekti. Karısı bu işten mahzuz, kocası bu eşten memnun...

Karı kocanın hayatı yazı odasındaki kitaplar, bahçedeki çiçeklerle geçirdi. Evlerine kimse gelmez ve bunlar kimseye gitmezlerdi. Âdem Bey'in karısının âilesi ve dostları bu iki vahşinin yekdiğerini sevmesini pek tabii bulurlardı. Mütemadiyen saadetleriyle iftihar eden belki dünyada yalnız bu iki kişi vardı.

Adamın evinden "Dünyadaki Cennetim", karısından "Cennetimin Hûrisi" ve kendisinden "Dünyanın En Mes'udu" diye bahsetmesi, refiklerini kâh güldürür ve kâh düşündürürdü. Bu sırada Avni Bey'in :

Âkil isen deme mecnûna deli
Yoklasan her kişi bir gûna deli.

beytini okuyarak uzaklaşırdı. Âdem Bey'in dinî telâkki-si de ayrı idi. Her sabah yataktan kalkınca âbdest alır, iki rekât namaz kılmadan evden çıkmazdı. Yirmi yaşından beri hiç bir cuma namazını kaçırmamıştı. Yemeğe otururken :

"Bir lokma ekmek lûtfun İlâhî" mısraıyla başlayan tahmidî ve yatariken vâlidesinden öğrendiği :

"Yattım yatağıma, döndüm ben sağıma, kazadan belâlardan sığındım Sübhânıma, melekler şâhidimdir dinime, îmanıma" ilâh. duâsını okumadan uyumazdı.

Âdem Bey'i bir tiyatroda gören olmamıştı. "Hayat bir temâşâhânedir, cihan bir sinemadır" der ve gülerdi.

Cemiyetlerden kaçardı. Ömründe eline bir iskambil kâğıdı almamış ve ağzına bir damla içki koymamıştı. Şark ve Garp musikisinde ufak besteler yapacak kadar keman çalardı. Refîkasının piyanosuna akşam ye-

meğinden sonra keman ile refakat ederken “dünyanın en mes’uduyum” diye bağıırdı. Karısının baharda sal-kımlarla donanmış bir pencerede tasvirini tamam edin-ce yine “dünyanın en mes’udu benim” demişti.

Şimdi hayatta iki büyük emeli kalmıştı. Evvelâ en fasih bir Türkçe ile Kur’an-ı Kerim’i tercüme etmek, sâniyen lisanımızda bir muhit-ül-maarif yazmak. Hattâ bu ansiklopedi için üç seneden beri çalışıyordu. Elif harfinin nihâyetine doğru gelmek üzere idi.

Âdem Bey büyük başı, geniş alnı, geniş omuzları, kavî vücudu, iri gözleri, kartal gagası burnu ve ahlak çehresiyle hürmeti çeken bir manzara arzederdi.

Yegâne eğlencesi kitapları ve yazıları ve bahçesin-den, kemanından mâadâ, hanımı ile her cuma ve çarşamba sabahları, senenin yaz mevsiminde, Moda sahi-linden, Yoğurtçuçayırı, Kurbağalıdere ve hattâ Çamlıca sırtlarına kadar yaya gezmekti. Bâzı yaz günleri öğle yemeğini bir ağaç altında yedikleri de olurdu.

Âdem Bey’den bütün gazete sahipleri memnundular. Her bilgi şubesinde ısmarlanan makaleleri vakit ve saatında hazırlardı. Yalnız siyasetten hiç hoşlanmazdı. Siyaset seyisliktir. Ben at uşağı değilim. Siyasette gaye meyl-i taâli değil, hırs-ı tahakkümdür derdi.

**

Âdem Bey bir yıldan beri kitaplarının arasında bir hizmetçisi ile kalmıştı. Refikasının bir kaza neticesi düşen yedi aylık çocuğu ile beraber bir sabah şûle-i ruhu sönüvermişti.

Âdem Bey hayatın bu cilvesini hiç aklıma getirme-mişti. Cennetinin hûrisi uçunca, Âdem’in Cenneti ne işe

yarar. Bundan sonra evde oturduğu günler akşama kadar Cennetinin hûrisinin tasvirlerini teksir eder ve her tarafa asardı.

Bâzı geceler anka sokaktaki kızıl tuğladan yapılmış bir köşkten taştan senfonilerin, taksimlerin dalgaları Âdem Bey'in küçük, beyaz evinin pencerelerine çarpar ve köpürürdü.

Bir gün refiklerinden Nedim, Kadıköyü vapurunda Âdem Bey'in yanına gelmiş ve :

— Dün akşam komşularından bir hanım bana senden bahsetti. Demişti.

— Hangi komşu?

— Kırmızı tuğla köşkün sahibi Havva Hanım.

— ?...

— Şiirlerini, makalelerini okumuş. Seni tanımak istiyor. Bir akşam çaya gidelim. Vahşeti bırak. Âdemsin anladık. Biraz da insan ol.

Refikinin bu ısrarı birkaç defa tekerrür etti. İki hafta sonra bir Nisan akşamı bu heyûlây-ı mâtem, haşyet ve vahşetle kırmızı tuğla köşkün, beyaz mermer merdivenlerinden yükseldi.

Âdem Bey, Havva Hanım'ın asma yaprağı rengindeki elbisesinin karşısında, yeşil bir hıyâbândan metrük bir heykel gibi kaldı. Bu kadının gülümsemelerini uzaktan, pek uzaktan öpmek isterken yeşil gözlerinden fırlayan iki damla ateşin altında tutuştu ve yandı. İki saat geçmemişti ki alkolden nefret eden adamın, Havva eliyle sunulan tatlı şaraplardan başı dönmüş ve ufak bir ısrardan sonra kucağına bırakılan kemana kavrayarak son bestelediği :

Görelî gözlerini kalmadı akl-ü sabrım
Senin âğûş-u visâlinde kazılmış kabrim.
Ölürüm sevmey isem, sevsen eğer çıldırırım
Seni sevmek deliliktir... Deliliktir bilirim.

şarkısını terennüm etmeye başladı.

Havva Hanım dedi ki :

— Şâirlere yalnız çiçek açar birer ağaç derler, sizin
tatlı yemişleriniz de varmış.

**

Bugünden sonra Âdem Bey, görünmez ve bulunmaz
olmuştu.

Gazete idârehânelerini unutmuş ve unutulmuştu.
Herkes biliyordu ki Âdem Bey, İzmirli Şerif Paşa'nın
dul zengin zevcesiyle evlendikten sonra evini, kitapları-
nı, mektepleri bırakmış ve kadının mütemâdiyen "İs-
tanbul'da oturulmaz, İstanbul'da nefes alınmaz, İstan-
bul'da yaşanmaz!" küfürlerine, iftiralarına kanmış, bu
kavî fakat tecrübesiz adamı, zayıf lâkin güzel Havva
pençesine geçirmiş; tâ Fransa'nın "Gök sahiline" Ni-
ce'e kadar sürüklemişti. Orada Majestik Oteli'ne yerle-
şerek, (Monaco), (Beausoleil), (Beaulieu), (Ventimiglia),
(Villefranche), (Antibes), (Menton), (Cannes) şehir ve
karyelerinde bütün bir kış geçirerek kumarhânelerde
binlerce frank kaybetmişler, balolarda sabahlara kadar
rakseylemişler, barlarda yerlere yuvarlanıncaya kadar
şampanya içmişler, içmişler, karnavalda Papanın en Ka-
tolik efrâd-ı ümmetinden daha maskara olmuşlar; kedi,
köpek sergilerinde tetebbuatta bulunmuşlar... Gündüz
uyumuşlar, gece yorulmuşlar... Nihâyet kıskançlıklar,
yorgunluklar, bıkkınlıklar içinde ellerinde kalan son el-

mas yüzüğü de satarak Marsilya'dan İstanbul'a döndük-
leri zaman Havva kocamış ve kocası bunamış bir hâle
gelmişlerdi.

İki yıl sonra "Sancak" gazetesi sahibi Nedim Bey,
Kadıköyü'nde, Sakızağacı'nda yeni kurulan "Dostlar"
kulübüne bir akşam uğradığı sırada, bir küçük odada
oyunculara kumar fişi dağıtan bir âşinâ çehre görmüş-
tü. Bu, eski dost zavallı Âdem'di.

Âdem tırnakları uzamış, bıyıkları kazınmış, ak düş-
müş saçları kirden ve pomatadan çitilmiş, yüzü alkol-
den kızıl, sarı dalgalar içinde kalmış, hoppa kadının
züppe kocası bir kumarhâne müdürü olmuştu.

— Âdem Bey burası senin evin, "Dünyada Cennet"
in değil mi?

— Evet, fakat bu Âdem'i Cennetten, o Havva çı-
kardı.

— Muhit-ül-maarif müsveddeleri?...

Elindeki iskambil kâğıtlarını gösterdi.

— İşte, dedi, Muhit-ül-maarif müsveddeleri, um-
mân-ı ulûm dalgaları hepsi bunlarda mündemic...

Zavallı Âdem sarhoştı. Oturduğu yerden fırladı :

— Burada durma. Git Nedim! Senden utanıyorum,
dedi, bana mesâî lezzetini veren de bir kadın, müsavi
zilletini veren de bir kadındır. Yazık o Âdem'e ki benim
gibi çirkin bir güzelliğe düşse...

20 Mart 1340 (1924)

BEKİR İLE TEKİR

Bekir Bey kanapenin köşesine oturmuş, eline üstü meşin kaplı bir kitap almış ve dalmıştı. Odanın beyaz perdelerinin kenarlarından, altlarından taşan güneşin ışığı kanapenin önüne, duvarın kenarına, masanın yarısına nurdan şeffâf örtüler sermişti.

Dilşad Hanım, yerde yumuk ve yumuşak bir şiltenin üstünde, önüne serdiği yazma yemeni seccade zeminini beyaz patiska parça ve kırıntıları ile örtmüştü. Odada ses yok. Yalnız çirişli astarların hışırtısı ve makasın kırıntı kırıntı işitiliyordu. Dilşad Hanım şiltenin üstünde seccadeye doğru bükülmüş, parçaları kâh enine, kâh boyuna, kâh verevine getiriyor, ölçüyor, hazırlıyordu. Bahçeye açılan şahnişin penceresinden yüksekler gözüktüyor. Gökte sıcak güneşe bürünmüş sâbit kara noktalar gibi görünen çaylaklar hareketsiz uçuyor. Uzak-tan gözle görünmeyen sinek kümelerinin, arıların, vızıltısı, bahçenin köşesindeki armut ağacına konan serçelerin cıvıltısına karışıyor. Iraklardan bir dondurmacının "Vişnelim var, kaymaklım!..." nidâsı titreyerek dağılıyordu.

Bekir Bey başını kitaptan ayırdı. Bakışları patiska parçaları üzerine düştü. Kırmızı zemin seccadenin üstünden, kenarlarından köpüren bu ince beyazlıklar, bir

makas keşişiyile, inleyerek topundan ayrıldıkça kıvrılarak, dönerak yerde çaballıyor ve sonra halının üstüne bir mezar mermeri sükûniyle uzanıyordu. Dilşad kendisine birçok çamaşır dikiyordu. Bekir şimdi yirmi sene evvelki Dilşad'ın gömleğinin bir parçası ile şimdiki Dilşad'ın gecelik entarisinin meâlını düşünüyordu :

“Varsa hayâlden gelir insana tesliyet”

Bu sırada açık kapıdan kurşunî bir gölge süzüldü. Tekir seccadenin kenarından kayarken birden durdu. Bir Bekir'e, bir Dilşad'a baktı uzandı. Kamburlaştı. Kıvrıldı. Derinden “miyav!” dedi. Yürüdü. Dilşad'ın eteklerine, kalçalarına sürünmeye başladı. Kadın kediyi kaptı. “Benim tatlı, nazlı Tekir'im!” diye bir kahkaha fırlattı, Tekir'i öptü, öptü, sıktı ve sonra o pamuktan gölgeyi birden masanın altına doğru kucağından silkti fırlattı. Şilte üzerinde doğruldu. Mahmurlaşan gözlerini uğuşturdu. El çabukluğuyla şakaklarındaki saçlarını düzeltti ve başını sıvadı. Alnını kabarttı. Boyununu büktü :

— Bekir, dedi, bana ilân-ı aşk et!

Bekir on dakikadan beri Dilşad'ın civarında tüten kadınlık buhranı, kadın buhurunu, hele sevdâ heyecanının hummâlı demlerinde ekşimtrak lâkin leziz ve ruhu kamçıl原因 ten buhurunu kokluyordu.

— Bekir, haydi, bana ilân-ı aşk et diyorum!

Bekir Bey bir iki dakika tereddüd etti. İki saatten beri okuduğu “Evliyâ Çelebi” nin “Mizan-ül hak fî ihtiyar ül-ahak” mı kapayıp aşk kitabını açmak Bekir'e biraz güç geldi. Bir dakika tereddüd etti. Dilşad birbi-

rine bitişen dudaklarını uzatarak hoşnutsuzluk alâmeti gösterdi. Bekir düşünüyordu.

**

Bundan yirmi sene evvel yeni evlenmiştiler. Büyük-ada'da bir Mayıs günü, öğle üstü idi. Bekir yirmi üç, Dilşad on sekiz yaşında idiler.

Dilşad'ın altın renginde kadifeden kirpiklerinin altında titreyen elâ gözleri vardı. Dağınık sarı saçlarının gölgesinde barınan pembe yüzünü kocası güneşe gömül-müş pembe aya benzetirdi.

Dilşad'ın gül vücudunda, bir kelebek ruhu vardı. O ruhun, nağme nağme gülüşleri vardı. Dilşad her şeye gülerdi.

O zaman bundan yirmi yıl evvel Bekir de her şeye gülerdi. Birbirlerine gülerlerdi. Bastıkları toprağa gülerlerdi. Yekdiğerinin gözlerinde parlayan ışıklara gülerlerdi. Uçan bulutlara, uçan kuşlara, böceklerle, uçan kekik ve çam kokularına gülerlerdi. Uyurken gülerler, uyanırken gülerler, yerken, içerken gülerlerdi. Bu beyaz dişli gülümsemelerde sade fi bir şeffaflık, mes'ud bir nağme-i âhenk vardı ki bu iki gencin civarına da sirayet ederdi. Evlerinde, yollarında sanki her şey de bunlarla beraber gülerdi. Kanepeler, halılar, lambalar, çiçekler, hizmetçiler, arabacılar, yolcular, her şey, herkes bunlara temas ettikçe güler gibiydi.

Dilşad'ı annesi bir tavuk tasasızlığıyla türkü söyleyerek ak ve yumuşak bir yumurta gibi kolayca dünyaya getirivermişti. Dilşad doğdu doğalı, Bekir evlendi evleneli gülerlerdi.

Dilşad bir çiçek olarak doğmuştu. Mis kokusu neş'esi idi.

Bundan yirmi sene evvel, bir Mayıs günü, ögle üstü Dilşad çam dalında bağlı salıncakta sallanırken Bekir de karşısında bir iskemleye oturmuş kitap okuyordu. Dilşad sallandı, güldü, öttü. Bekir dâimâ okuyordu. Çılgın kadın salıncakta gerindi, kıvrıldı, uzandı, Bekir'in başının hizasından uçarken ayağıyla kitabın altına bir vurdu. Ve : "Hop!"... diye bağırdı. Sahifeler bir süt şelâlesi gibi fişkırdı, uçu ve yavaş yavaş düşerken Bekir de başını kaldırarak alık alık Dilşad'ın yüzüne bakakaldı. Kahkahaların arasında zavallı Bekir söyleyecek kızgınlık kelimesi bulamadı.

— Çabuk, salla beni!

— Uçarı çapkın!

— Çabuk salla beni!

Dilşad o kadar sallandı ki yorgunluktan pembe yanakları morardı, gözleri kızardı :

— Su isterim...

Kocası suyu getirdiği zaman "aç avucunu" dedi. Bekir anlamadı. Bekir'in ellerini aldı. Avuçlarını açtı. İkisini de yanyana getirdi. Suyu içine döktü. Kocasının avucunun içinden suyu içmeye başladı. Bir taraftan da kalan suyu Bekir'in avuçlarına döküyor ve gülüyordu.

Kocasının koluna girdi. Bahçenin arkasına çekti. Bir kiraz ağacının altına geldiler. Kirazları yılmaya başladı. Her yemiştten yarısını ısıyor, yarısını çekirdeğiyle beraber kocasının ağzına tikiyordu. Doymadı. Kenarda açılmış bir gülü de kopardı. Onun yapraklarını ısırmaya ve her yaprağın yarısını Bekir'in dudaklarının arasından itmeye başladı.

— Dur! Beni boğacaksın kadın!

Dilşad şimdi kollarını kocasına açmış :

— Baharda bir gülün çiçeğini güneşe, bir kadının kucağını kocasına açması tabiat kanunu iktizasındandır. Çabuk! Çabuk!... diyordu.

O sırada kâhkaha tüllerinden kanatlara bürünmüş öpücükler serçelerle beraber çam dalları arasında yükseliyordu. Dilşad bir çam dalı kopardı. Arasına birkaç yasemen ve anber çiçeği geçirdi.

— Şimdi sokulma! Hücumlarına karşı işte kalın bir zırh.

Dedi. Bir saat sonra Dil'e doğru çıkmışlardı. Akşam güneşinden rahatsız olan Dilşad, şemsiyesini açarken başından aşağı beyaz çiçekler döküldü. Bu da Bekir'in bir lâtifesi idi.

Bu küçük kadın görüşken ve gülüşkendi. Dâimâ şakır ve şakalaşırdı. Kimseye bir şey sormaz ve bâzen sorsa da cevabını yine kendi bulur verirdi. Bulduğu cevapların mantıkla münasebeti yoktu. Bu mâsum dimağ, gûyâ her şeyden haberdardı :

O biliyordu ki ay sarhoş ve kıskanç bir kocadır. Güneşi başörtüsüz gezdirmez. Bulutlar yedek tüllerdir.

O biliyordu ki dalgalar sıkıldıkları zamanlar, ak saçlarını dökerek hoplarlar, zıplarlar. Ağaçlar, kışın beyaz yorganı altında, kelebeklerle gizli gizli sevişirler. Güneş bir ebe hanımıdır ki onların gonca yavrularını doğurtur ve onlar hâmile oldukları zamanlar, geceleri dâimâ yıldızlara bakarlar, onun için çiçekler yıldızlara benzerler. Mutlaka Nizam yolundan geçen her genç, rasgeldiği her tâzeyi sever. Hele kendisinin milyarlarla bilmediği âşıkı vardır. Bütün İstanbul, onu seviyor, onu düşünüyor.

Dilşad'a göre câzibe ve mânâ, yalnız çehrelerde değildi. Onun için kavgacı omuzlar, kalb kıran dirsekler, küfürbaz baldırlar, safîderûn sırtlar, edepsiz kalçalar, alık tırnaklar ,şefkatli bilekler ve akıllı ayaklar da vardır.

Dilşad bir gün : "Ben deliyim!" demişti.

— Bence her duygunun, her hâlin bir rengi vardır. Tokluk sütlü kahve, açlık kükkürt ve bıkmak çikolata rengindedir. Erkeklerin gençliği yeşil, kadınların tâzeliği pembedir. Uyku duman, keder is rengindedir. Merhamet mâvidir. Sabır inci rengindedir. Alınganlık limonî, hiddet patlıcanî mordur. Dangınlık şeker renktir. Para kazanmak âteşin aldır. Saadet şafak rengindedir : Bir parça karışık renk... Aşkın rengine gelince, onu bilmem der ve kocasını kızdırırdı.

Dilşad, bir koyun, bir inek, bir serçe, bir güvercin mutlaka Müslümandır derdi. Hele kafes içindeki kanaryalar İslâm hanımları idiler. Hiç yorulmadan çalışıp sessizce kâşâneler yaptığı için örümcek Yahudi idi. Kedilerin yaltaklandıkları zaman Ermeni olduklarında hiç şüphe etmezdi. Kargalar göksarayının harem ağaları idiler. Bir baykuş, bir türbedar efendi idi. Balıklar, papağanlar Fransızdılar. Laterna sesine "Rum kokuyor" derdi.

Karı, koca yirmi sene böyle zarif belki çılgın bir hayat geçirmişlerdi. Bu iki ruhun yalnız bir eksigi vardı :

Çocuk... Belki bu iki Bekir'in-kocası da Dilşad'a çok defa "Bekir Hanım" diye hitap ederdi - çocuklukları çocuksuzluktan gelirdi.

Dilşad, gittikçe zayıflıyor, kartlaşıyor. Soluyor ve kıskançlaşıyordu. Haftalar geçiyor, ufak bir ihtilâftan dolayı karı koca yekdiğerine bir taltif kelimesi atfetmiyorlardı. Bekir son zamanlarda müdürîyetinin ilgası haberiyle meftûr ve asabî idi.

— Şu çiçekler bir aydan beri burada.

— Dört gün oldu. Bir ayı nereden çıkardın?

— Solan atılır.

— Erkekler için öyle!

— Süprüntücü kadınlar için nasıl olduğunu bilmem.

— Artık hakaretlerini çekecek hâlim kalmadı.

— Ne çekiyorsun? Uğurlar olsun!

Bir çığlık fırtınasını göz yaşı sağnağı takib etti. Bekir muttasıl : “Uğurlar olsun!” diyordu. Dilşad sinir ve göz yaşı içinde bağılıyor ve hizmetçiyi bir araba bulması için gönderiyordu. Araba geldi. Koltuğunda bir mini mini bohça olduğu hâlde Dilşad odadan odaya koşuyor ve Tekir! Tekir!... diye bağıriyordu.

Kocası evvelâ bu sadâ, telâffuz karinesi ile, kendisini çağırıyor zannetti. Sofaya çıktı. Ortalığı dinledi. Tekir kedi yavaş yavaş merdivenden iniyordu. Tam bu sırada Dilşad yetişti. Kediye kucakladı.

— Kediye nereye götürüyorsun?

Hiddet, afakan... Başka ses yok.

— Kediye buraya bırak! Kedi benimdir.

— Kimin olursa olsun!

— Zorba mısın?

Bekir şimdi biçâre Dilşad'ın üstüne atılmış, Tekiri ön ayaklarından yakalamış çekiyordu. Hayvan can acısından miyavlarırken karı koca hiç ses çıkarmadan didişiyorlardı.

Tekir Bekir'in eline geçmesiyle beraber kurtularak merdivenden aşağı koşmaya başladı. Bekir'in elleri tırnak içinde kalmıştı. Bekir hiddetinden kıpkırmızı olmuştu. Dilşad kedinin arkasından gitti. Bekir onu takibetti. Muttasıl :

— Vermeyeceğim işte!... diyor.

Dilşad cevap veriyor :

— Bırakmayacağım işte!

İki ihtiyar karı koca birer deli gibi şimdi odadan odaya koşuyorlardı.

— Ayol delirdin mi? Şu hâline bak! Utan, utan!

— Sen utan!

— Kediyi vermeyeceğim!

— Ben de bırakmayacağım! Ellerin kan içinde hiç olmazsa kolonya ile yıka!

— Sen de git biraz çiçek şuyu iç! Kediyi vermeyeceğim!

— Ben de almadan gitmeyeceğim!

— Sana git diye kim dedi?

Hizmetçi korkarak yukarı çıktı :

— Arabacı beklemiyor Hanım efendi!

Dedi. Bekir cüzdanından bir mecidiye çıkararak hizmetçiye verdi ve :

— Arabacıyı sav!

Dedi.

27 Mart 1340 (1924)

D A L Â L E T

Ruhi Bey'den Fikri Bey'e,

Azizim Fikri,

Son mektubunda refikama da selâm gönderiyorsun. Matild'den ayrıldım. Onun için selâmını tebliğ edemedim. Menhus kadının elinden çocuklarımı kurtardığımdan dolayı beni tebrik et. Şimdi, iki evlâdımın da benim sulbümünden geldiğine kail oluyorum. Oh! Bundan evvel, o kadınla beraber yaşadığımız zamanlar, evim benim değil, çocuklarım benim değil, benliğim benim değildi. Bir habîs ruh, bu kadının ruhu bana ve her şeyime hâkimdi.

Şimdi şu satırları yazarken Avrupa'da geçen beş senelik tahsil zamanımızda aramızdaki mübaheseleri yâdediyorum. O zaman Türk maîşet tarzını beğenmez, Türk zihniyetini beğenmezdik. Bizim o zaman içtimâî hayatımız aleyhindeki iftiralarımızda ne derece haksız olduğumuzu bugün anlıyorum. Ben Aksaray'daki evimde vâlidemi ve hemşiremi bırakıp Avrupa'ya çıktığım zaman münasebette bulunduğum zevat teyzem, halam, yengem gibi beş altı kadınla amcam, dayım, eniştem, komşularım ve muallimlerim dâhil olduğu hâlde yirmi kadar erkeğe münhasırdı. Bir zâbit olan pederim genç vefat etmiş, vâlidem hemşiremi ve beni münevver iki

insan yapmak için her mahrumiyete katlanmış, pedirimden kalan maaş ve bir iki küçük îrad ile tahsilimize hayatımı vakfederken neş'eyi, eğlenceyi, hayatın lezzetlerini hep unutmuştu.

Eniştem defterhânede ufak bir memurdu. Halim, kanaatkâr bir zat olduğundan evinden, bir de vazifesinden başka bir neş'eye tâlip değildi. Âilem arasında, patiska perdeli pencereler arkasında, dokuma yaygılı minderler üstünde, kalaylı bakır mangallar kenarında ömürleri geçen sâkin, hazin, emelsiz, heyecansız ömürleri gördükçe bütün Türk cemiyetini öyle, bütün Türk kadınlarını böyle sandım. Halbuki Aksaray'da oturan bir âile Boğaziçi'ndeki, hattâ Fâtih'teki, Üsküdar'daki, Beşiktaş'taki, belki Gedikpaşa'daki hayata tamamen yabancı idi.

Bu hâl İstanbul'da böyle olduğu gibi, ekseri aksâmı dağlarla, denizlerle ayrılmış vilâyetlerimizde de aynı hâl vâki idi. Edirne'deki Türk cemiyeti ile Sivas veyâ Adana ve Erzurum'daki hayat-ı içtimâiye arasında hiç bir münasebet yoktu.

Bugün bile bir hakikat olan bu yabancılık, yolsuz ve nakil vâsıtasız memleketimizde yirmi sene evvel daha bâriz idi.

O hâlde saçları perişan, eteği düşük hemşireme baktım, evden dışarı çıkmamasından benzi sarı, sıhhati bozuk vâlidemi gördüm. Haftada bir tıraş olan dayımın heyecansız hayatından ürktüm. Bütün Türk cemaatini bu hâlde zannettim.

Avrupa'nın sahî nur ve neş'esi arasında inkişaf eden tecrübesiz bir ruh ile âilemin gölgeli, sâkin, mah-

dut tesbihböceği hayatına avdet etmek, onlarla sessiz, şetaretsiz bir âile teşkil eylemek beni korkuttu. Kendimin dayıma, amucama, enişteme; karımın hemşireme, yengeme benzeyeceğinden irkildim.

Pazar günleri Avrupa'da, şehir civarındaki ormanda gezerken bizim yaşımızdaki tâzelerle gençlerin tahta kanepeler üstünde gözgöze, dizdize, elele seviştiklerini görünce, Türk cemiyetinde, bir gencin hayatından bu türlü zevk almasının ihtimâli olmadığını düşündüm. Günlerce, aylarca düşündüm. Nihâyet oturduğum pansiyonun civarındaki çiçekçi dükkânında hem satıcılık, hem hizmetçilik ve hem kâtibelik eden Matild ile göz âşinâlığımız, pazar günleri orman gezmesini intâc etti. Üç yıl sonra bu kızla evlenmem mecburî bir hâle geldi. Çünkü kızım Âdile iki yaşında idi.

Sefaret imamı nikâhımızı kıydı. "Matild"ın babasının mahallemizdeki sebze halinin hamalbaşısı ve vâlidisinin eski bir otel hizmetçisi bulunması, bu kız hakkındaki necîb hissiyâtımı incitmemişti. Zekâ ve güzelliğin evlilikte mes'ud olmak için kifayetine kani" idim.

Yabancı milliyetin, yabancı dinin, yabancı muhittin, pespayeliğin terbiyeye, zihniyete tesirini düşünemedim. Arap atlarında, İngiliz köpeklerinde bile asâlet-i cinsiyenin ne sebepten aranıldığına akıl erdiremedim. Annemin her mektubunda mürüvvetimi bir an evvel görmek için öge öge göklere çıkardığı komşumuz Defterdarın kızı Refia'yı kırdım. Annemi, hemşiremi kırdım. Beş yıl İstanbul'a gitmedim. Bütün âilemi unuttum. Ahşap evimizi, kaldırımları sökülmüş çamurlu sokağımızı unuttum, patiska perdeleri, dokuma örtüleri, beyaz du-

varsa aslı “Hilye-i Şerife” yi, “Meded yâ Ali”, “Dahilek yâ Resûl Allah” levhalarını, mutfaktaki çıkıklı kuyuyu unuttum.

Bir Fransız hamalı kızıyla oralarda yaşıyacağımı zanettim. Tecrübesiz ve içi saf idim. Gençliğin tahrip-kâr teceddüdperverliğine kapıldım. Atalarımın kalan an’ane kâşânesini bir anda yıktım. Usul-ü mimariden bîhaber iken temelsiz, tavansız ve memleketimde bulunmayan kereste ile rende ve destere kullanmasını öğrenmeden bir hâne, bir hayalhâne kurmak istedim. Beceremedim, işte açıkta kaldım.

Karım İstanbul’a geldikten sonra ancak iki ay anemin yanında oturabildi. Mecbûren Tophâne civarında bir “levantin” in evinin üst katını tuttuk. Burada kızım “Âdile” nin, “Veli” isminde bir kardeşi dünyaya geldi. Çocuklarımin ismi benim için Âdile ve Veli idi. Fakat karım için Adel ve Villi idi. Bu iki ma’sûmu hiç bir zaman anaları, büyük annelerine götürmeye ve onlarla Türkçe görüştürmeye râzı olmamıştı. Çocukları küçük yaşta iken civarımızdaki râhibelerin ana mektebine verdirmeye sebep oldu. İki sene sonra, ziraat müfettişliği ile İzmir’e gittiğimiz zaman meydanı daha müsaid buldu. İki evlâdımı da bin türlü şaklabanlıklarla beni kandırarak “Senbenuva” papas mektebine verdi. Resmî işlerimden çocuklarla pek meşgul olamıyordum. Bir gün Veli annesi yokken ağlayarak yanıma geldi. Mektepte, annesinin tenbihi üzerine Türkçe derslerine devam papazların müsaade etmediğini ve bilâkis “kateşizm” denilen Hristiyan akideleri dersinde bulunmaya ve kilise saatlerinde İsevî talebe ile birlikte ibâdete mecbur tutulduğunu söyleyerek bundan dolayı mektep-

teki Türk arkadaşlarının kendisine nefretle baktıklarını, hattâ komşu çocuklarının bile eğlendiklerini teessürle anlattı.

Müttâkî ve beş vakit namazında babamdan ve anemden aldığım saf ve dinî terbiyeye mukabil, benim gaffetim yüzünden çocuklarımın gördüğü terbiyeyi ve bundan hâsıl olan hallerin sonunu gözümün önüne getirdiğim zaman gökkubbeyi başıma yıkılıyor sandım.

Derhâl Senbenuva mektebine gittim. Müdüre vaziyeti anlattığım zaman, râhip yüzüme, bir biçâyeye, bir bedbahta acır gibi öyle bir ma'nidâr nazar fırlattı ki utancımдан ve daha doğrusu izzetinefsimin incinmesinden sarsıldım ve ter içinde kaldım. Başrâhibin :

— Madam Ruhi, pederinin de arzusu çocuklarının Türkçe dersine devam etmemesinde ve Hıristiyan terbiyesi almaları merkezinde olduğunu söylemişti.

Dediği zaman karımın, o hamal kızının bu cüretinden dolayı da delirmiş gibiydim. Eve geldiğim zaman aramızda geçen şiddetli bir mücadele esnasında Âdile ile Veli'yi kiliseye beraberce götürdüğünü i'tiraf etti. Milliyetimi, dinimi tahkir etmekten çekinmedi. Biz dinsiz, şeytana tapan bir kavim imişiz. Dokuz ay karnında taşıdığı, eziyetlerini çektiği evlâtlarını rahîm, şefik, ulvî, hakikî teslis dininde terbiye ile onların saadet-i ruhîyesine çalışmak vazifesi olduğunu söylediği zaman kendimi kaybetmiş, onu tekme ile evimden kovmuş-tum.

Irkî verasetin tesirine bak ki, onlar için o kadar eziyetler çeken analarını evden zorla çıkarırken, kızım-la oğlum, sağdan soldan dizlerime sıkı sıkı sarılmışlar,

ninelerinin sefalet-i âkîbetine muhabbet ve rikkatle değil, haşyet ve dehşetle bakıyorlardı. Onların Türk ve Müslüman mayası, sıcak bir iklimden, karlı bir ülkeye nakledilen nebat gibi güneşe hasret çekiyordu.

Fikri kardeşim! Fikrî terakkiler ferdî değil, içtimai bir meseledir. Onun ferdiyet sahasında kalması bizimki gibi memleket ve efrad-ı memleket için muzır oluyor. Müfid olmuyor. Tasavvur et nûr-u aynım! Sen ve ben fikren sivrildik ve muhitimizin, âlemimizin muhafazakâr zihniyetlerini, maiyetlerini, irfanlarını beğenmedik. Yalnız başımıza an'anemizin dâiresini aştık, fezamızın fevkine çıktık. Yabancı bir eş ile yuvamızı yaptık. Netice de çıkan yavrular hemcinslerinden ayrı ve gayrı mânevîyat ile hemcinslerinin arasına girdiler. Hamburg hayvanat bahçesinde doğmuş, büyümüş bir arslanı Afrika sahralarındaki hemcinsleri arasına bırak. Ne olur? Garip, miskin, menfur ve makhur olur değil mi? İşte bizim evlâtlarımız da öyle olacaktı. Fakat ben zararın yarı yerinden dönmeye muvaffak olduğumdan dolayı Allaha hamdederim. Yavrularımın geçirdikleri cehennemî hayattan dimağlarında bir iz kalmaması için adlarını bile değiştirdim. Kızın ismini "Hâdiye" ve oğlumunkini "Mü'min" koydum....

Seni te'min ederim Fikri! Oğlum büyüyüp bir cenebî kadın ile evlenmek istese onu red ve mirasından mahrum ederim. Bugün o kadar mutaassıbım. Eğer annelerimiz dahi bizim irfan seviyemizde olup da akıllarımızın kabul edeceği nasihatlarla gençliğimizi irşad ve bizi idâre edeydiler, bu felâketler birçok gençlerin başlarına gelmezdi. Senin ve benim tanıdığımız şu anda isimleri hatırıma gelen yirmi, otuz Türk var ki refika-

ları ecnebîdir. Bunların içinde hangisini mes'ud ve mutmain gördük? Hangisi gençliğinde irtikâb ettiği hatâ-nın cezâsını çektiğini itiraf etmedi? Zevcesi bir Fransız kadını olan reji memuru merhum Kerim Bey'in oğlu Paris'te apaş oldu. Kızı bir Rum ile Patrasta yaşıyor.

Fakat bir muhitin ekseri efrâdı münevver bir kitleden teşekkül ederse, o zaman böyle gayr-ı tabîî evlenme olmaz, muhtelif zihniyetler olmaz, muhtelif terbiyeler olmaz. Her genç mefkûresini muhitinde bulur ve muhitinde saadetine sebeplerine nâil olur.

Onun için fikrî terakkilerin ferdî değil, içtimâî bir mesele olduğuna îmân ettim. Bedbahttır, o nesil evlâdı ki, bizim gibi intikal devresinde yaşar ve mahv-ü perişan olur.

Kardeşin : Ruhi

18 Nisan 1340 (1924)

NÛR-U SİYAH

Tekkenin şadırvanında iki kumru, hem dem çekiyor, hem yıkanıp silkiniyor. Bir küme serçe muslukların önüne biriken sulardan bir dakika içinde içip, havalanarak sed üstündeki serviye konuyor. Semâ'hânenin tahta parmaklık kapısından beyazlı siyahlı bir kedi çıkıyor, karşıki mezar taşlarının arasında kayboluyor, şimdi yandaki harap mutbaktan aşçı dede çıktı. Sağa saptı, sedli bahçenin köşesine doğru yürüdü. Ekili bir iki tarlanın hizasına gitti, yerden bir iki tutam maydanoz topladı. Sağ taraftaki hücrelerin birinin penceresine doğru baktı. Camın arkasında sivri bir sikkenin altında genç, zarif bir baş, aşçı, dedeye gülümseyen bir çift siyah göz göründü. Aşçı dede havuzun kenarından bir dal şebboy kopardı, kokladı, kulağının arkasına soktu... Yürüdü ve kayboldu... Tekkenin avlusu yine râkid bir sükûna daldı. Hücre-nişîn genç dede hâlâ pencerenin kenarında sedire bağdaş kurmuş elindeki Galip divanını süzüyordu. Bakışları :

"İsterim hüsnün gibi cevrine pâyân olmasın"

"Tek seni sevmek cihan halkına âsân olmasın"

beytinin üstünde saplandı kaldı. Boynunu büktü. Bahçedeki güller, süsenler arasında siyah bakışları uzandı. O sessizlikler içinde hareketsiz kaldı. Hücrenin kar-

şısındaki servinin üstünde bir karatavuk muttasıl şakıyordu. Tayfur Dedenin söylenilmez hicrânı vardı. İçini çekti.

Yüreğimi öten kuşa açayım

dedi. Bir an içinde göğsü kabardı. Gözleri parladı. Yanındaki yastığın üstünden bir parça kâğıt aldı, yazmaya başladı :

Yüreğimi öten kuşa açayım.

Ahlarımı esen yele saçayım.

Başım alıp yâd ellere kaçayım.

Tek benim hâlimi yârim bilmesin.

Gönülcüğüm onun için üzülsün.

Boyuncuğum onun için bükülsün.

Gözyaşlarım onun için dökülsün.

Pamuk eli yaşlarımı silmesin.

O duymasın, onun için yaşayım.

Onun için denizleri aşayım.

Derelerle köpüreyim taşayım.

Tek benim hâlimi görüp bilmesin.

Tayfur Dede her Mevlevî gibi âşıktı. Hem âşık-ı bilâh, hem âşık-ı habîbe idi. Habîbe, Şeyhin kızı idi. O siyah gözlü, siyah saçlı, beyaz dilberi tâ çocukluğundan beri görür ve severdi. On sene evvel küçük Habîbe'nin kahkahalarını bir ney sedası gibi mânevî bir cezbe ile dinler, onunla koşar, onun için ağaçlara tırmanır, ona yasemenlerden çelenkler örerdı. On yıl geçti. Şimdi Habîbe Hanım görünmüyor. Fakat her cuma genç Tayfur onun aşkını, aşk-ı ilâhî ile mezcederek semâ'hâ nede döner, döner ve kalben döne döne bir gird-i bâd

nağme gibi ona doğru yükselirdi. Tayfur aşk şevkiyle çalıştı. Müridlerin en münevveri, en muhteremi oldu. Musikide istidadı, şiirde behresi muhitin fevkinde idi. Bir sene sonra Tayfur merâmına nâil olmuş, Şeyhin dâmâdı ve Habîbe'nin kocası olmuştu.

Bir Mayıs akşamı saçaklarından mor salkımlar sarkan, tekkenin bir dâiresinde bu karı-koca, feyz-i Mesnevi'nin bu iki mısraı, yekdiğerine iftirak demlerinin sergüzeşlerini anlatıyorlardı.

Tayfur Dede dergâhta neyzenbaşı ve bir iki rüştiye mektebinde farisi muallimi olmuştu. Habîbe de, Tayfur gibi, küçükten beri şiir ve musikî ile beslenmişti. Mevlânânın, Şems'in birçok beyitleri, Nâzımînin naatları, Esrar Dede'nin, Şeyh Galib'in ekseri eş'arı ezberinde idi. Bu karı-koca melekâne ve lâhûtî bir hayat geçirirlerdi. Zayıf ve nahif olan Habîbe, sabahları erken uyanmayı sevmezdi. Çok defalar Tayfur sabah namazına kalkar, karısını uyandırmadan ibâdetini edâ eder. Bahçeye çıkar, çiçekleriyle uğraşır. Kahvesini içer ve sonra nayını eline alır, Habîbe'nin en sevdiği peşrev veyâ semaillerden birkaçını ve bilhassa İrticâl Dede'nin müstear sazsemâisini çalardı. Müstear, Tayfur için bir şi'r-i hazîne-i aşk, bir nağme-i âteşin sevdâ idi. Tayfur kamış boyunu bükük üflerken yüreğinden kopan evvelâ hıçkırıklar, sonra yaşlar elhan şeklinde damla damla, dalga dalga nayın gözlerinden süzülür ve kâh hazin, kâh cilvekâr titreyişlerle odanın içine yayılır. Semaî, beyaz mermerden bir havuzun içinde bir küme beyaz kuşların kanat çırpımlarıyla başlar. Bir kaval hüznüyle sâde şikâyetler, eninler duyulur. Sanki genç bir çoban, tâze bir melikeye âşık olmuştur. İçin için inler, ağlar. Yaş-

lar sızar, enînler uçar. Bu gizli sesler ve sisler arkasından âteşin bir tül perde kalkar. Yâkutlu, firûzeli yaldızlı, ipekli, kılabledanlı esîrî bir saray görünür. Bu saray belki İrandadır, belki Turandadır. Herhâlde aşk-ı âbâd bir iklimdedir. Çoban gencinin üstüne mihrûlar, bânûlar, cadılar, tüller, güller, ağular serperler, kahkahalar, çığlıklar serperler. Mâvi gözlü çoban, erkek bir kumru gibi dinler. Mâvi gözlü meleğini, mâvi gözlü melikesini firûze tahtlarda arar, firûze sedirlerde arar... Korkarak, sendeleyerek yürür, ye'sine bürünerek yürür. Lâyetenâhî inler ve sarayın büyük kapısından karanlıklara doğru heyûlâsiyle, sevdasıyle, sedasıyle, beraber erir, süzülür ve kaybolur.

Bu nağmeler yalnız kulakla işitilmez, gözle de görülür gibi olur. Bu sırada Habîbe'nin kapalı gözlerinin önünde tennûreli, sikkeli melek-sâma Tayfurlar semâ' ederler. Dönerler, dönerler...

Tayfur nayıyla hal olur, gaşyolur. Coşar, coşar ve çalar, çalardı. Habîbe bu nağmeleri bir müddet neş'e ile gözleri kapalı dinler ve sonra yavaşça kara gözlerini açarken, pembe dudakları arasından beyaz dişleri gülerdi.

Zaman olurdu ki bu şevk-ı ruhanî ile Habîbe gözlerini uğuşturarak mâvi damarlı, beyaz kollarını, mâvi damarlı küçük pembe ayaklarını yorganından dışarı çıkarır ve çok defa Tayfur Dede bahçeden toplayıp bir köşeye yığıldığı al, beyaz, sarı gülleri, yaseminleri, ley-lâkları, menekşeleri karıcığının çıplak kolları, gerdanı, göğsü, ayakları üstüne serper ve o zaman Habîbe kollarını, belini daha ziyade uzatarak kocasının boynuna sa-

rılır ve onun yumuşak, siyah ipek sakalını okşar ve okşardı. Tayfur bu zarafet ve şetaret levhasını bir dakika ihlâl ederek, onun kollarından kurtulur ve karısının sütlü kahvesini, tereyağlı ekmeğini götürür ve Habîbe sabah gıdasını ikmal ederken, o da sâde zarif libasını giyinir ve sevgilisinin bir kere daha alnından öptükten sonra kitaplarını alarak odadan kemâl-i tevazu'la çıkar-
dı.

Bâzen olurdu ki kocasının hangi nakş veyâ semâi ve peşrevlerle Hâbibe'yi ertesi sabah uyandıracağı bir gece evvelden peylenirdi. İrtical Dede'nin müstear saz-semâisinden başka, Habîbe'nin en sevdiği Dede Efendinin rastkâr-ı nevîni ile rahat-ül-ervâhı ve kemânî Rıza Efendi'nin tâhirbûselik peşrevleri idi.

Tayfur Dede karısına dâimâ "Hanım Sultan" diye hitap ederdi. Bu karı-koca mefkûrevî bir hayat yaşıyorlardı. Tayfur tarîk-ı Mevlevî sâliklerinin ekserisi gibi ruhunu, vicdanını tasfiyeye muvaffak olmuş güler yüzlü, nazik, halûk, zarif ve ince bir zat idi.

Tayfur ile Habîbe maişetleri müreffeh, herkesin hürmetine mazhar bir çift mes'ud mahlûk idiler. Fakat bu saadetten, bu refahtan ne için hakkıyla istifade edemiyordu? Niye Habîbe her gün bir parça daha zayıflıyor? Ve neden mütemadiyen sessizce öksürüyordu? Tedavilerin, hava tebdillerinin hiç bir faydası görülmiyordu. Tayfur karısının mütemadiyen eridiğine gizli gizli ağladıkça gözleri yanıyordu. İki yıl, biçâre kadın ecelle uğraştıktan sonra mağlûp oldu. Bir sonbaharın yağmurlu bir günü Tayfur Dede'nin Habîbe'si veremden irtihâl etmişti. Can çekişirken o lâtif ruh, bir ney nefhası ile

uçmak istemişti. Kocasına müstear saz-semâisini çaldır-
mış ve ism-i Celâli tertîl ede ede ulûhiyete yükselmişti.

Cenâzesinde bütün Mevlevî şeyhleri, dervişleri, bu
şiiir ve musikî meleşini kabristana doğru götürürlerken
aralarında Tayfur Dede sâkin ve cansız bir mezar taşı
gibi sürükleniyordu.

Bir Haziran sabahı da, Karacaahmed mezarlığı mâ-
vi göğü yaracak mertebe uzun yeşil servileriyle derin
bir yeşil deniz, uhrevî bir yeşil iklimdi. Bu denizin orta-
sında köpüren mermer mezarlar, bağırılarında gömülü
muztarip beşeriyetin acıklı tercüme-i ahvâlini ebediyetin
sonsuz boşluğuna karşı haykırmak ister gibi gazaplı,
me'yus duruyorlardı.

Karacaahmed türbesinin arka tarafına rastlayan bir
mezarın kenarına bir Mevlevî dervişi oturmuş, elleriyle
taşın üstündeki yazıları okşuyordu ve sonra zayıf titrek
bir sesle sûre-i meleşi tilâvet etti. Bitirdi. Elleriyle yü-
zünü sıvadı. Mezar taşını öptü. Cübbesinin yeninden bir
nay çıkardı. Üflemeye başladı : İrtical Dede'nin müstear
saz-semâisi, mezarlığın içine bir öd ağacı râyihası gibi
sine sine yayıldı. Nay sesi titriyor, neyzenin elleri titri-
yor, servilerin yaprakları titriyor, servilerin arasında
uğuldayan rüzgâr titriyor, bu dakikada kabristanda can-
lı ve cansız her şey titriyordu. Dede semâiyi çalıyor,
tekmil ediyor. Sonra yine tekrar ediyor, nağme nağme
enînler uçuyor, süzülüyor. Damla damla yaşlar sızıyor,
süzülüyor...

Tayfur, Habîbe'nin ölümünden sonra iflâh olmamış,
zâten ağrıyan gözlerinin ikisine birden perde inmişti.
Artık derslerine devam edemiyordu. Tekkenin dâiresin-

den ayrılmış, eski hüccresine çekilmiş, yalnız nayzenbaşılığıyla iktifa ediyordu. Kırk senelik hülyâları mahvolmuş, yuvası dağılmış, sevgilisi, yâr-ı cânı kaybolmuş, dersleri, kitapları elden gitmiş, gözlerinin nûru uçmuş, yalnız yalnız öteden beri meşgul olduğu tasavvuf felsefesinden bakiye olarak gözlerinde, nûr-u siyah dediği yârin hayâli ile bir de saadet günlerinin yâdigârı, nûr-u siyahın meş'ali bir nay, bir nay-ı elem kalmıştı.

Hayatının velveleli gündüzü sönmüş, sessiz ve durgun gecesinde gözünde ağlayan bir nûr-u siyah, elinde inleyen mahvolmuş bir nay ile kimsesiz ölümünü bekleyen Tayfur Dede, huy ve tabiat hâline gelmiş dinî ve hissî terbiyelerle bu karanlıklardan, bu hiçliklerden, bu boşluklardan da mânevî bir yeis zevki alıyordu.

İki seneden beri karısı vefat eden Tayfur, her cuma sabahı, bembeyaz sakalı, dâimâ kaybettiği eşini, nûr-u siyahını gökyüzünden arayan sönük gözleriyle değneğini kakarak sendeleye, düşe, kalka Habîbe'nin mezarını bulur ve elleriyle kitâbesini yoklayarak okur, ezber bir sûre-i melek veyâ "Yâsin-i Şerif" i tilâvet ettikten sonra nayına sarılır. Habîbe'nin, her sabah uykudan uyanırken çaldığı besteleri ve bilhassa müstear saz-semâisi-ni derin bir âh ile çalar ve onun uykudan uyanmasını, beyaz ince, ufak elleriyle gözlerini uğduktan sonra kollarını boynuna sarmasını beklerdi.

Bugün de Tayfur, yarım saattan beri çalışıyordu, karısının hayâli şimdi beyaz kefeniyle, beyaz mermerin altından bir beyaz bulut şeffaflığıyla süzülerek yükselecek, onun beyaz sakalını okşayacak sanıyordu. Mezarın göbeğinde açılan bir sarı gülün üstünde iki sarı ke-

lebek nâyın sadasıyle semâ' ediyorlardı. Dede, rûhânî nağmenin tesiriyle mevkiini bir âlem-i lâhûtî farzeylemiş ve kendisinden geçmişti. Artık nâyı bırakmış, mezartaşına dayanmış "fenâfilaşk" ın nûr-u siyahına müstağrak olarak bir başka âlemin, tâbire sığmayan bir saray nûr-u sükûnunda yâr-ı cânıyla hem-âğuş-u safa olmuştu.

9 Nisan 1340 (1924)

A S İ L E C N E B İ

Mukbil, Nef'i Bey'in apartımanı kapısı önünde durdu. Fesini çıkardı. Karışan püskülünü sıvadı. Serpuşunun etrafına konan tozları bir iki fiske ile uçurttu. Dudaklarını, gözlerinin ucunu mendiliyle sildi. Tereddütlerle zili çalarken içeride bir şetaret âvâzesi köpürdü. Mukbil, dar dehlizde Nef'i Bey'in zevcesi Nûşuhand Hanımın hâlâ devam eden tatlı gülüşlerine karıştı.

— Safa geldin, Mukbil Bey!

— Kahkahalarınız uzaktan koklanıyor.

— Duyuluyor, diyecektiniz.

— Sizin gülüşünüzün de çiçekler gibi barlı bir kokusu var. Misafirleriniz çok mu?

— Girin, girin! Bugün bizim ev taşıyor.

— Ecnebîler de mi var

— Bugün, dost, düşman, Türk, Arap, Fransız, İngiliz, İtalyan yetmiş iki buçuk millet burada. Buyurun! Seyri bedâva.

Nûşuhand, Mukbil'i salon kapısından itti. Şimdi onu takdim ediyordu: Mukbil Bey!

— Çiçek Hanım, Âhû Hanım, yüzbaşı Pol, Mâşuk Bey, mülâzım Pierini, mülâzım Pîk Beyker, diğerleri

âşinâlarınız... Mukbil Bey, hâne sahibinin kulağına eğildi. Usulca :

— Pik Poker mi dedin? Bir kahkaha daha fırladı.

— Geliniz çayınızı içiniz de zihniniz toplansın..

Mihman ile mihmandar salonun yanındaki küçük odaya girdiler. Çay masasının kenarına yanaştılar. Orada Rukiye Hanım, birinin gözü kömür gibi sürmeli, diğerinin boynundaki sıracı eserleri görünmesin diye boynuna atkı saran kızı ile şekerleme yiyorlar. Köşede, Anadolu Demiryolları memurlarından şişman Habîb Bey, zayıf bir İtalyan kadınına tavukgöğsünün nasıl yapıldığını kemâl-i talâkatle anlatıyordu.

Nûşuhand Hanım kalbindeki ırkdeyi hâl için Mukbil'e iki yudum arasında izahat veriyordu :

— Bu İngiliz zâbitini Madam Pandala'nın müsamesinde tanıdım. Çok asil, çok fâzıl bir zat. Türklerin gayet hayır-hâhı, İngiltere'nin en eski âilelerinden birine mensup...

Tam bu sırada İngiliz mülâzım Pik Beyker, yanında Nûşuhand Hanımın zevci, mütekait miralay Nef'i Bey ile davetlilerinden muallim Zarîf Bey girdiler. Zarîf Bey anlatıyordu :

— Lord Byron, Missolonghi'de barbar, canavar Yunanlılar uğruna hayatını feda ederken cehâletinin kurbanı oldu. Türkleri iptidâî bir sürü halk sanıyordu. Halbuki Çingiz, Timur, Yavuz gibi dünyanın en büyük cihangirleri aslen Türküler. Şarkın en mühim filozofu Avicenne dediğimiz, İbn-i Sîna aslen Türktü.

Kurun-u vustânın en büyük heyetşinaslarından Uluğ Bey, Türk şehzâdesiydi. Elbette Uluğ Bey'in zayıçesini British Museum'da görmüşünüzdür.

İhtiyar Rukiye Hanım kızlarının yanından ayrıldı.

— Mösyö, dedi. Lord Byron Fuzûlî'mizi okumuş olsaydı Homer'in ismini ömürlerinde bir kere işitmiş Yunan palikaryalarının keyfi için canını feda etmekten utanırdı.

Mösyö Pik Beyker esnedi ve esnerken bir koşuati ile orkinoz balığı başı arasında bir sîmâya mâlik olan yüzü biraz daha uzadı. Bu mülâzım bir İngiliz'e yakışmayacak derecede yanlışsız Fransızca görüşüyordu. Düşündü ve mırıldandı :

— Evet! Fuzûlî, Homer, Homer, Fuzûlî ve Missolonghi!... Ben Rumları hiç sevmem, Ermenileri de hiç sevmem, çünkü Boğaziçi çok güzeldir.

Semaverin yanına gitti. Bir eski Saksonya fincanını elbezi ile sildi, çay ile doldurdu, bir tabak pastayı da diğer eline aldı. Rukiye Hanım'ın kızlarından birine verdi ve masanın üstüne dökülen bir iki damla suyu i'tinâ ile sildi. Tabaklarda dağılan pastaları bir çatal ile sıraladı. Lâübâlî bir tavır ile herkese hizmet etmek istiyordu. Bu sırada Nûşuhand Hanım, Mukbil Beye :

— Ne zarif, ne terbiyeli İngiliz değil mi? İşgal ordusu kumandanı İngiliz zâbitlerinin Türklerle temaslarını menettiği hâlde, milletimize muhabbetinden yine cemiyetlerimize dâhil olmaya canatıyor. Dedi.

Diğer odada kadın, erkek herkes Mösyö Pîk Beyker'den, bu asil centilmenden bahsediyordu. Hâne sahibi bu gece misafirlerinden pek müftehirdi.

Vakta ki Pîk Beyker, cesur ve levend bir tavırla salona döndü, kahkahalar dindi. Fısıltılar sindi. Dudaklar kapandı, gözler açıldı. Hazır bulunanlar Pîk Beyker'in ağzına bakıyordu. Pîk Beyker duvarda asılı bir levhanın önünde hayran durdu. Siyah kadife üstüne sarı kabartma sırma ile :

“Âkil ne şâd olur bu cihanda ne gam çeker”

“Gafil odur ki şâd olayım der elem çeker”

beyti ve kenarlarına yine kabartma renkli sırma ile Türk üslûbu çiçeklerle bir kitâbe işlenmişti ki uzaktan bakılınca üstad bir nakkaşın fırçasından mı veyâhut zarif bir elin iğnesinden mi çıkmış olduğu belli değildi. Bilâpervâ levhayı yerinden çıkardı. Beytin mânâsını sordu. Çerçevesine hayret etti. Levhanın fiyatını sordu.

Nûşuhand Hanım derhâl :

— O kadar beğendinizse size yâdigârimiz olsun. Dedi. Mösyö Pîk Beyker vakur ve azametliydi. Fakat yine teşekkür etti.

— Londra'da tanzim edeceğim Türk salonunun en kıymetli eşyası olacak, yarın tercümanımı gönderir aldırırım. Dedi.

Köşede oturan Fransız zâbiti yüzbaşı Pol de Gordin, yanındaki Mâşuk Beye zarif bir nükte fırlattı. İtalyan mülâzımı, Mascagni'den bir nakarat mırıldandı.

Nûşuhand Hanım kocasına nisbeten daha genç ve çok zengindi. Nefî Bey, gençliğinde İstanbul'un yakı-

şıklı ve Beyoğlu yayakaldırımları tezyinatından ve Tokatlıyan gazinesu camekânı matâ'larındandı. Kırkından sonra Nûshand'ı dul bularak onunla teşrik-i hayat edince askerlikten istifâ etmişti.

Otuz yaşında daha tâze görünen Nûshand, gösteriş ve eğlenceyi seven, kahkahası, kuvve-i fikriyesinden taşkın bir mahlûka-i ihtişam idi. Eski valilerden biri olan babasından ve ilk kocasından kalan serveti, hevesleri uğruna itlâf ederken Nef'î, karısının çılgınlıklarını hoş görürdü. Esâsen Nef'î Bey'le karısı fitraten, yeni tâbiriyle birer bozguncu, birer bedbindiler. İkisi de şapka âşığı, ecnebî meftûnu idiler. Bizde bir tabîb, bir mimar, bir ressam, bir şâir, bir musikîşinaş yetişeceğine kail değildiler. Evde aşçıları Ermeni ve hizmetçileri Rumdu. Ermeni tupağını, kadınbuduna; trigonayı, baklavaya tercih ederlerdi. Bunların nazarlarında, şapka giydikten sonra bir Tatavlalı Rum ile bir Hollandalının; bir Kumkapılı Ermeni ile bir İngilizin, bir Balatlı Musevî ile Haydelberg Darülfünun müderrisinin arasında fark yoktu. Paul Verlain'in birçok şiirlerini ezber bilen Willy'nin, Colette'in bütün romanlarını okuyan Nûshand Hanım, Abdülhak Hâmid namında bir şâir-i âzamımızın mevcudiyetinden haberdar değildi. Her gün okudukları Fransızca İstanbul gazetesi idi. Çocukları olmadığı hâlde İslâm, Hıristiyan komşuların çocuklarını efrenci yıl başında dâvetle "Nehl-i Meryem" kurarak oynacaklar dağıtırlardı. Musikîmizden ürkerler, yemeklerimizden tiksirirler, lisanımızı beğenmezler; İstanbul'dan, tesadüfen temasta bulundukları esnaf ve tüccarımızdan mutlaka şikâyet ederlerdi. Onlar için —kendileri de dâhil olmak üzere— her Türk terbiyesiz, her Türk becerik-

siz, her Türk liyakatsizdi. Avrupa ve Amerika âdetlerinin perestîşkârı olan bu âile yalnız demokrasi aleyhinde idi. Evlerine necîp zevâtı dâvet ve bununla iftihar ederlerdi.

Muharebe de, mütareke de nihâyet bulmuş ve Lozan Konferansı imza edilmek üzere bulunmuştu. Nûşuhand, Beyoğlu'ndaki evini satarak, İtalya, Fransa ve İngiltere'deki dostlarına iâde-i ziyaret hevesine düştü. Kocasıyla Napoli tarikiyle Roma'ya ve Floransa'dan Nice'e geçti. Paris'te yirmi gün ikametden sonra, Manş'ın fırtınalı bir gününde İngiltere'ye vâsıl oldular. Nûşuhand Hanım ile Nef'i Bey Londra'da "Karlton" oteline indiler. Hanım bir müddet Üsküdar'da "Amerikan Kolej" de okuduğundan, hizmetçilerle görüşecek kadar İngilizce bilirdi.

Nef'i Bey'in birahâne arkadaşlarından Mısırlı Kâmil Bey'e bu otelde tesadüf etmeleri, karı kocayı bahtiyar etti.

Bir cumartesi akşamı "Karlton" otelinin "Palmhol" denilen alt kat salonu yerli, ecnebî, birçok sarı, esmer halk ile dolmuştu. Mısırlı Kâmil Bey :

— Veyter, üç çay! dedi.

Gelen garson masanın üstündeki keten örtüyü ve çiçekleri düzeltiyor, fincanlara şeker koyuyordu. Nûşuhand Hanım, uzun saplı gözlüğüyle etraftaki Mis, Misis ve Misterleri süzüyordu. Gözü garsona ilişti. Bilâ ihtiyar boyalı dudaklarından :

— A a â!...

Feryadı fırladı. Garson çaydanı bıraktı. Kemâl-i hürmetle :

— Hizmetgüzarınız.

Dedi ve oradan savuştu.

Çay getiren garson, sâbık mülûzım, sâbık ecnebî Pik Beyker'di. Nef'î Bey maroken koltuğa bîtap yaslandı. Gözlerinden düşen gözlüğünü yeleğinin düğmeleri üstünde telâşla ararken masanın kenarındaki ince bardak bir tiz şangırtı ile yere düşerek bütün nazarları celbetti.

Artık Nûşuhand Hanım, geçen kışın asıl ve kibar İngiliz zâbitinin dâvetli bulunduğu çay saatlerini gözü önüne getirirken karşısındaki semaver hiddetinden ateş püskürüyor. Fincanlar, çatallar perende, kekler, pudingler taklak atıyorlar, sandüviçler dillerini çıkarıyorlar. Bu garplılaşmak isteyen gafil ve safderun kadıncağızla eğleniyorlardı. Nef'î Bey'e Nûşuhand Hanım donmuş kalmışlar, hicap ve nedametten birbirlerinin yüzlerine bakamıyorlardı. İkisi de bitmişler... Sükûtu ihlâl eden Mısırlı Kâmil Bey oldu.

— Bu garson benim oda hizmetkârımdır. Bende antika merakı olduğunu anlamasıyla bana öyle güzel bir kelepir kazandırdı ki... Tasavvur edin yirmi İngiliz lirasına bir nefis levha sattı. Yesarî hatıyla. Bugün sokağa atılsa yüz İngiliz kıymeti var..

Bu kelepirin târifinden Nûşuhand'ın asıl ecnebîye hediye ettiği levha olduğu anlaşılınca, karı koca bir anda yalnız bir :

— Yâ!!...

Diye bildiler. Ve ertesi gün, hattâ Mısırlı Kâmil Beye de vedâ' etmeden Karlton otelini ve Londra'yı terk ettiler. Nûşuhand Hanım, artık İtalya ve Fransa'daki dostlarına da tesadüf etmediğine memnun oldu. Onları da bakkal çırağı veyâ meyhâne miçosu görmekten korkmuştu.

24 Şubat 1924

CESARET ET, OĞLUM TAYYARECİ OL!

Akşam yemeğinden sonra Selim Bey, yorgun ve düşünceli bir tavır ile yavaş yavaş odasına girdi, masanın üstündeki kutudan bir sigara aldı. Yâsemen ağızlığı taktı. Koltuğa oturdu. İki dakika sonra hizmetçi kahvesini getirdi. Sıhhatte bir adam iştihâsiyle bir parça höpürdeterek içmeye başladı. Hizmetçi diğer fincanı köşedeki masanın üstüne korken sordu :

— Hanım nerede?

— Küçük Beyin yanında efendim.

Selim Bey tekrar kahvesini çekti. Sigarasını dumanlandırdı.

Her akşam, oğlu İhsan'ın yemekten sonra babasının yanına gelerek annesiyle birlikte yarım saat kadar oturmak mu'tâdı iken bu gece doğru odasına çıkması Selim Bey'in, bu mütekait diplomatın canını sıkıyordu. Ne oldu? İhsan'ın annesi ile arasında ne geçti? Sigara tekrar çekildi. Kahveden derin bir yudum daha içildi.

İskemlenin üstünde dürülmüş gazetelerden birini aldı. Koltuğun üstünde biraz daha gerildi. Gazeteyi süzmeye başladı, okudu. Yarım saatten fazla bir zaman okudu. Saatine baktı. Kalktı. Kanepenin altından sec-

cafesini aldı, yaydı. Yatsı namazını kıldı. Ka'de-i ahirede selâm verirken yanında karısını gördü. Zehra Hanım meftur ve mağmum, soğumuş kahvesini içiyordu...

— Nerede idin? Ne oldun Hanım?

— Biraz işim vardı.

— İhsan nerede?

— Odasında.

— Neden odasında, yanımıza gelmedi?

— Bilmem.

— Ana, oğul sizde bu akşam bir tuhaflık var. İhsanın yemekte de suratı asıktı.

Zehra Hanım derin bir göğüs geçirdi. Beyazlanan saçlarını sağ kulağının arkasına soktu. Düzeltti. Gözleri doldu. Mendilini avucunun içinde muncıklamaya başladı.

— Hanım ne oluyorsun?

— Bey! Bey! Artık dayanamayacağım. Sen bunca yıl gurbet diyarlarda gezdin. Ben bu çocuğu, sînemde büyüttüm. Onun uğrunda gençliğimi bilmedim. Hayatımı ona vakfettim. Şimdi mektepten çıktı. Tam mürvetini göreceğimiz zaman...

Zehra Hanım yüreğinden kopan bir isyan ateşiyle hıçkıra hıçkıra ağlıyor ve yanan göğsünün düğmelerini çözerken :

— Bir aydan beri İhsan bana yapmadığını bırakmıyor, dedi.

— Ne demek?

—Tayyare zâbiti olmayı tutturmuş. Tayyare mektebine müracaat etmiş. Muâyene olmuş. Kararını sana söy-

lemekliğim için beni her gün tazyik ediyor. O kendisini tehlikeler, kazalar içine atarsa ben... biz mahvoluruz. Değil mi Bey? Allah rızası için evlâdımızı kurtar. Nasihat et! Ne yaparsan yap kurtar!

Zehra Hanım şimdi kocasının iki ellerine sarılmış... Onları titreyen dudaklarıyla öpüyor ve gözlerinin yaşlarıyla ıslatıyordu.

— Peki! Düşünelim. Yarın akşam mesele hâl olunur.

Selim Bey düşünüyordu. Zehra Hanım muttasıl söylüyor, ağlıyordu. İhtiyar diplomat bir sigara daha yak-tı :

— Hanım, dedi, yirmibir yaşındaki bir genç, irâdesini bu kadarcık olsun keyfinin istediği gibi kullanmak-ta hündür.

— Kendsini idâre edebilen bir genç için dediğın belki doğrudur.

Selim Bey erkeklik vakarının, babalık gururunun en bâriz noktası incinmiş gibi yerinde doğruldu :

— Ne demek, İhsan akılsız mıdır? Alık bir genç yüksek mektepten yırtıcı çıkabilir mi? Benim evlâdım budala olamaz.

Zehra Hanım kocasının, bilmeyerek kalbini kır-dığını anlayarak :

— Hayır, dedi, tecrübesiz, beceriksiz, demek istedim.

— Bakalım o bizim tecrübemizi, aklımızı beğeniyor mu? Gençlik amansızdır Hanım, ve hem amansız olma-lıdır.

Selim Bey yatmaya çıkarken karısı da gözlerini silerek onu tâkibediyordu.

Ertesi akşam, İhsan eve biraz geç geldi. Sofrada Zehra Hanım yine mahzun, fakat Selim Bey pürneş'e idi. Söyledi, güldü. Etrafını da güldürdü.

Âile efradı birlikte salona çıktılar. Selim Bey mukaddemeye lüzum görmeden dedi ki :

— Tayyare mektebi müdürünü Berlin'de tahsilde iken tanımıştım. Yarın beraber mektebe gidelim. Müdür ile görüşeyim, mâdem ki arzun tayyareci olmaktır, mâdem ki kendinde yükselmek meyli duyuyorsun, seni vatan hizmetten menedecek baban değildir, oğlum!...

İhsanın gözleri parlamıştı. Gayr-i şuûrî babasının ellerini öpmeye başladı.

Zehra Hanım heyecanla atıldı :

— Aman!... Bey ne söylüyorsun?... Bir erkek evlâdımız vardır.

— Bir erkek evlâdımız olduğu için ben de onun her mâkul arzusunu yerine getirmek isterim. Şimdi sen söyle bakayım İhsan! Ne için tayyareciliğe intisap edeceksin?

— Babacığım! Sayenizde bu sene Mühendis Mektebi'nden diplomamı aldım. Ninem de şâhiddir ki küçükten beri, boş vakitlerimde, mukavvadan, ince tahtalardan birçok tayyare modelleri yapardım. Harb-i Umûmî esnasındaki en meşhur Alman, Fransız, İngiliz tayyarecilerinin terceme-i hallerini, sergüzeştlerini ezberlemiş gibiyim. Mektepte bütün i'tinâmı tayyare makinelerine has-

rettim. Gördüm ki bende, tayyareciliğe bir istidad var. Babacığım bu türlü buluşlar hep Avrupa'da ve Amerika'da Hristiyan âleminde husule geliyor. Belki diyorum, bir gün de, ben tayyarecilik âleminde...

— Bir gün de sen tayyarecilik âleminde bir keşfin sahibi olursun. Bu sayede milletine şeref ve nefesine servet kazandırmış ve âile ismini ihyâ etmiş olursun değil mi?

— Bu kadar büyük söylemeye cesaret edemedim, babacığım.

— Cesaret et oğlum! Bu bir mefkûredir. Cihanda muvaffakiyet, mefkûre sahibi bahtiyarlarındır. Yalnız bir fikrine i'tiraz edeceğim. O da bütün buluşların Hristiyan âlemine münhasır olduğunu söylerken, eğer yanılmıyorsam, bu muvaffakiyeti, bir ırk meselesine atfetmek istedin. Bu kanaatini tashih etmek isterim. Bunda ırkın, cinsin, milliyetin hiç te'siri yoktur. Mesele fenne âiddir. Fen hangi memlekette terakki etmişse o memlekete mensup insanlar arasında kâşifler türemiştir. Her buluş bir dehâ eseri olmaktan ziyâde, fen ve tecrübe mahsulüdür. Her mücid bir dâhî değildir. Belki tecrübeli bir mütefennindir. Bundan on beş sene evvel Almanya'da sanayi muhitinde bulunmuş, mühim bir fabrika sahibinin ziyafetine iştirak etmişim. Ziyafet sırasında bana on beş kadar muhteri' takdim ettiler. İhtira'larını sordum, öğrendim. Cümlesi mühim muvaffakiyetlerdi. Hayretimi gören direktör bana dedi ki :

— Bugün tanıdığımız mücidlerin hemen hepsi makine mühendisidirler. Buluşlarının cümlesini kendilerine isnad etmek doğru olamaz. Bu icadların pek çoğu fabri-

kada çalışan zeki amelenin keşif eseridir. Bunlar buluşlarını maiyetinde çalıştıkları mühendise söylerler. Bu mühendis de bu taslağı kabil-i istifade bir hâle getirir. Senelerce bir makinenin başında çalışan bir mühendis, hattâ, bir işçi bu makineye bir iki demir dirsek veyâ bir üstüvâne ilâve etmekle başka bir makine daha çıkarabilir. Meslekten olmayan ilk muhterilerin mesaisi heder olur.

“Uçmak” keyfiyeti, asırlarca evvel efkârın, medeniyetin beşiği olan Şarkta çıkmıştır. Onun için “Cennet” in ismi Türkçede “Uçmağ”dır. “Mi’rac-ı Hazret-i Muhammed” de ve “Uruc-u İsâ”’da tamamıyla uçmak fiili vardır.

“Taht-ı Süleyman havada idi”

“Seyretti hava üzre denir taht-ı Süleyman”

“Ol saltanatın yeller eser, şimdi yerinde”

Kısas-ı Enbiyâ’daki “Nemrud” un ulûhiyet dâvâsına kalkışmasında da uçurmak keyfiyeti vardır. Nemrud tasavvur ettiği bir nevî uçurtmanın üstüne diktği direğin ucuna et parçaları ve aşağı tarafına da birkaç iri ve aç kartallar bağlamış. Kartallar açlıkla eti yakalamak için havalandıkça et parçaları dahi yükseklerle kalkıyordu. Bu sâyede yükselen uçurtmanın üstündeki adam da hâşâ “Allah” zu’miyle güneşe ok atmak safderunluğunda bulunmuştu.

Şimdi ben sana bundan bin sene evvel bir Türkün, hem ma’ruf ve meşhur bir Türkün icad eylediği tayyare, yâni kanadlar uğrunda terk-i hayat ettiğini söylersem...

Bu Türk meşhur arabî Kamus sâhibi Cevherî'dir. Cevherî Türkistanlıdır. İsmi, Ebû Nasr İsmail Hammad Fârâbî'dir. Türkistan'da bugün Utrar (İtrar) denilen Fârâb kasabasında doğmuştur. Bu Türke Araplar "İmâm-ül-laga" derler.

Cevherî tahsilini ikmal ettikten sonra seyyahate çıkarak Arabistan'ın her cihetini, Suriyeyi ve Mâvera-ün-nehir civarını ve İranı gezmiş ve o zamanki en mühim Arap kabileleri halkı ile temasta bulunarak topladığı notlar ve lûgatlar ile *Kitab-üs-sihah* namındaki büyük lûgatnâmeyle te'lif eylemiştir.

Bugün Türkiye'de ve Arap beldelerinde itibarım kaybetmeyen bu lûgatnâme evvelâ Pîr Mehmed sâniyen Vani Efendi tarafından *Vankulu lûgatı* nâmiyle Türkçeye tercüme edilmiştir. Cevherî, arabî sarf ve nahvine ve edbiyatına dâir bir hayli eserler daha te'lif eylemekle beraber hüsn-ü-hatta mâlik olduğundan bilâhare tavattun eylediği Nişâpur şehrinde pek çok Kur'an-ı Kerim ve sâir kıymetli kitaplar istinsah etmiştir.

Cevherî, bütün hayatını zihnî meşgalelerle geçiren bu mümkinat âleminde her hâdiseye vukuf peyda etmeyi hayatın yegâne zevki addeden müstesna zekâlardan olduğundan evvelâ kuşların uçuşlarını tahkike ve sonra taklide başlayarak "393 Hicrî ve 1002 Milâdî" târihinde iki büyük kanad i'mâl edip Nişâpur'daki câminin damı üstüne çıkar ve kanadları beline bağlayarak orada toplanan ahaliye hitâben :

"Ey cemaat-ı Müslimîn! Şimdiye kadar yeryüzünde nâmımı ibka edecek hayli eser bıraktım. Bugün de insan zekâsının nelere muktedir olduğunu göstermek için,

gökyüzünde benden evvel, hiç kimsenin cesaret edemediği bir teşebbüste bulunacağım.” diyerek kendisini damdan fırlatır. Bir müddet kanadlarını hüsn-ü suretle isti'mâl ile uçtuktan sonra, ansızın çıkan rüzgârın hücumlarına karşı kanadlarını idâre edemeyerek düşer ve parçalanır. Gariptir ki, Cevherî'nin meşâhirden olması i'tibâriyle herkesin hâfızasına nakşedilmiş terceme-i hâlinde vefatına sebep olan tayyareciliği hakkında fazla tafsilât yoktur. Millettaşımız Cevherî'ye Türk tayyarecilerinin piri demek doğrudur.

Fakat İslâmlarda uçmak teşebbüsünde, Cevherî'den evvel bulunan da vardır. Üçüncü Hicrî asrın ilk yarısında Endülüste şâir Ebül-kasım ül Abbas ibni Firnas dahi i'mâl eylediği kanadlarla uçmaya muvaffak olmuşsa da, havadan yere inmek için tertibat da tasavvur ettiğinden, bir müddet uçtuktan sonra inmek için vaki olan hareketlerinde muvaffak olamayarak düşmekle bu düşüş ölümlüne değilse bile, sakat kalmasına sebep olmuştur.

Kocasının nutkunu derin bir sükûnla dinleyen Zehra Hanım'ın kadınlık rikkati tekrar coştı.

— Bey! Bey! Târihte bulduğun misaller hep ölüm tehlikesiyle neticelendiği hâlde nasıl oluyor da bu tehlikeli meslek için ciğerpâreni teşvik ediyorsun?

İhsan, münfeil babasını müdafaa etmek istediği hâlde yalnız “nineciğim!” diyebildi. Selim Bey doğruldu :

— Hanım, vâlidelik şefkati sana hakikati olduğu gibi düşündüremiyor. Sözlerimin bidâyetinde de söylemiştim. Bir işin başlangıcında dâimâ muvaffakiyetsizlik olur. Fakat bugün hava gemilerinde tehlike, deniz gemi-

lerinden hattâ karalarda dolaşan otomobillerden daha azdır diyebilirim. Sonra memleketin müdafaa ihtiyacı tayyaredir. Diyebilirim ki bizim tayyarelerin envaindan bir iki bin hava sefinelerinden müteşekkil filolarımız olsa Şarkta bize yan bakacak düşman bulunamaz. Sonra fezalarda dolaşmak ne zevktir, ne ululuktur. Bütün kâinatı ayaklarının altında küçük görmek insanın ruhuna ne büyüklük verir. Ayla, güneşle komşu, bulutlarla yoldaş olmak, rüzgârın fevkine çıkmak... İnsan düşerse de yükseklerden düşer. Bizim gibi dururken yıkılmaz. Hem neden düşsün. Bugün tayyareler, Türkçe tâbiriyle “uçkun” lar nakil vâsıtası hizmetini görüyor. Vapurlar batmaz mı? Demiryollar katarları yoldan çıkmaz mı? Bugünkü tayyarelerde tehlike bunlardan çok değildir. Nihayet yükselmek, mütemadiyen yükselmek zevki... Evlâdım tırâzın “dâimâ daha yüksek” olsun :

**Yüksel ki zemin dar ve alçak
Yüksekte Hudâ'ya yol var ancak
Yüksel bu zemîne kani' olma!
İhsân-ı Hudâyâ mâni' olma!
İhsan evlâdım!**

İhsan babasını hiç bir zaman bu kadar ateşli, bu kadar coşkun görmemişti. Zehra Hanım usulca bir göğüs geçirdi. Kendi kendisine “kader” dedi ve sustu.

Bu unutulmaz gecenin üstünden beş yıl geçmişti. Bir sabah öğleye doğru Beşiktaş iskelesinde duran güzel bir otomobilden bir ihtiyar kadınla, bir genç zâbit inmiş, bilet mahalline doğru gidiyorlardı. O dakikada iskeledeki kalabalığın arasında bir iykaz havası esmişti. Herkes geriye çekildi. Bir anda dudaklardan :

“İhsan Bey! Tayyare zâbiti İhsan Bey! Yirmi beş günde Çin’e, Japonya’ya gidip gelen İhsan Bey!...” Hayret sadâsı iskeleyi doldurdu. Millet kendisini gazetelerdeki resimlerinden tanımıştı. Kalabalık içinden beyaz bıyıklı bir erkân-ı harp zâbiti ilerledi. İhsan Bey’in yanındaki kadına yaklaştı :

— Hanımefendi, dedi, siz İhsan Bey’in annesi misiniz?

— Evet efendim.

— Allah aşkına müsaade edin. Böyle bir kahramanı yetiştiren büyük kadının elini öpeyim.

Tevazu’ ile kaçınmasına rağmen, zâbit Zehra Hanımın titreyen elini kemâl-i hürmetle öptü. Bu bir mukaddemeydi. Bir anda orada bulunan asker-sivil ve kadınlardan pek çoğu bu bahtiyar vâlidenin etrafına toplanmış, birer birer ellerini öpmeye tehalük gösteriyordu.

Bu sırada İhsan Bey kişinin önünde bilet parasını uzatmış, “Büyükdere için iki birinci” diyordu. Biletçi başını delikten çıkararak : “Siz tayyare zâbiti İhsan Bey değil misiniz?...”

— Evet.

— Rica ederim oğlum, bugün sâyende Türklüğüyle müftehir bir fakir biletçinin gönlünden kopan nâçiz hediyesini kabul edin!

— Aman nasıl olur?

— Çok rica ederim.

— Peki teşekkür ederim.

Zehra Hanım iftiharından ayakları yere basmıyor, gibiydi. Vapurda herkes İhsanı parmakla gösteriyordu. Çünkü İhsan Bey, harp esnâsında tayyarelerin en mühim bir kusuruna çâre bulmuş ve havada ses çıkarmayan bir tayyare motoru icad etmişti ve böyle bir motoru hâmil olan bir tayyare ile Reisicumhur tarafından yazılmış bulunan iki nâmeyi Çin Reisicumhuru ile Japon Mikadosuna götürmeye memur olmuş ve hiç bir Avrupalının henüz yapamadığı bu seyyahate pek kısa bir müddet zarfında muvaffak olan İhsan Bey, Türkiye’de bir anda pek mühim şahsiyet oluvermişti.

Vapurda bütün bunları düşünen Zehra Hanım’ın kalbinde bir ukde vardı. Oğluyla son derece iftihar eden Selim Bey’in, İhsan’ın bu şan ve şerefine şahid olmadan bir sene evvel vefatı bu bahtiyar kadını her dakika dilhûn ediyordu.

27 Ağustos 1926

S Ö Z L Ü K

A

Adâvet	: Düşmanlık.
Adem-i tenezzül	: Gönül alçaklığı olmama.
Âgâh	: Bilgili, haberli, uyanık.
Âğuş	: Kucak.
Âhir	: En son, en sondaki, son olarak.
Ahkâm	: Emirler, hükümler.
Aksendâz	: Çarpıp duran.
Aksâm	: Kısımlar, parçalar.
Âlâm	: Kederler, acılar.
Argaç	: Dokumalarda çözgü üzerine enliliğine atılan ip.
Âsâr-ı nefîse	: Çok güzel eserler.
Âşinâ	: Tanıdık, bildik.
Âvân	: Vakit, zaman.
Avdet	: Geri gelme, dönme, dönüş.
Azamet	: 1) Büyüklük, ululuk. 2) Çalım, kurum
Azm-i kavî	: Kuvvetli karar, niyet.

B

Bâb-ı Meşihat	: Şeyh-ül-İslâm kapısı.
Bahri Ahmer	: Kızıl deniz, Şap denizi.

Bahr-i Muhit-î	
Kebîr	: Büyük Okyanus.
Bâka	: Demet, deste, tutam.
Belâzedelik	: Belâya uğramışlık.
Ber-ceste	: 1) Sağlam ve lâtif. 2) Seçme.
Bergüzâr	: Hediye, hâtıra.
Bîçâre	: Çâresiz, zavallı.
Bi-n-nisbe	: Nisbetle, bir dereceye kadar.
Buk'a	: 1) Yer, toprak, ülke, 2) Büyük kapı 3) Benek, leke.
Bure	: 1) Güneşin ayrıldığı oniki kısımdan her biri. 2) Kale, kule, hisar çıkıntısı.

C

Câmedân	: Esvap ve çamaşır koymaya yarıyan sandık, dolap, gardirop.
Cârih	: 1) Cerheden, yaralıyan. 2) Çürüten.
Cebbâr	: 1) Cebredici, zorlayıcı, zorba. 2) Kudret ve kuvvet sâhibi.
Ceberrût	: Aşırı büyüklük, pek ziyâde kibir.
Cerîde	: 1) Gazete. 2) Zabıtname, tutanak. 3) Suvâri kolu.
Cesâmet	: Büyüklük, irilik.
Cezrî	: 1) Köke âid, kökle ilgili. 2) Radikal.
Cibillî	: Yaradılıştaki olan, tabii.
Cündî	: Askerî, suvârî, sipahî, ata binen, binici

Ç

Çâk	: 1) Yarık, yırtık. 2) Yırtmaç.
-----	---------------------------------

D

- Dârât : Debdebe, şan, gösteriş.
- Darâat : Alçalma, kendini küçültme. 2) Miskinlik gösterme.
- Dâr-ül-âmân : Korunulacak, sığınılacak yer.
- Dârülelhân : Dârülbedâyin'in musiki ile meşgul bulunan bir şubesi olup İstanbulda kurulmuştur.
- Dariüfelâsefe : Felsefe fakültesi.
- Dâvûdî : Dâvûd Peygamberin sesini andıran kalın ses.
- Debbağ : Tabak, sepici, deri terbiye eden kimse.
- Dergâh : Tekke.
- Dersaâdet : İstanbul.
- Destâr : Sarık, tülbent.
- Dîde : Göz.
- Dilhun : İçki kan ağlayan.
- Düyûn-u Umûmiye : Umûmî borçlar, Osmanlı İmparatorluğunun XX. asrın ikinci yarısından sonra yabancı devletlerden aldığı borçlara karşı, gösterdiği gelirleri toplamaya mahsus yabancı me'murların idâresi altında ve İstanbul'da kurulmuş müessesesi.

E

- Ebvâb : 1) Kapılar. 2) Kısımlar, bölümler.
- Ecîr : 1) Ücretle çalışan, ücretle tutulan, gündelikçi. 2) Ahrete âid mükâfat, sevab.
- Elhân : Nağmeler, ezgiler, şarkılar.

Elyevm	: Bugün, bugünkü günde, hâlâ, henüz, şimdi şu anda, şimdiki zamanda.
Emsâl	: Kıssalar, hikâyeler, destanlar.
Emsâl	: 1) Nümûneler, örnekler. 2) Eş, benzer. 3) Eşler, benzerler.
Encümen-i Dâniş	: Akademi.
Erganûn	: Org.
Eriş	: 1) Bilek, 2) Endaze, arşın. 3) Dokuma ipliği.
Esed	: Arslan.
Esmâ'	: Adlar.
Esmâ'	: Kulaklar, kulak işitmeleri.
Eşk	: Göz-yaşı.

F

Fatîn	: Zeki, akıllı, uyanık, anlayışlı, kavrayışlı.
Felekiyyât	: Gök ve hey'et ilmine âid şeyler, astronomi.
Fenâfillâh	: Allahın varlığı içinde yok olma.
Ferağ	: Serin rüzgâr.
Ferağ	: Vazgeçme, bırakıp terketme.
Ferişte	: 1) Melek. 2) İyi ve yumuşak huylu.
Firişte-hû	: Huy ve tabiatça melek gibi olan.
Fersûde	: Eski, yıpranmış.
Fesâhat veyâ Fasâhat	: Güzel ve açık konuşma. 2) İyi söz söyleme kabiliyeti.
Feverân	: Kaynama, galeyan etme.
Feyiz	: 1) Suyun taşıp akması. 2) Bolluk, çokluk, verimlilik, ilerleme, çoğalma. 3) İlim, irfân.

Fezâhat veya

Fazâhat

: Edebsizlik, alçaklık.

Fürûş

: 1) Satan, satıcı. 2) Döşemeler.

G

Galebe

: 1) Galip gelme, yenme, üstünlük. 2) Çokluk, kalabalık. 3) Zaptolunmıyacak derecede azgın

Gazab veya gaze

: Derginlik, kızgınlık, darılma, kızma, hiddet, öfke.

Girdâb veya girdap

: 1) Suların döndüğü ve çukurlaştığı yer, anaför, çevrinti. 2) Tehlikeli yer.

Gulgule

: Gürültü, şamata, bağrışıp çağırışma.

Gulmân veya

: 1) Tüyü, bıyığı çıkmamış delikanlılar, gilmân gençler. 2) Köleler, esirler.

Gülşen

: Gül bahçesi. 2) Kadın adı.

Güvez

: Mora çalar kırmızı.

H

Hâhim

: Hizmet eden, yarıyan.

Hâdim-ül-hare-

meyn-üş-şerifeyn

: Mekke ve Medine gibi iki mukaddes yere hizmet eden. Osmanlı Padişahlarına verilen bir isim.

Hafriyyât

: Kazışlar, kazılar, kazı.

Hâlet

: Hâl, sûret, keyfiyet.

Harmâniye

: Pelerin.

Hasbihâl

: Görüşüp dertleşme.

Hasene

: 1) İyilik, iyi hâl, iyi iş.

Haşyet

: Korku.

Havaiyât	: Boş ve değersiz iş ve lâkırdılar.
Havf	: Korku, korkma.
Hemâhenk	: Uygun, denk.
Hengâme	: Kavga, gürültü.
Hercümerc	: Altüst, karmakarışık, allakbullak, dar-madağınk.
Heyûlâ	: 1) Madde. 2) Zihinde tasarlanan şey, hayal. 3) Eşyanın gerçek olan kısmı.
Hıfz	: 1) Saklama. 2) Ezberleme.
Hırsı tahakküm	: Hükmetme hırsı.
Hicrân	: 1) Ayrılık. 2) Unutulmaz acı, keder, iç acısı.
Hikmet	: 1) Hâkimlik. 2) Sebep.
Hil'at	: Eskiden, Pâdişah veyâ vezir tarafından takdir edilen, beğenilen kimseye giydirilen süslü elbise, kaftan.
Hîn	: An, zaman, vakıt, sıra.
Hirman	: 1) Nasipsizlik, mahrûmluk. 2) Mahrûm olma.
Hitâb	: Bir veya birçok kimselere ağızdan veyâ yazı ile söyleme.
Hotferûş, Hodferûş	: Kendini satan, kendini medheden, övünen.
Hotperest	: Kendine tapan, kendini beğenmiş.
Hulûs	: Hâlislik sâfilik, gönül temizliği.
Hutût	: 1) Çizgiler. 2) Yazılar. 3) Yollar.
Huzû	: Alçak gönüllülük, gönül alçaklığı.
Hücre-nişîn	: Hücrede oturan.
Hünerver	: Hünەرli, marifetli; artist.

Hüseyinî : Türk müziğinin altı numaralı basit makamıdır, en eski makamlardandır.

İ

- İd veya iyd : Bayram.
- İdâdi : Hazırlamaya mahsus yer, hazırlama yeri.
- İcazkâr : 1) Herkesin yapamıyacağı suretle iş gören. 2) Söz söyleyen.
- İftirak : Ayrılık.
- İğtinâm : 1) Ganimet sûretiyle alma, yağma ve talan etme. 2) Zahmetsiz bir kazanç gözüyle bakma.
- İhdas : Meydana getirme, ortaya çıkarma.
- İhsâs : Üstü kapalı anlatma, duyurma, sezdirme.
- İhtizâz : Hazzetme, gönlü ferahlama.
: 1) Titreme, deprenme. 2) Sıçrayıp oynama, sallanma.
- İk'âdetmek : 1) Oturma. 2) Tahta çıkarmak.
- İkâd : Sağlam kalma.
- İk'âd : 1) Oturtma. 2) Bir hükümdarı tahta çıkarma, tahta oturtma.
- İmrâr : Geçirme, geçirilme.
- İmtisâl : 1) İcâbedeni, gerekeni yapma; bir örneğe göre hareket etme. 2) Alınan emre boyun eğme.
- İmtizaç : 1) Karışabilme. 2) Birbirini tutma, uygunluk. 3) İyi geçinme, uyuşma.
- İnfiâl : Gücenme, darılma.
- İn'ikâs : 1) Mağlûb olma. 2) Aksetme. 3) Yansıma.

İnkıyâd	: Boyun eğme, kendini teslim etme.
İnşirâh	: 1) Açılma. 2) Açıklık, ferahlık.
İntac	: Sonuçlandırma.
İntizâr	: 1) Bekleme, beklenilme. 2) Gözleme, gözlenilme.
İnzimâm	: Zam olunma, katılma.
İbtizâl	: 1) Birşeyin hor kullanılması. 2) Ayağa düşme, bayağılaşma. 3) Umûmileşmiş, mübtezel olmuş sözlerin gevelenmesi.
İrâe eden	: Gösteren, tâyin eden.
İrad	: Gelir, kazanç.
İrtihâl	: Ölme, göçme.
İsâl	: Vardırma, ulaştırma, ulaştırılma.
İrtifhâm	: Sorma, anlama, sorup anlama, anlamak, öğrenmek için sorma.
İstiğrâk	: 1) Dalma, içine gömülme. 2) Kendinden geçip, dünyayı unutmama. 3) Boğulma.
İstihkâm	: 1) Sağlamlık, kuvvet. 2) Kuvvetli siper.
İstihmâm	: Hamama girme, yıkanma.
İstihzâ	: Biriyle eyleme, alay etme.
İşmi'zâz	: 1) Yüzünü buruşturma, yüzünü ekşitme. 2) Can sıkma. 3) Titreyip ürperme.
İştîyak	: Şevklenme, göreceği gelme, özleme.
İzhâr	: 1) Gösterme, meydana çıkarma. 2) Yalandan gösteriş.
İzrâ	: Aşırı derecede medhetme. 2) Altın arama araştırma. 3) Korkutma.

K

Kabristân	: Mezarlık.
-----------	-------------

Kail	: Râzı olmuş, boyun eğmiş.
Kâin	: Mevcut olan, bulunan, var olan.
Katre	: Damla, damlıyan şey.
Kavis	: Okçu.
Kehkeşân	: Saman yolu, hacılar yolu.
Kelîmullah	: Sinâ'da Allahın hitabını duyan Hz. Mûsâ.
Kudsi	: 1) Kutsal. 2) Allah'a mensup, Allah ile ilgili.
Küfrân	: İyilik bilmeme, gördüğü lutuf ve insaniyeti unutma.
Küül	: Alkol, ispiroto.

L

Lâfz	: Söz.
Lâhika	: Ek.
Lâyemut	: Ölmez.
Lenfâvî veya Lenfâî	: Lenfe âid, lenfle ilgili; ağır kimse.
Letâfet	: 1) Lâtiflik, hoşluk. 2) Güzellik. 3) Nezâket. 4) Yumuşaklık.
Libâs	: Esvab, giyilen şey.
Livâ'	: Bayrak.
Livâ-i saâdet	: Hz. Muhammed'in bayrağı.

M

Mâadâ	: —den başka.
Magrib	: Batı.
Mağmûm	: Gamlı, kederli, tasalı. 2) Bulutlu, kapalı, sıkıntılı (Hava).

Mahbes	: Hapsolunma yeri, hapishâne, cezâevi, zindan.
Mahbûbe	: Muhabbet olunmuş, sevilmiş, sevilen (kadın).
Mahfil	: Oturulacak, görüşülecek yer, toplantı yeri.
Mahviyyet	: Alçakgönüllülük.
Mahzâ	: 1) Ancak, yalnız, tek, sâde. 2) Hâlis, katkısız, tam.
Mahzuz	: Hazzetmiş, hoşlanmış.
Maîşet	: 1) Yaşama, yaşayış. 2) Geçinme, geçiniş, dirlik, geçinmek için lüzumlu olan şey.
Makhûr	: 1) Kahrolmuş, mağlubolmuş, bozguna uğratılmış, yenilmiş. 2) Allahın gazasına uğramış.
Maktel	: 1) Katledilen, öldürülen yer. 2) Ünlü ölümlerin senâsında yazılan şiirler.
Ma'mûlât	: İ'mâl edilmiş, yapılmış şeyler, makinede, elde yapılmış, işlenmiş eşyâ.
Mârûz	: 1) Arz olunmuş, arz olunan. 2) Bir şeyin karşısında, te'sir altında bulunan. 3) Serilmiş, yayılmış. 4) Verilmiş, sunulmuş. 5) Söylenilmiş, anlatılmış.
Masivâ	: 1) Birşeyden başka olan şeylerin hepsi, Allahtan mâada bütün varlıklar. 2) Dünya ile ilgili olan şeyler.
Maşrık	: Güneşin doğduğu taraf, doğu.
Meâl	: 1) Meydana gelen şey, netice. 2) Mânâ, kavram, mefhum.
Mebnî	: 1) Bina olunmuş, yapılmış, kurulmuş. 2) Bir şeye dayanan. 3) ...den dolayı.
Mecelle	: 1) Kitap, mecmua, dergi. 2) Fıkıh ilminin tatbikatına âid olan bölümüne

dâir Tanzimat'tan sonra te'lif edilmiş
ünlü hukuk kitabı.

Mecrûh	: 1) Cerh olunmuş, yaralanmış.
Meded	: 1) Yardım, imdad.
Mefsedet	: Fesatlık münafıklık, bozgunculuk.
Meftûn	: 1) Fitneye düşmüş, sihirlenmiş. 2) Gö- nül vermiş, tutukun, vurgun. 3) Hay- ran olmuş, şaşmış.
Meftûr	: Ümitsiz, kederli.
Mehâbet	: Azamet, ululuk, korkunçluk, büyük gö- rünme.
Me'haz	: Bir şeyin alındığı, çıkarıldığı yer; kay- nak.
Mehîb	: Heybetli, azametli.
Melûl	: 1) Melâlli, usanmış, bıkmış, bezmiş. 2) Mahzun.
Me'mûl	: 1) Emel edinilen, ümid olunan, umulan, beklenilen. 2) Ümid.
Mâ'nidâr	: Mânâlı, bir şey demek isteyen.
Menfûr	: Nefret edilen, iğrenç.
Menkıbe veya menkabe	: Çoğu tanınmış veyâ târihe geçmiş kim- selerin durum ve hâllerine âid hikâ- yeler.
Merhun	: Rehin edilmiş, ödünç alınan bir şeye kar- şı garanti olarak verilen şey.
Merkad	: Mezar, kabir.
Mesâî	: Çalışmalar.
Meshûr	: Sihirlenmiş, sihire uğramış, büyülenmiş, büyülü gibi tutkun.
Meşcere	: Ağaçlık, koru.
Meşhud	: Gözle görülmüş, görülen.

Metanet	: Metinlik, sağlamlık, muhkemlik, sağlam, kuvvetli olma, dayanıklılık.
Mevcûdât	: Var olan şeyler, mahlûklar.
Mev'ize	: Öğüd.
Mevkif	: 1) Durak, duracak yer, istasyon.
Mev'ûd	: 1) Va'dolunmuş, söz verilmiş.
Meyl-i taâli	: Yükselme isteği.
Me'yûs	: Ümidi kesilmiş, ümitsiz.
Mihrâb	: 1) Câmilerde, mescidlerde yönelinen taraftaki duvarda bulunan ve imamlık edene ayrılmış olan oyuk, girintili yer.
Muâdil	: 1) Müsavi ,denk.
Muallâ	: 1) Yüce, yüksek. 2) Makamı, rütbesi yüksek.
Muannid	: İnatçı.
Muâşaka	: Sevişme, birbirini sevmek.
Mûcid	: Vücut veren, icâdeden, yeni bir şey meydana getiren. 2) Fikir ve mânâ yaratan.
Muhakkar	: Tahkir olunmuş, hakarete uğramış, hor ve hakir tutulmuş.
Muharref	: Tahrif edilmiş, değiştirilmiş, kalem oynatılmış.
Muhayyile	: Hayal etme gücü.
Muhh	: (Anatomi) ilik.
Muhît-i Atlâsî	: Atlas Okyanusu çevresi.
Muhît-ül-maârif	: Ansiklopedi.
Muhtasar	: İhtisar edilmiş, kısaltılmış, kısa.
Mukallid	: 1) Bir şeyi takan, kuşatan, boynuna asan. 2) Taklidçi.

Mukarenet	: 1) Bitişiklik; yaklaşma, kavuşma, bitişme. 2) Uygunluk.
Mûkîd	: İkadeden, ateş yakan.
Munsif	: 1) İnsaf eden, insaflı. 2) Kötülükte ileri gitmeyen.
Muntazır	: İntizar eden, gözliyen, bekliyen.
Musaddak	: Tasdik olunmuş, gerçekliği, geçerliği resmî olarak yazı ile bildirilmiş.
Musâdif veya müsâdif	: Tesadûf eden, rastlıyan, rasgelen.
Musâlahâ	: Barışlar.
Musarrah	: Tasrih olunmuş; açık söylenmiş, belirtilmiş, apaçık.
Musavver	: 1) Tasvirli, resimli. 2) Tasarlanmış, düşünülmüş.
Mutâ'	: İtaat olunan, boyun eğilen.
Mu'tâd	: İtiyad edilmiş, âdet olunmuş, alışılmış.
Mu'tekif	: Bir ibâdethâneye çekilip namaz, niyaz ve ibâdetle meşgul olan.
Mu'tî	: İta eden, veren.
Muttakî	: Sakınan, Allah'tan korkan.
Muttarid	: Bir düziye giden, sıralı, düzgün.
Muvâcehe	: 1) Yüzleşme, yüz yüze gelme. 2) Karşı, ön.
Muvahhid	: Tevhid eden, Allahın birliğine inanan.
Muvahhidîn	: 1) Tevhid edenler, Allahın birliğine inananlar. 2) Fas ve İspanyada hüküm sürmüş olan bir hânedan.
Muzlim	: 1) Karanlık. 2) Bilinmiyen, şübheli. 3) Dehşetli, kara, uğursuz.

Mübâhase	: Bir iş hakkında iki veya daha çok kimse arasında edilen söz, konuşma. 2) İddialı, karşılıklı konuşma, bahse girişme.
Mübâreze	: Cenk, kavga, uğraşma.
Mübâyaa	: Satın alma.
Mücâhid	: 1) Cihâd eden, din düşmanlarıyla savaşan. 2) Savaşan, uğraşan, savaşçı.
Mücrim	: Cürüm işlemiş, suçlu.
Müdebedeb	: Debdebeli.
Müftehir	: İftihar eden, övünen.
Müheyyci	: Heyecan veren.
Mümessil	: 1) Temsil eden, benzeten. 2) Birinin veya bir dâirenin adına hareket eden.
Münâcât	: 1) Allaha duâ etme, yalvarma. 2) Allaha duâ mevzulu manzûme, yakarış.
Mündemic	: İçinde bulunan.
Müntehib	: İntihab eden, yağma eden, çapul eden, talanlıyan, yağmacı, talancı.
Müreffeh	: Refâra, rahata, bolluğa kavuşturulmuş.
Müstağrak	: Gömülmüş, gark olmuş.
Mütalâa	: 1) Okuma. 2) Tedkik. 3) Düşünce.
Mütefennin	: Teknik bilgi sâhibi, fen âlimi.
Mütehakim	: 1) Tahakküm eden, hakimlik takınan, zorba.
Mütekebbir	: Tekebbür eden, kibirlenen, kibirli, kendini beğenmiş.
Mü'temen	: Emniyetli, güvenilir, inanılır.
Müteẕâyid	: Teẕâyüdeden, ziyadeleşen, çoğalan, artan.

Müttehid	: İttihâd etmiş, birleşmiş, birlik olmuş, birleşik.
Müzezhheb	: 1) Altın suyuna batırılmış. 2) Yaldızlanmış.
Müzeyyenât	: Zinetlendirilmiş, süslenmiş şeyler, süslü şeyler.

N

Nâçar	: 1) Çâresiz, ister istemez. 2) ... zorunda kalmış.
Nâfiz	: 1) Delen, delip geçen. 2) İçeriye giren, işleyen. 3) Te'sir yapan, sözü geçen, nüfûz eden.
Nâle	: İnleme, inilti.
Nâsiye	: Alın.
Na't	: 1) Bir şeyi methederek anlatma, vasıflandırma. 2) Hz. Peygamberi öven şiirler.
Necâbet	: Soyluluk, soy temizliği.
Nefha	: 1) Güzel koku. 2) Bir esim yel, rüzgarın bir kere esmesi.
Nefs	: 1) Ruh, can, hayat. 2) İnsanın yeme içme gibi biyolojik ihtiyaçları. 3) Kendi, şahıs.
Nidâ	: 1) Çağırma, bağırma, seslenme. 2) Ses verme.
Nümâyişkâr	: Gösterişli.
Nümûne	: Örnek.
Nümûne-hâne	: Örneklik şeylerin konulduğu yer, müze.
Nüşhai şerhi beyân	: Söylenenleri açıklamak için yazılan yazı, dergi.

Ö

- Ömer-ül-fâruk : İkinci Halîfe Hz. Ömer (Haklıyı haksızdan ayırdederek, adâleti tam yerine getirmekte ün kazandığı için **Fâruk** kelimesi ile adlandırılmıştır.)

P

- Pâyitaht : Başşehir, başkent.
Peşrev : Türk müziğinin en mâruf saz eseri formudur.
Pulat : Polat, Çelik.

R

- Rahîm : Merhametli, esirgiyen, koruyan, acıyan.
Râm : İtaat eden, boyun eğen, kendini başkasının emirlerine bırakan.
Râyıha : Koku.
Recüliyyet : Erkek olma, erkeklik.
Refâkat : Arkadaşlık, yoldaşlık.
Refik : Arkadaş, yoldaş.
Resâlet veya risâlet : Elçilik, sefâret. 2) Peygamberlik. 3) Saçları salıverme.
Rikkat : 1) Rakiklik, yufkalık, incelik. 2) Merhamet, acıma.
Rik'a : Bir yazı çeşidi.
Risâle : 1) Mektub. 2) Kısa yazılmış küçük kitap. 3) Mecmûa, dergi.
Rûhânîyât veya rûhâniyet : 1) Ruhtan meydana gelmiş olan melekler. 2) Ruhla ilgili.

- Rumûz** : Remizler, işâretler, mânâsı gizli olan sözler.
- Rûznâme** : 1) Yevmiye defter. 2) Takvim. 3) Günlük hâdiselerin yazıldığı kâğıt, gazete.

S

- Sabâ** : Gün doğusundan esen hafif ve lâtif rüzgâr. 2) Türk müziğinin en eski ve ma'rûf makamlarındandır.
- Saîd** : 1) Mutlu, uğurlu, mes'ud.
- Saîd** : 1) Yüksek. 2) Yukarı çıkan.
- Sâit** : 1) Sesli ses çıkaran. 2) Sesli (harf) veyelle.
- Sâmî** : 1) Katılık, sertlik, kuruluk, diklik. 2) Beyaz ırkın Asurca, Habeşce, İbranca konuşan kavimlerinin toplu ismi.
- Sanâyi-i nesciye** : Dokuma san'atları.
- Sânî'** : 1) Yapan, işleyen, yapıcı. 2) Yaradan, san'at eseri olarak meydana getiren.
- Sâniyen** : İkinci derecede, ikinci olarak.
- Sarf** : 1) Harcama, masraf etme, gider. 2) Para bozma. 3) Çevirme, döndürme.
- Sâzende** : 1) Çalgıcı. 2) Yapıcı, düzenleyici.
- Sehâbe** : Tek bulut.
- Semâî** : Türk (Anadolu) halk şiirinde (yâni klâsik şiirin te'siri altında olmayan veya pek az olan asıl halk şiirinden) bir "forme" un adıdır. Sazşâiri tarafından bestelenir ve Semâî adı altında okunur. Şekil itibariyle aynı koşma

gibidir; ondan farkı hecesinin 4+4=8
vezni ile yazılmasındadır.

- Semt-ür-re's veyâ
Semtüre's : Başucu.
- Sernüvişt : Alın yazısı.
Serzeniş : Başa kakma, takaza.
- Seyyie : 1) Fenalık, kötülük. 2) Suç, günah. 3)
Kötülük karşılığı çekilen sıkıntı.
- Sitem : 1) Zulüm, haksızlık. 2) Eziyet. 3) Çıkış-
ma.
- Sivâg : Kuruyu yumuşatarak veya eriterek, sulu-
yu da koyulaştırarak istenilen kıvama
getiren kimyevî bir madde.
- Suad : Çok yükseklerle çıkmak, çok yükselen.
- Sûzinâk : 1) Yakan, yakıcı. 2) Dokunaklı. 3) Türk
müziğinin 13 numaralı basit makam-
dır. Basit makamlardan yegâne yeni
olan olup, bütün diğerleri pek es-
, kidir.
- Sürûr : Sevinç.

§

- Şefâat : Birinin suçundan geçilmesi veyâ dileği-
nin yerine getirilmesi için edilen ara-
cılık.
- Şehremâneti : Belediye.
- Şehvânî : 1) Şehvete mensup. 2) Şehvete çok düş-
kün olan.
- Şerik : 1) Ortak. 2) Ders, mektep, medrese ar-
kadaşı.

Şetâret	: 1) Neş'e, şenlik, sevinç.
Şu'le	: Işık.
Şûrâ	: 1) Konuşmak için toplanma. 2) Konuşma yeri.

T

Tabâhat	: Aşçılık, yemek pişirme san'atı.
Tagannî	: Makamlı okuma.
Tahakküm	: 1) Hakimlik takınma. 2) Zorbalık etme.
Takallüs	: 1) Kasılma, bir şeyin toplanıp büzülmesi.
Taksîrât	: 1) Kusurlar, suçlar. 2) Alm yazısı.
Tâlik	: 1) Güler yüzlü. 2) Düzgün söz söyleyen.
Tâ'lik	: 1) Asma, asılma. 2) Bir şeye bağlı gösterme. 3) Geciktirme, askıda bırakma. 4) Belli bir zamana bırakma. 5) Bir yazı çeşidi.
Tanassur	: Hıristiyanlığa geçme.
Tarh	: 1) Atma, bırakma. 2) Dağıtma, bölme, tâ'yin. 3) Kurma, tertipleme, düzenleme. 4) Süslemeli desen.
Tayf	: 1) Uykuda görünen hayâl. 2) Korkudan karanlıkta görünen hayâlet.
Tebcîl	: Ululama, ağırlama.
Tebeddül	: Değişme, başka hâle girme.
Tecebbür	: Kibirilenme, büyükenme.
Teceddüd	: Tâzeleme, yenileme, yeni olma.
Techîl	: Birinin câhilliğini, bilgisizliğini meydana koyma.
Tedâfûî	: Kendini kurtuma.

- Teessür : 1) Kederli ve üzüntülü olarak hislenme, içtenme. 2) Acı, keder duyma.
- Tehekküm : 1) Alay, eğlenme. 2) Görünüşte ciddi, hakikatte alaydan ibaret olan eğlenme.
- Tekellüf : 1) Külfetli zahmetli iş görme. 2) Özenme, bir işi gösterişli bir hâle koymak için uğraşma.
- Tekellüfsüz : 1) Külfetsiz, zahmetsiz. 2) Gösterişsiz.
- Tekemmül : Kemâle gelme, kemâl bulma, olgunlaşma.
- Te'kid : 1) Kuvvetleştirme. 2) Üsteleme, bir iş için evvelce yazılan bir yazıyı tekrarlamak.
- Teksir : Çoğaltma.
- Telkârî : Tel hâlinde olan gümüşü örerek veyâ bir şey üzerine katarak yapılan iş, gümüş işleme, gümüş kakma.
- Telkinât : Aşılar, telkin edilen şeyler.
- Telmîh : 1) Söz arasında kastedilen bir şeyi mânâlı olarak söyleme, imâlî konuşma. 2) (Ed.) ibârede bahsi geçmiyen bir kıssaya, fıkraya, atasözüne veyâ meşhur bir şîire, bir söze işâret etme.
- Telmîhen : Telmih yoluyla, telmih için, imâlî olarak.
- Temâşâhâne : 1) Etrafı temâşâ edecek yer. 2) Tiyatro oynanan yer. 3) Dünya (mecâzî).
- Temâyül : 1) Meyletme, eğilme, bir yana çarpılma. 2) Bir yana veyâ bir kimseye fazla tarafdarlık ve sevgi gösterme.

Temellük	: Mülk edinme, kendine mal etme, sahip olma.
Temkin	: 1) Ağırbaşlılık. 2) İhtiyat, tedbir.
Tersim	: Resmetme, resmini yapma, resmini çizme, çizme.
Tertil	: Yoluyla, usûliyle okuma.
Teselliyyât	: Avutmalar, avundurmalar.
Tesliyet	: Teselli verme, verilme, avutma, avutulma.
Teşyi'	: Selâmetleme, uğurlama.
Tettebbu'	: Bir şeyi etraflıca tedkik etme, bir şey hakkında geniş bilgi edinme.
Tevakkuf	: 1) Durma, eğlenme, bekleme. 2) Bağlı olma.
Tevbih	: Tekdir, azalma.
Tevcih	: Mânâ verme, yorumlama, çevirme, yöneltme.
Teveccüh	: 1) Çevirme, yönelme. 2) Bir yere doğru hareket etme. 3) Güler yüz gösterme, yakınlık duyma, hoşlanma, sevgi.
Tırâz	: Tutulan yol, üslûb; ipek ve sırma ile işlenerek yapılan süs.
Töhmət	: Birine isnâd olunan suç, işlendiği sanılan fakat, gerçekliği henüz meydana çıkmamış olan suç, kabahat.
Tûfân	: Hz. Nûh zamanında yolda çıkmışları te'dibetmek için Allah tarafından hem gökten yağdırılan, hem de yerden

kaynıyarak bütün dünyayı kaplıyan
su.

U

- Ubûdiyyet : 1) Kulluk, kölelik. 2) Aşırı bağlılık.
Uhrevî : Âhirete âid, âhret ile ilgili.
Ulüvv-icenâb : Âlicenablık, kerem, cömertlik.

V

- Vakar : Ağırbaşlılık, temkinlilik.
Visâl : 1) Ulaşma, bitişme. 2) Sevgiliye kavuşma.
Vükelâ : Vekiller.
Vürûd : Geliş, gelme, varma, yetişme.

Y

- Yemeni : Yemen işi baş örtüsü.

Z

- Zâhib : 1) Gidici, giden. 2) Bir fikir veyâ zanna uyan, kapılan.
Zahm : Yara.
Zahm-ı Zebân : Dil yarası.
Zâir : Ziyâret eden, görmeye, hatır sormaya giden.
Zebân : 1) Dil, lisan. 2) Lûgat; lehçe.

Zekâvet	: Zeyreklik, çabuk anlama, kavrama.
Zerde	: Safran, piring ve şekerle pişirilen bir tatlı.
Zevât	: Kişiler, şahıslar, kimseler.
Zıl	: Gölge, (mec.) koruma, sahip çıkma.
Zih	: 1) Kiriş. 2) Yay kirişi. 3) Kaytan, şerit. 4) Kenar çizgisi.
Zillet	: Hakirlik, horluk, alçaklık, aşağılık.
Zübde	: 1) Bir şeyin en seçkin parçası. 2) Öz, sonuç.
Zürriyet	: Nesil, soy.